

**”EIKÖ JOKIN OLE JO VALMIIKSI PERUSTAVANLAI-
SESTI PIELESSÄ KUN PALKALLA EI ELÄ JA JATKUVA
KÖYHYYS KULKEE HÄPEÄNÄ VIERELLÄ?”**

Työn ja sosiaaliturvan yhdistäminen työssäkäyvän köyhän arjessa

Enni Ailoranta
Pro gradu -tutkielma
Yhteiskuntapolitiikka
Yhteiskuntatieteiden ja
filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2020

TIIVISTELMÄ

”EIKÖ JOKIN OLE JO VALMIIKSI PERUSTAVANLAISESTI PIELESSÄ KUN PALKALLA EI ELÄ JA JATKUVA KÖYHYYS KULKEE HÄPEÄNÄ VIERELLÄ?”

Työn ja sosiaaliturvan yhdistäminen työssäkävyn köyhän arjessa

Enni Ailoranta

Pro gradu –tutkielma

Yhteiskuntapolitiikka

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Kevät 2020

Ohjaaja: Mikko Jakonen

Sivumäärä: 84

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan työssäkävien köyhien ilmiötä ansiotyön ja sosiaaliturvan yhteensovittamisen näkökulmasta. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten työssäkävät köyhät käytännössä yhdistävät sosiaaliturvaa ja ansiotyötä sekä mitä ongelmia tuloyhdistelmiin liitetään. Lisäksi tutkimuksessa tarkastellaan minkälaisia tunteita sosiaaliturvan ja ansiotyön yhteensovittaminen liitetään.

Tämä laadullinen tutkimus perustuu *Töissä ja köyhä!* -aineistoon, joka on kerätty kirjoituspyyntönä Jyväskylän yliopistolla kesällä 2015. Kirjoituspyyntöön vastanneet ovat saaneet vapaasti kertoa köyhyyteen, työhön ja kehollisuuteen liittyvistä kokemuksista. Alkuperäinen aineisto on rajattu niin, että se vastaa tämän tutkimuksen kannalta oleellisesti tutkimuskysymyksiin. Aineistoa analysoidaan teoriaohjaavan sisällönanalyysin keinoin.

Tutkimuksen tulokset osoittivat, että ansiotuloja yhdistetään eri sosiaalietuuksiin, jotta tarvittava toimeentulo saadaan kerättyä kasaan ja vastaajat kokevat ongelmia ansiotyön ja sosiaalietuuksien yhteensovittamisessa. Aineistosta ilmeni, että vastaajat yhdistivät ansiotuloja työttömyysetuuksiin, asumisen tukiin, toimeentulotukeen ja muihin sosiaalitoimen avustuksiin sekä opintotukeen. Ansiotyön ja sosiaaliturvan yhteensovittamisessa haastavaksi koettiin jatkuva tulojen raportointi sekä tulojen vaikutukset maksettavan etuuden määrään. Lisäksi ongelmalliseksi koettiin Kelan, sosiaalitoimen ja TE-toimistojen kanssa asiointi. Tutkimustulokset osoittavat, että ansiotyön ja sosiaaliturvan yhdistämiseen liitetään usein negatiivissävytteisiä tunteita, etenkin pelkoa ja epävarmuutta. Henkilöt kokivat lisäksi stressin ja ahdistuksen, väsymyksen ja häpeän tunnetta. Tulokset osoittivat myös, että henkilöt kokivat toiveikkuuden ja positiivisuuden tunteita tulevaisuuttaan kohtaa, joka usein auttoi heitä jaksamaan muuten haastavaksi koetussa tilanteessa. Työssäkäyviä köyhiä tutkimalla voidaan todeta, että palkkatyö ei ole perinteisesti ajateltuna enää yksiselitteisesti suoja köyhyyttä vastaan vaan prekariissa asemassa olevat joutuvat yhdistelmään eri toimeentulon lähteitä riittävän toimeentulon kasaamiseksi ja se koetaan hyvin ongelmalliseksi.

Avainsanat: työssäkävät köyhät, suhteellinen köyhyys, sosiaaliturva, työelämä, prekariisaatio, toimijuus

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	1
1.1 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT.....	1
1.2 AIEMPI TUTKIMUS AIHEESTA.....	3
1.3 TUTKIMUSASETELMA JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	6
1.4 TUTKIELMAN RAKENNE	7
2 TYÖMARKKINOIDEN RAKENNE JA SUOMALAINEN SOSIAALITURVAJÄRJESTELMÄ.....	9
2.1 TYÖMARKKINOIDEN RAKENNE JA KEHITYS.....	9
2.2 TYÖELÄMÄN MURROS JA UUSI TYÖ	12
2.3 EPÄTYYPILLISET TYÖSUHTEET.....	14
2.4 SOSIAALITURVA SUOMESSA	16
3 TYÖSSÄKÄYVIEN KÖYHYYS	20
3.1 KÖYHYHDEN MÄÄRITELMÄT – SUHTEELLINEN KÖYHYYS.....	20
3.2 TYÖSSÄKÄYVÄT KÖYHÄT – MÄÄRITTELYÄ JA TILASTOJA.....	23
3.3 PREKAARI TYÖ	26
3.4 PREKARISAATIO TUNNEKOKEMUKSENA.....	29
4 AINEISTO JA TUTKIMUSMENETELMÄT.....	33
4.1 <i>TÖISSÄ JA KÖYHÄ!</i> -AINEISTO	33
4.2 LAADULLINEN TUTKIMUS JA SISÄLLÖNANALYYSI	36
4.3 TUTKIMUSEETTINEN POHDINTA.....	40
5 ANSIOTYÖN JA SOSIAALIETUUKSIEN TULOYHDISTELMÄT SEKÄ NIIHIN LIITETYT ONGELMAT	42
5.1 TYÖTTÖMYYSETUDET JA TUEN SAANTIIN LIITTYVÄ JATKUVA TULOJEN SEKÄ TYÖSUHTEIDEN RAPORTOINTI.....	44
5.2 ASUMISTUKIEN JOUSTAMATTOMAT TULO- JA OMAISUUSRAJAT	48
5.3 TOIMEENTULOTUEN KUNTAKOHTAISET MENETTELYTAVAT	51
5.4 OPINTOTUKI JA OPISKELIJOIDEN VUOSITULORAJAT.....	55
6 TULOYHDISTELMIIN LIITETYT TUNTEET	58
6.1 PELKO JA EPÄVARMUUS.....	59
6.2 STRESSI JA AHDISTUS	61
6.3 VÄSYMYS	65
6.4 HÄPEÄ.....	67
6.5 TOIVO.....	69
7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	71
AINEISTO.....	77
LÄHTEET	77

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat

Suomea voidaan pitää hyvin tyypillisenä pohjoismaisena hyvinvointivaltiona, jonka toimintakyvyn nähdään perustuvan erilaisiin yhteiskuntapoliittisiin ratkaisuihin sekä lainsäädäntöön, jonka tarkoituksena on hyvinvoinnin tuottaminen ja turvaaminen väestölle (Räsänen 2010, 4). Hyvinvoinnin turvaaminen ei kuitenkaan kaikissa tapauksissa täyty, ja Suomessa esiintyy paljon köyhyyttä ja eriarvoisuutta. Köyhyyttä on tutkittu laajasti Suomessa ja köyhyys on laaja ilmiö, jonka tutkimus pohjautuu monenlaisiin eri lähtökohtiin. Köyhyys voi olla suhteellista ja paikallista, sekä myös subjektiivista eli koettua köyhyyttä. Köyhyyden torjumiseksi ja poistamiseksi sitä pyritään mittaamaan sekä tilastoimaan sekä globaalisti että lokaalisti. Erilaisia poliittisia toimenpiteitä sekä politiikan jatkuvaa kehittämistä tarvitaan jokaisessa valtioissa, jotta onnistutaan köyhyyden torjumisessa sekä vähentämisessä. (Kallio 2004, 7.)

Yhteiskuntapoliittisissa keskusteluissa köyhyyskeskustelut vaihtelevat laajasti sen mukaan missä taloudellisessa tai yhteiskunnallisessa tilanteessa eletään. Köyhyyskeskustelut saattavat välillä korostaa taloudellisen taantumun vaikutuksia työttömyyteen sekä köyhyyteen. (Kallio 2004, 7.) Julkisia keskusteluita käydään usein esimerkiksi sosiaaliturvan riittävästä, työllisyysasteen parantamisesta ja lapsiperheiden köyhyydestä. Harvoin kuitenkaan julkisissa keskusteluissa voi huomata puhuttavan työssäkävien köyhyydestä. Suomessa on ajateltu yleisesti, että työ olisi paras lääke köyhyyttä vastaan ja taustalla vaikuttaa oletus siitä, että palkkatulo takaisi riittävän tulotason. Kuitenkin työ ei aina takaa riittävää toimeentuloa, jolloin voidaan puhua työssäkävistä köyhistä. (Penttilä 2005, 35–36.) Köyhyyden ollessa yleisesti hyvin laaja ja tutkittu ilmiö, työssäkävien köyhien ilmiötä ei ole virallisesti tunnistettu eikä hyvinvointivaltiossa olla vielä ryhdytty merkittäviin toimiin, joilla pystyttäisiin ratkaisemaan työssäkävien toimeentulo-ongelmat. Suomessa kuitenkin on työssäkäyviä köyhiä, jotka elävät näkymättömässä marginaalissa. (Jakonen 2019, 97; Airio 2007, 184.)

Oma kiinnostukseni köyhyyskysymyksiin ja erityisesti työssäkävien köyhien ilmiöön heräsi työskennellessäni Kelalla perustoimeentulotuen etuusratkaisun parissa. Julkisissa

keskusteluissa ilmenee usein puhetta työttömistä, joiden mielletään käyttävän hyväksi suomalaista sosiaaliturvajärjestelmää ja tietoisesti välttävän työntekoa. Vähemmälle huomiolle julkisissa keskusteluissa jäävät ne henkilöt, jotka tahtomattaan joutuvat kasaamaan riittävän toimeentulon sosiaaliturvasta sekä ansiotöistä.

Kelalla työskennellessä voi huomata, kuinka yleistä on, että etuusia hakevat henkilöt ovat työelämässä, joko osa-aikaisina työntekijöinä, nollatuntisopimuksella työskentelevinä tai pätikätyösuhteissa olevina. Työskennellessä etuusratkaisun parissa hakemuksista voi huomata miten yleistä on yhdistää ansiotyöt erilaisiin tulonsiirtoihin ja tämän vuoksi kiinnostus työssäkäyvien köyhien ilmiöön kasvoi. Useat ihmiset ovat tilanteissa, joissa heidän tulonsa muodostuvat eri tulonlähteistä, eikä esimerkiksi vain kuukausittain maksettavasta säännöllisestä ansiotulosta. Nämä ihmiset joutuvat yhdistämään ansiotuloja erilaisiin tulonsiirtoihin. Kelan etuusia haettaessa heidän ansiotuloja tarkastellaan ja usein niiden määrällä on vaikutus haetun etuuden maksettavaan määrään.

Tässä laadullisessa pro gradu -tutkielmassa tutkin köyhyyttä työssäkäyvien köyhien ilmiön kautta. Työssäkäyvien köyhyys ilmiönä on mielestäni mielenkiintoinen, koska sen ei ajatella olevan Suomessa tällä hetkellä vielä valtava ongelma, mutta työssäkäyvien köyhien määrän uskotaan olevan kasvussa ja tämän vuoksi ilmiö antaa aiheita tutkimukselle. Yhä useampi ei tule toimeen ansiotyöllä tienatulla palkkatuloillaan, vaan joutuvat lisäksi turvautumaan sosiaaliturvaan saadakseen riittävän toimeentulon. Työssäkäyviä köyhiä esiintyy tilastollisesti enemmän heikon sosiaaliturvan maissa kuin maissa, joissa on hyvä sosiaaliturvan taso. Vauraissa maissa, joissa on parempi sosiaaliturvan taso, on kuitenkin työssäkäyvien köyhien määrä lisääntynyt tulonsiirroista huolimatta. (Jakonen 2019, 99.)

Tutkielmassa lähestyn aiheita tarkastelemalla työssäkäyvien köyhien suhdetta suomalaiseen sosiaaliturvaan. Työmarkkinoiden ja sosiaaliturvan suhdetta on muokannut työelämän prekarisaatio. Vaihtelevat palkka- ja yritystulot ovat vaikea sovittaa yhteen sosiaaliturvajärjestelmän kanssa, ja tämän vuoksi syntyy erilaisia kannustinloukkuja ja prekaarisansoja. Yhteiskunnan turvajärjestelmistä on huolehdittava työmarkkinoiden muuttuessa, sillä työttömyys- ja sosiaaliturvalla kompensoidaan työssäkäyvien elämiseen riittämättömiä tuloja (Jakonen 2019, 110–111.) Tässä tutkielmassa selvitetään kuinka työssäkäyvät köyhät käytännössä yhdistävät sosiaaliturvaa ja ansiotyötä eli millaisia tuloyhdistelmiä on havaittavissa aineistosta sekä mitä ongelmia tuloyhdistelmiin liitetään. Sosiaaliturvan ja pätkätoiden

yhdistämiseen liitetyt tunteet ja koetut olotilat ovat toinen oleellinen tutkimuskysymys tässä tutkielmassa. Tarkasteltaessa sosiaaliturvaa ja ansiotyön yhdistämistä on huomioitava sosiaaliturvassa tapahtuneet muutokset aineiston keruun jälkeen. Vuoden 2017 alussa perustoimeentulotuki siirtyi kunnilta Kelan hoidettavaksi ja kuntien sosiaalitoimen vastuulle jäi ehkäisevä ja täydentävä toimeentulotuki. Tutkielmassa käytettävä aineisto *Töissä ja köyhä!* on kerätty vuonna 2015, jolloin toimeentulotuen kokonaisuus on ollut vielä kuntien sosiaalitoimen vastuulla.

1.2 Aiempi tutkimus aiheesta

Työssäkävivistä köyhistä on myös tehty aikaisempaa tutkimusta sekä Suomessa että ulkomailla ja ilmiö on tunnistettu, mutta sen marginaalisuuden vuoksi aiheesta ei ole tehty laajoja tutkimuksia. Kansainvälisesti tarkasteltuna Suomessa työssäkävillä ihmisillä on ollut matala köyhyysriski, mutta työssäkävien ja samalla köyhyysrajan alapuolella elävien määrä on jatkuvassa kasvussa. Kun puhutaan työssäkävistä köyhistä kansainvälisissä tutkimuksissa, käytetään termejä *in-work poverty* tai *working poor*. Työssäkävien köyhien ilmiön taustat löytyvät angloamerikkalaisista maista, kuten Yhdysvalloista, jossa alettiin luomaan 1980-luvulla matalapalkkaisia töitä nopealla tahdilla ja minimipalkkojen reaaliarvon annettiin samaan aikaan laskea. Tämä kehitys johti palkkatyötä tekevien keskuudessa köyhyyden lisääntymiseen. Työssäkävien köyhien ilmiön taustalla vaikuttaa yhä työn muuttuminen, prekaari työ sekä pätkä- ja vuokratöiden yleistyminen. (Airio & Niemelä 2004, 65–66; EAPN-FIN 2017.)

Ilpo Airio (2006) on käsitellyt sitä, kuinka työssäkävien köyhien määrä on huolestuttanut kansainvälisellä tasolla. Aluksi ilmiön tarkastelua on tehty angloamerikkalaisissa maissa, mutta ajan myötä ilmiön on nähty olevan yksi merkittävimpiä Euroopan unionin sosiaalista koheesiota uhkaava ongelma ja tämän vuoksi ilmiötä on syytä tarkastella. Köyhyyden on katsottu olevan uhka työmarkkinoiden ulkopuolella oleville väestöryhmille, joita ovat esimerkiksi vanhuksat, opiskelijat sekä työttömät. Perinteisten sosiaalisten riskien rinnalle on kuitenkin noussut uusia sosiaalisia riskejä, jotka aiheuttavat sen, että myös työmarkkinoilla olevilla on suuri köyhyysriski. Näitä sosiaalisia riskejä ovat työmarkkinoiden epävakaisuus, pätkä- ja vuokratöiden lisääntyminen, perherakenteen murros ja työn ja hoivan yhteensovittamiseen liittyvät ongelmat. (Airio 2006, 295.)

Pro gradu -tutkielmassa lähestyn aihetta analysoimalla *Töissä ja köyhä!* –aineistoa, joka on kerätty kesällä 2015 Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitokselle toimineelle Työssäkäyvät köyhät ja ruumiillisuus -tutkimushankkeelle. Mikko Jakonen (2019) on analysoinut aineistoa *Töissä ja köyhä!* ja julkaissut artikkelin *Työssäkäyvän köyhän elämä vaatii jokapäiväistä rohkeutta*. Jakosen mukaan työssäkäyvän köyhyyteen erottuu aineistosta kolme johtavaa syytä, joita ovat prekaarit työmarkkinat, yllättäen muuttuvat elämäntilanteet sekä sukupuolittunut yksinhuoltajuus. Aineistosta ilmenee, että vastaajat ovat hyvin tietoisia tilanteistaan ja syistä, jotka ovat siihen vaikuttaneet. Moni syyttää tilanteesta itseään ja elämässä tapahtuneita käännteitä. Useat vastaajista kuitenkin näkevät selvästi työmarkkinoiden ongelmat ja siihen suhteutettavan sosiaaliturvan ongelmat sekä haasteet. (Jakonen 2019, 108.)

Kansainvälisesti tarkasteltuna Suomessa työssäkäyvillä ihmisillä on ollut matala köyhyysriski, mutta työssäkäyvien ja samalla köyhyysrajan alapuolella elävien määrä on jatkuvassa kasvussa. Työssäkäyvien köyhien ilmiön taustalla vaikuttavat monet eri syyt. Keskeisenä syynä on esitetty, että yllättäen muuttuvat elämäntilanteet ja yksinhuoltajuuden sukupuolituneisuus ajaa työssäkäyviä köyhyyteen. Lisäksi kokoaikaisista ja pysyvistä työsuhteista siirrytään kohti työn ja työttömyyden väliin sijoittuvia epätyypillisiä sekä epävarmoja työsuhteita, joita ovat esimerkiksi pätkä- ja osa-aikatyöt sekä nollatuntisopimukset. Myös itsensä työllistäminen on yleistynyt. (Tanner 2019, 4; EAPN-FIN 2017.)

Niina Tanner on tarkastellut ilmiötä Suomessa erityisesti palvelualoilla palkkaköyhyyden käsitteen kautta vuosina 2017 ja 2019. Palkkatyököyhyys liittyy tarpeeseen kompensoida riittämättömiä palkkatuloja sosiaalisilla tulonsiirroilla, kuten tyypillisesti esimerkiksi sovitelluilla päivärahoilla, asumistuella ja toimeentulotuella (Tanner 2019, 5). Palkkatyököyhyydessä on kyse palkkatulojen riittämättömyydestä ja siitä johtuvasta yhteiskunnallisen tuen tarpeesta. Tanner (2019) huomioi palkkatyököyhyyden määritelmässään toimeentulotuen ja asumistuen ruokakuntakohtaisuuden. Määritelmän mukaan henkilö lukeutuu palkkatyököyhäksi mikäli hänen palkkatulot yhdistettynä muiden perheenjäsenten tuloihin eivät riitä nostamaan hänen kotitaloutta köyhyydestä. (Tanner 2019, 18.) Tannerin selvitysten mukaan köyhyiden riskitekijät kasaantuvat Suomessa etenkin palvelualoille. Riskiteki-

jöiksi hän luokittelee osa-aikaisuuden, matalapalkkaisuuden sekä syrjintään liittyvät tekijät kuten maahanmuuttotaustan sekä sukupuolen. (Tanner 2017, 30.)

Yhdysvalloissa merkittävin työssäkäyviä köyhiä vaivaava työmarkkinaongelma on matalapalkkatyö, jossa tulot jäävät köyhyysrajan alle. Matalapalkkatyössä ilmenee tilanteita, joissa edes kokoaikatyö ei käytännössä takaa riittävää toimeentuloa. Syy tähän löytyy minimipalkoista, jotka eivät ole nousseet samaa vauhtia elinkustannusten kanssa muun muassa Yhdysvalloissa. Riittävän ansion takaava palkkatyö on paras keino, jolla ehkäistä ja välttää työssäkäyvien köyhyys. (Airio 2007, 173–174.) Ilmiön tutkiminen on lähtenyt liikkeelle Yhdysvalloista, kun 1980-luvulla havaittiin, että lähes puolet köyhistä kotitalouksista oli sellaisia, joissa oli työssäkäyviä perheenjäseniä. Aihe sai tunnistamisen jälkeen merkittävän sijan angloamerikkalaisessa köyhyystutkimuksessa. (Airio 2008, 111.)

Airio (2008) on tarkastellut työtä tekevien köyhien tilannetta vertailevasta näkökulmasta *Change of Norm? In-Work Poverty in a Comparative Perspective* -tutkimuksessa. Airio on tutkinut työtä tekevien köyhyyttä eri näkökulmista pääosin tarkastelemalla ja vertailemalla työssäkäyvien köyhyyttä kansainvälisesti. Suomea, Ruotsia, Iso-Britanniaa, Saksaa, Yhdysvaltoja ja Kanadaa Airio (2008) on tarkastellut pitkällä aikavälillä. Tutkimuksen perusteella Airion (2008) mukaan on vaikea havaita yhteisiä kehityssuuntia työtä tekevien köyhyydelle. Tutkimuksen tulokset osoittavat, että yli puolet köyhistä kotitalouksista ei ole kokenut mitään työmarkkinaongelmaa. Köyhyyden taustalla 40 prosentilla kotitalouksista on työmarkkinaongelmat yhdistettynä muihin ongelmiin, kuten kotitalouden rakenteeseen tai työntensiteettiin. Tulosten mukaan köyhyyden syy ei ole riippuvainen pelkästään työntekijän henkilökohtaisista tuloista, vaan kotitalouden kaikista tuloista. (Airio 2008, 113.)

Airion päätulkinta on, että kotitalouden taloudelliselle hyvinvoinnille ei riitä yksi palkka ja työtätekevien köyhyys on suurimmaksi osin seurausta tästä. Elinkustannuksiin ja palkkatasoon heijastuu kahden palkansaajan malli, josta on tullut työnteon normi. Työmarkkinoiden epävakaisuudessa sekä yhden aikuisen ja yksinhuoltajakotitalouksien määrän lisääntyessä tarvitaan enenevässä määrin kaksi ansaitsijaa, jotta taataan kotitalouksien riittävä toimeentulo. (Airio 2008, 113.)

Kainulainen (2013) on selvityksessään tarkastellut työssäkäyvien köyhyyttä suomalaisesta sekä kansainvälisestä näkökulmasta. Kainulaisen selvitys perustuu aiempaan työssäkäyvi-

en köyhyyttä koskevaan kirjallisuuteen sekä täydentyy Eurostatin sekä Tilastokeskuksen aineistoilla. Selvityksen keskeisenä johtopäätöksenä on, että kansainvälisiä vertailuja tarkastelemalla voidaan todeta, että työssäkäyvillä ihmisillä on Suomessa poikkeuksellisen matala köyhyysriski. Köyhyysriski työssäkäyvillä on selkeästi pienempi kuin esimerkiksi pitkäaikaistyöttömällä tai päätoimisilla opiskelijoilla. Kainulaisen selvityksen mukaan köyhyysriskiin työssäkäyvillä vaikuttaa merkittävästi kotitalouskohtaiset tekijät, joita ovat lasten ja työssäkäyvien aikuisten lukumäärä. Työssäkäyvien köyhyysriski on korkea Kainulaisen (2013) selvityksen mukaan yksinhuoltajien sekä yhden hengen talouksissa.

Matalapalkkatyöllä voidaan havaita olevan yhteys työssäkäyvien köyhyyteen, mutta se ei ole ainoa selittävä tekijä ongelmassa. Myös matala koulutustaso lisää työssäkäyvien köyhyysriskiä. Selvityksen mukaan osa- ja määräaikaisissa työsuhteissa työskentelevillä sekä itsensä työllistävillä, kuten yrittäjillä on merkittävä ja korostunut köyhyysriski. (Kainulainen 2013, 5.)

1.3 Tutkimusasetelma ja tutkimuskysymykset

Tämä pro gradu -tutkielma on luonteeltaan laadullinen ja se on toteutettu tarkastelemalla kirjoituspyyntöön vastanneiden omakohtaisia ja vapaamuotoisia kertomuksia liittyen köyhyyteen, työssäkäyntiin ja ruumiillisuuteen. Tutkimuskysymykset muodostuivat tarkemmin aineiston tarkastelussa. Tarkastellessani aineistoa läpi alustavasti huomasin, kuinka sieltä nousevat esiin selkeästi pätkä- ja osa-aikatyöt sekä kirjoittajan perhetilanne. Tämän lisäksi monissa kirjoituksissa mainitaan tulojen ja sosiaaliturvan yhdistäminen ja siihen liittyvät ongelmat. Tulot eivät ole riittävät, mutta tukien saanti on evätty. Monissa kirjoituksissa myös mainitaan perhemuoto ja sen vaikutukset köyhyyteen. Kirjoittajat saattavat kokea toimeentulonsa riittäväksi itselleen, mutta yksinhuoltajaperheissä ne eivät riitä koko perheen menoihin ja osassa tapauksessa perheen toinen elättäjä on työtön tai sairas, jonka vuoksi yhden ihmisen tulot eivät ole riittävät. Aineiston syvemmän tarkastelun kautta muodostuivat tutkimuksen tarkat tutkimuskysymykset, jotka ovat:

1. Miten sosiaaliturvaa ja ansiotyötä käytännössä yhdistetään työssäkäyvien köyhien arjessa ja millaisia ongelmia yhdistämiseen liitetään?
2. Mitä tunteita sosiaaliturvan ja ansiotyön yhdistämiseen liitetään?

1.4 Tutkielman rakenne

Tutkielma rakentuu seitsemästä luvusta. Luvussa kaksi taustoitan työmarkkinoiden rakennetta Suomessa sekä suomalaista sosiaaliturvajärjestelmää. Tarkastelen luvussa sitä, kuinka työmarkkinoiden rakennemuutokset ovat muuttaneet työelämää, taustoittamalla työelämän murrosta sekä uuden työn käsitettä. Lisäksi kuvailen, miten suomalainen sosiaaliturvajärjestelmä on muotoutunut, painottaen eduskunnan valvonnan alla toimivan Kansaneläkelaitoksen eli Kelan hoitamaa sosiaaliturvaa. Tarkastelen myös julkisissa keskusteluissa esillä olleita sosiaaliturvaan hahmoteltuja muutoksia, jotka saattaisivat tuoda helpotusta työn ja sosiaaliturvan yhteensovittamiseen.

Luvussa kolme taustoitan tutkimuksen teoreettista ja käsitteellistä taustaa tarkastelemalla köyhyyden käsitettä, etenkin hyvinvointivaltiossa esiintyvää suhteellista köyhyyttä ja tarkemmin työssäkäyvien köyhien käsitettä. Taustoitan ansiotyön ja sosiaaliturvan yhteensovittamista ja esittelen yleisimmät ansiotyöhön yhdistetyt sosiaalietuudet, jotka ovat tulleet esille aikaisemmissa aiheeseen liittyvissä tutkimuksissa. Lisäksi luvussa kolme avaan prekarisaation käsitettä ja sitä, kuinka prekarisaatio vaikuttaa työssäkäyvien köyhien kasvaan määrään. Kolmannessa luvussa tarkastelen myös prekarisaatioon liittyviä affekteja ja tunteita, joiden tunteminen luo teoriataustaa tälle tutkimukselle.

Neljännessä luvussa esittelen tutkimuksessa käyttämäni laadullisen aineiston eli *Töissä ja köyhä!* -aineiston ja kerron, kuinka olen valmiin aineiston rajannut, jotta se vastaa tämän tutkielman tutkimusongelmien kannalta oikeisiin kysymyksiin. Lisäksi esittelen tarkemmin laadullisen tutkimuksen piirteitä ja sitä, kuinka aineistoa analysoidaan tässä tutkimuksessa teoriaohjaavan sisällönanalyysin keinoin. Lisäksi neljännessä luvussa pohdin tutkimuksen toteutusta eettisestä näkökulmasta.

Viidennessä luvussa etenen aineiston analyysiin ja tutkimuksen tuloksiin. Esittelen ensimmäisessä analyysiluvussa eli luvussa viisi ansiotyön ja sosiaaliturvaetuuksien tuloyhdistelmiä, joita aineistossa esiintyi. Esittelen tuloyhdistelmien kautta ongelmia, joita ansiotyön ja sosiaaliturvan yhdistämiseen liitetään. Lisäksi avaan hieman syitä, joita tuloyhdistelmille on annettu. Luvussa kuusi vastaan toiseen tutkimuskysymykseen ja esittelen ansiotyöhön ja sosiaaliturvan yhdistämiseen liitetyt tunteet.

Lopuksi luvussa seitsemän vedän yhteen tutkimukseni tulokset ja palaan tutkimuksen lähtökohtiin. Pohdin viimeisessä luvussa tutkimusprosessia, reflektoiden siihen liittyen ajankohtaisia yhteiskunnallisia aiheita, kuten sitä, miten sosiaaliturvajärjestelmää voitaisiin kehittää niin, että se tasavertaisesti ja kannustavasti palvelisi paremmin etenkin työssäkäyviä köyhiä, jotka joutuvat yhdistämään riittämättömiä palkkatuloja sosiaaliturvaan. Tämän lisäksi esittelen jatkotutkimusmahdollisuuksia.

2 TYÖMARKKINOIDEN RAKENNE JA SUOMALAINEN SOSIAALITURVAJÄRJESTELMÄ

Tässä luvussa tarkastelen ensin yleisellä tasolla Suomen työmarkkinoiden rakennetta. Lisäksi tarkastelen työelämässä tapahtuneita muutoksia eli työelämän murrosta. Sen jälkeen avaan uuden työn käsitettä ja sitä, miten epätyypilliset työsuhteet eli vakituisesta kokopäivätyönormista poikkeavat työsuhteet ovat yleistyneet. Lopuksi tarkastelen suomalaisen sosiaaliturvajärjestelmän rakennetta, etenkin eduskunnan valvonnan alla toimivan Kelan toiminnan kautta. Sosiaaliturvan tarkastelussa esittelen julkisissa keskusteluissa esiin tulleita sosiaaliturvaan liittyviä uudistusehdotuksia, kuten osallistavan sosiaaliturvan ja perustulon.

2.1 Työmarkkinoiden rakenne ja kehitys

Talouden sekä työllisyyden kehityksen voidaan nähdä olevan merkittävästi yhteydessä toisiinsa. Se ilmenee siten, että talouden eri kaudet kuten lama-, kriisi- ja kasvukaudet vaikuttavat työllisyyteen sekä työmarkkinoiden toimintaan. Talouden rakennemuutokselle ja kilpailukyvyllä edellytyksiä luovat kuitenkin toimivat työmarkkinat ja työvoiman sopiva koulutus sekä liikkuvuus. Yhteiskunnissa on ollut kautta aikojen tavoitteena yritystoiminnan sekä työmarkkinoiden säätely, jotta lopputuloksena tuotettaisiin mahdollisimman hyvä tasapaino sosiaalisen turvallisuuden, työmarkkinoiden joustavuuden sekä taloudellisen oikeudenmukaisuuden ja tehokkuuden välille. (Koistinen 2014, 19.) Poliitikassa on pitkään tähdätty erityisesti työpaikkojen luomiseen, mutta 1900-luvun puolestävälistä lähtien Suomen pitkäaikainen ongelma on ollut pula työpaikoista, etenkin korkeaa arvonlisää tuottavista työpaikoista (Kiander 2018, 49).

Elinkeinorakenteeltaan Suomi on ollut pitkään hyvin maatalousvaltainen ja Suomessa harjoitettiin kauan aikaa politiikkaa, jolla pyrittiin säilyttämään etenkin pienviljelijöiden osuus merkittävän korkeana väestöstä. Tämän takia teollistumis- ja kaupungistumiskehitys hidastui ja Suomessa siirryttiin suoraan 1960-luvulla maatalousyhteiskunnasta palveluyhteiskunnaksi. (TEM 2019, 13). Teollistumista ja modernisaatiota on pyritty talouspolitiikan keinoin edistämään samaan aikaan kun elinkeinorakenne on ollut hyvin maatalousvaltai-

nen. Teollistumisen ja modernisaation edistämiseksi tavoiteltiin tuottavuutta, kasvua, työpaikkoja sekä hyvinvointia Suomessa. (Kiander 2018, 50.) Suomen työmarkkinoihin vaikuttaa kuitenkin yhä se, että kaupungistumiskehitys tapahtui myöhään (TEM 2019, 13).

Suomen taloutta voidaan yleisesti kuvailla hyvin suhdanneherkäksi, koska sen tavaravienti on perustunut pitkään investointihyödykkeisiin ja matalan jalostusasteen tuotteisiin. Suomella on kuitenkin kokemusta talouden suhdanteisiin sopeutumisesta, koska Suomen kansantalous on ollut hyvin riippuvaa kansainvälisen talouden vaihteluista. Oman valuutan aikana suhdanneherkkyyttä tasattiin Suomessa devalvaatioilla ja euroon siirryttäessä on korostettu sopeutumista kustannustason kautta. (TEM 2019, 13.) Erilaisia suhdannemekanismeja sekä sosiaaliturvan muotoja on kehitetty, joilla on pyritty torjumaan suhdannekehityksen haittoja. Näillä keinoilla ollaan pyritty Suomessa luomaan edellytykset työllisyyden ja talouden nousulle. (Kostinen 2014, 36–37.) Suhdanneherkkyyden ja kapean teollisuusrakenteen vuoksi työmarkkinoiden syklisyys on kuitenkin Suomessa lisääntynyt. Työmarkkinoiden syklisyys on luonut riskin korkean työttömyyden pitkittymiselle, jota viime aikoina on muuttanut hieman palvelusektorin kasvu ja näin ollen myös palveluviennin osuuden kasvu. (TEM 2019, 13.)

Talouden rakenteen ja instituutioiden näkökulmasta voidaan tarkastella työllisyyden sekä työmarkkinoiden kehitystä. Tuotannon toimialarakenne, työpaikkojen sijainti ja yritysten organisaatorakenne muodostavat talouden rakenteen. Suomalaisessa hyvinvointivaltiossa on instituutioita, kuten koulutus- ja työvoimapolitiittisia instituutioita, eläke- ja sosiaaliturvajärjestelmiä, jotka vaikuttavat joko suorasti tai epäsuorasti työllisyyteen, sekä siihen kuinka yritykset ja työvoima työmarkkinoilla käyttäytyvät. (Koistinen 2014, 57.) Sosiaali- ja työpoliittinen järjestelmä Suomessa noudattelee pääosin pohjoismaista perinnettä. Työmarkkinoiden osalta pohjoismaille yhteisiä piirteitä ovat muun muassa kattava työttömyysturva, työvoiman korkea järjestäytymisaste, työehtosopimusten merkittävä rooli, asumisperustainen sosiaaliturva, matalat palkkaerot, suhteellisen korkea työllisyysaste ja korkea työelämän laatu. Lisäksi työn- ja perheen yhteensovittamista tukevien instituutioiden olemassaolo, kahden perhe-elättäjän mallin vahva asema sekä universaalien sosiaaliturvatuksien merkittävä rooli nähdään olevan Pohjoismaille yhteisiä piirteitä. Vaikka julkisen sosiaalipalvelut ja kollektiiviset työmarkkinat ovat merkittävässä roolissa, vastapainona Pohjoismaat ovat avoimia markkinaehtoiselle kilpailulle ja julkinen valta puuttuu vähäisesti yritysmailmaan. (TEM 2019, 14.)

Työmarkkinoiden sekä työllisyyden muutoksia voidaan perinteisesti arvioida tarkastelemalla sitä, kuinka suuri osuus Suomen väestöstä kuuluu työvoimaan, on työtön tai työllinen tai vaihtoehtoisesti kuuluu työikäisen väestön epäaktiiviseen osaan. Näillä tiedoilla voidaan kuvailla väestöperäistä työllisyyttä ja sen muutoksia. (Koistinen 2014, 59.) Työmarkkinoiden toimivuudessa nähdään olevan ongelmia, jotka liittyvät työvoiman saata- vuusongelmiin ja joidenkin ryhmien työttömyysjaksojen pidentymiseen ja työmarkkinoilta syrjäytymiseen. Suomessa työmarkkinoilla haastavimmassa asemassa ovat ikääntyneet, heikosti koulutetut, osatyökykyiset sekä ulkomaalaistaustaiset. Tämän lisäksi osalla nuorista on vaikeuksia päästä pysyvästi osaksi työelämää. Työttömyys on Suomessa suurelta osin rakenteellista ja siihen johtaneita ongelmia ovat muun muassa työvoiman heikko ammatilinen ja alueellinen kohtaanto, työnteon vähäinen kannustavuus sekä palkanmuodostuksen heikko joustavuus. Suomeen on lisäksi muodostunut suhteellisen korkea vaikeasti työllistyvien joukko ja Suomen työttömyysaste on yhä EU-keskiarvoa korkeampi. (TEM 2019, 15–16.) Työttömyysaste on Suomessa vuoden 2020 ensimmäisellä neljänneksellä 7,1 prosenttia (SVT 2020a).

Työmarkkinoiden rakennetta voidaan myös tarkastella elinkeino- ja työpaikkarakenteiden sekä yritysorganisaatioiden näkökulmasta. Koistisen (2014) mukaan pienet yritykset työllistävät suurimman osan työvoimasta, vaikka suuryritysten määrä ja organisaatioiden koot ovat kasvaneet. Aloilla, joilla on pienet tai paikalliset markkinat voidaan sanoa olevan eniten pieniä ja keskisuuria yrityksiä, kuten vähittäiskauppoja, maatalousyrityksiä tai matkailu- ja majoitusalan yrityksiä. Näillä aloilla on kuitenkin myös suuret kansalliset sekä kansainväliset ketjut vallanneet yhä enemmän alaa. Pienet ja keskisuuret yritykset ovat hyvin monin tavoin eriytynyt ryhmä ja vaikka ne jäävät henkilöstömäärässä ja liikevaihdossa suuryritysten jälkeen, on niiden merkitys tärkeä suuryrityksille ja koko yhteiskunnalle. (Koistinen 2014, 60–63.)

Työsuhteet ovat kestoaltaan lyhyempiä uusilla aloilla kuin vakiintuneilla aloilla. Myös työ- sopimukselliset käytännöt poikkeavat uusilla aloilla. Perinteinen kotimarkkinatoteellisuus ja palvelut voivat tarjota hyvin pysyviä työsuhteita sekä alihankintasopimuksia, esimerkkejä tästä ovat koulut ja sosiaalialan työpaikat sekä kuntien terveyskeskukset. Palkkaus, sosiaaliset etuudet sekä mahdollisuudet edetä uralla pienissä ja keskisuurissa yrityksissä eroavat verrattuna suuryrityksiin. (Koistinen 2014, 61–63.) Pienet ja keskisuuret yritykset työllis-

tävät suurimman osan työvoimasta, mutta suuryrityksillä on keskeinen rooli teollisen kehityksen sekä yritystoiminnan kansainvälistymisen kannalta. Suomen työmarkkinoita on muuttanut suuryritysten varaan perustuva kasvu, koska se on rakenteistanut, hajottanut sekä koonnut uudelleen yhdyskuntia sekä työmarkkinoita. (Koistinen 2014, 68.)

Vahvat neuvottelusuhteet työntekijöiden sekä työnantajien välillä on yksi suomalaisten työmarkkinoiden vahvuus. Tämän lisäksi tuloerot ovat suhteellisen matalat. Työelämän laatu on mitattu kansainvälisellä tasolla korkeaksi ja erityisesti on havaittu, että työmarkkinoiden vahvuus on se, että työ ja muu elämä on Suomessa helppo yhdistää. Erityisesti naisten työllisyyden kannalta työn ja muun elämän yhdistämisen helppous on koettu tärkeäksi. (TEM 2019, 15.)

2.2 Työelämän murros ja uusi työ

Suomea pidetään vahvasti palkkatyön yhteiskuntana, jossa palkkatyön merkit näkyvät joka puolella ja palkkatyö nähdään hallitsevana työn muotona. Yhteiskunnallisissa keskusteluissa on kuitenkin ollut puhetta työn merkityksen vähentymisestä. Työ kuitenkin kiinnostaa ihmisiä ja etenkin palkkatyö, työn luonne, työn sisältö sekä työelämään liittyvät muutokset luovat aktiivisesti keskusteluita suomalaisessa yhteiskunnassa. Lisäksi työelämä on läsnä vahvasti politiikassa ja ammattiyhdistysliikkeet tuovat esiin ehdotuksia työelämän kehittämisestä sekä tuovat esiin työelämässä koettuja ongelmia. Elinkeinoelämän keskusliitto puolestaan tuo esiin työnantajien näkökulmat työelämään liittyviin keskusteluihin. (Melin 2007, 17.) Työelämä on kokenut merkittäviä muutoksia myös osaltaan julkisten keskusteluiden lisääntyessä. Etenkin globaali liikkuvuus on lisääntynyt ja talouden sääntely on purkaantunut ja nämä muutokset ovat heijastuneet työhön. Työn sääntelyn purkautuessa ovat valtion sekä ammattiyhdistysliikkeiden mahdollisuudet suojella yksilöä työelämän epävarmuudelta heikentyneet. (Haapala 2016, 33.)

Työelämän tutkimuksessa painopisteet ovat muuttuneet teollisen työn ja työmarkkinoiden tutkimuksesta lähemmäs ihmisen ja työn tutkimusta (Melin 2007, 25). Haapala (2016) on kirjassaan *Joustava työ, epävarma elämä* tarkastellut muuttunutta työelämää ja kuvailee, että työhön liittyvän muutos voidaan kiteyttää sanalla joustavuus. Haapalan mukaan jälkiteollisen yhteiskunnan työjärjestelyiden sekä ajankäytön joustavuus muodostuu kolmesta

elementistä joita ovat tuotannon joustava erikoistuminen, instituutioiden uudelleenkeksiminen sekä vallan keskittyminen ilman keskittämistä. Tuotannon joustavalla erikoistumisella viitataan siihen, että markkinoille tuodaan nopeasti suuri määrä erilaisia ja räätälöityjä tuotteita. Instituutioiden uudistamisella tarkoitetaan työn tehokkuuden lisäämistä työpaikkoja vähentämällä ja vallan keskittymisellä ilman keskittymistä tarkoitetaan epäkeskitettyä keskittämistä työn ulkoistamisen kautta. (Haapala 2016, 33.)

Raija Julkunen (2008) on tarkastellut työssä tapahtuneita muutoksia 2000-luvulla lähestyen aihetta uuden työn käsitteen kautta, joka muotoutuu vanhan ja uuden työn piirteiden yhdistelmästä. Uusi työ kuvaillaan näyttäytyvän joustavana, yksilöllisenä, tietoistuneena sekä liikkuvana paikaltaan että sisällöltään. Julkusen (2008) mukaan uutta työtä mahdollistavaa taloutta tai kapitalismia voidaan kutsua termeillä uusi kapitalismi tai uusiliberaali joustokapitalismi. Uuden työn käsitteen alle mahtuu lukuisia eri työelämän ilmiöitä, jotka ovat tapahtuneet 2000-luvulla. Työelämä kuvataan uuden työn käsitteen kautta prekarisoituneena, yksilöistyneenä, tietoistuneena sekä affektisoituneena ja työn kuvataan yhä enemmän kiinnittyvän tekijäänsä. (Koivunen, Otonkorpi-Lehtoranta, Leinonen, Heiskanen ja Korvajärvi 2018, 3.)

Työelämän muuttuessa työsuhteiden luonne ja ehdot ovat muuttuneet muun muassa talouden rakennemuutoksen, kansainvälistymisen, kilpailun kiristymisen sekä kustannuspaineiden takia. Lisäksi työvoiman käyttötavat ovat muuttuneet ja yhä enemmän perinteisiä koikaikaisia suhteita korvataan osa- ja määräaikaisilla työsuhteilla. Pitkät työsuhteet katoavat ja lyhyet työsuhteet yleistyvät. Työ muuttuu lisäksi tekijäänsä kohden henkilökohtaisemmaksi ja vapaa-ajan rajaus tulee vaikeammaksi. Kokonaisuudessaan työstä tulee epävarmempaa. (Nätti & Pyöriä 2017, 26; Koivunen ym. 2018, 3.) Uusi työ kuvataan myös joustavammaksi ja liikkuvammaksi sekä sisällöltään että paikaltaan (Koivunen 2017, 271). Uuteen työhön liittyvää epävarmuutta ja työn prekarisaatiota tarkastellaan tämän tutkielman myöhemmissä luvuissa.

Työelämän muutoksen ja uuden työn käsitteen yhteydessä nousee esiin työn feminisoitumisen käsite, jolla tarkoitetaan sitä, että ensinnäkin naisten määrä nousee määrällisesti miesenemmistöisillä aloilla sekä ammateissa. Tämän lisäksi osa-aikaisten ja määräaikaisten työsuhteiden määrä on lisääntynyt myös muilla kuin naisenemmistöisillä aloilla, joilla on perinteisesti ollut paljon osa-aikaisia ja määräaikaisia työsuhteita. Työssä on tapahtunut

myös laadullinen muutos, joka viittaa siihen, että uusi työ muistuttaa ehdoiltaan sekä sisällöltään naisille aiemmin tyypillistä työtä, jossa työntekijöiltä odotetaan muun muassa jatkuvaa joustavuutta, kommunikaatiokykyä sekä valmiutta. (Koivunen 2016, 271.)

2.3 Epätyypilliset työsuhteet

Pasi Pyöriä (2017) on tarkastellut työnteon muotoja ja sen moninaisuutta 2000-luvulla. Vaikka julkisuudessa on nostettu esiin työelämän epäkohtia, on hyvä myös huomioida, että Suomessa työmarkkinoiden rakenteissa sekä instituutioissa on paljon pysyvyyttä ja jatkuvuutta, joka luo turvaa ihmisille. Tämän lisäksi Suomen kattava työläinsäädäntö suojelee työntekijöitä. Kaksi yleisintä työmuotoa vakituisen työn ohella on osa- ja määräaikainen työ, jotka ovat kattaneet noin neljänneksen Suomessa teetetävästä palkkatyöstä 2000-luvulla. Työn laadun on nähty olevan heikompi palkkauksen, työsuhdeturvan sekä työssä kehittymisen mahdollisuuksien suhteen määräaikaisilla työntekijöillä verrattuna vakituksessa työsuhteessa oleviin. Työnantajan näkökulmasta määräaikaiset työntekijät ovat kuitenkin huomattavasti joustavampaa sekä edullisempaa työvoimaa. (Ojala, Nätti & Kauhanen 2015, 341.)

Tilastokeskuksen raportin mukaan vuonna 2018 jatkuva kokoaikainen palkkatyö on 15–74-vuotiaiden keskuudessa edelleen yleisin työmuoto ja 63,3 prosenttia 15–74-vuotiaista työllisistä oli toistaiseksi voimassa olevassa kokoaikaisessa työsuhteessa. Kokoaikatyötä määräaikaisessa työsuhteessa teki 9,9 prosenttia 15–74-vuotiaista työllisistä ja reilu 4,3 prosenttia teki osa-aikatyötä määräaikaisena palkansaajana. Osa-aikatyötä määräaikaisena palkansaajana tekevien määrä kasvoi vuodesta 2017 10 000 henkilöllä, joista lähes 9 000 oli naisia. Osa-aikatyötä palkansaajana toistaiseksi voimassaolevassa työsuhteessa teki vuonna 2018 9,2 prosenttia maan työllisistä. (SVT 2019a.)

Pyöriän (2017) mukaan määrä- ja osa-aikaisen työn merkitys vaihtelee sen mukaan yksilöillä, että onko kyse vapaaehtoisesta tai vastentahtoisesta valinnasta, siitä minkälaisessa elämäntilanteessa päätöksiä tehdään tai siitä, millä alalla työskennellään. Noin puolet uusista työsuhteista solmitaan määräaikaisina ja kahdella kolmesta määräaikaisuus on vastentahtoisista (Ojala ym. 2015, 341). Määräaikaisuudesta muodostuu ongelma sen pitkittyessä ja silloin kun se haittaa muun elämän toteuttamista, kuten esimerkiksi perheen perustamis-

ta. Lisäksi vastentahtoinen osa-aikatyö nähdään ongelmana silloin kun alalla ei ole tarjota kokoaikaista työtä kaikille halukkaille. (Pyöriä 2017, 12.)

Tilastokeskuksen raporttien mukaan alityöllisten määrä on ollut Suomessa kasvussa ja vuonna 2018 Suomessa oli keskimäärin 106 000 palkansaajaa, jotka olisivat halunneet tehdä kokoaikaista työtä. Alityöllistyneillä tarkoitetaan niitä henkilöitä, jotka haluaisivat tehdä enemmän työtä, mutta joutuvat vastentahtoisesti tekemään osa-aikatyötä tai lyhennettyä työviikkoa. Naispalkansaajien yleisin syy osa-aikaiseen työskentelyyn oli kokoaikatyön puute, jonka ilmoitti lähes kolmannes syyksi. Miehistä reilu kolmannes ilmoitti syyksi opiskelun, joka oli yleisin syy osa-aikatyöhön miesten keskuudessa. (SVT 2019a.)

Tilastokeskus on lisäksi tarkastellut köyhyys- tai syrjäytymisriskissä olevia vajaatyöllisyyden käsitteen kautta. Vajaatyöllisiksi luokituu Tilastokeskuksen mukaan ne henkilöt, jotka kuuluvat kotitalouteen, jonka työikäiset jäsenet tekivät vuoden aikana työtä alle 20 prosenttia heidän mahdollisesta kokonaistyöpanoksesta. Tilastokeskuksen vajaatyöllisyyden laskennassa huomioidaan työikäisinä 18-59-vuotiaat, lukuun ottamatta 18-24-vuotiaita opiskelijoita. Vajaatyöllisiä oli Tilastokeskuksen mukaan Suomessa vuonna 2018 370 000 henkilöä. (SVT 2019b.)

Kauhanen, Nätti ja Ojala (2017) ovat tarkastelleet määräaikaisen työn vaikutusta myöhempään palkkakehitykseen. Heidän artikkelissaan mainitaan, että noin joka kuudes palkansaaja työskentelee määräaikaisessa työsuhteessa ja heidän joukostaan noin kaksi kolmasosaa siksi, että heiltä puuttuu vakituinen työ. Kauhasen ym. (2017) mukaan määräaikainen työ vaikuttaa pitkällä aikavälillä tarkasteltuna myöhempään palkkakehitykseen. Palkkatulot määräaikaisilla ajan myötä lähestyvät pysyvissä työsuhteissa olevien palkkatasoa, mutta ne jäävät silti paljon pienemmiksi. Selvityksen mukaan määräaikaisissa työsuhteissa työpaikkojen laatu on keskimäärin heikompi kuin pysyvissä työsuhteissa. Tämä saattaa osittain selittää työssäkäyvien köyhien ilmiön yleistymistä. Yhteiskunnassa yleistynyt määräaikainen työ voi johtaa myöhemmin Kauhasen ym. (2017) mukaan epävakaiseen työllistymiseen ja matalapalkkatöihin.

Epätyypillisiä töitä tarkasteltaessa on huomioitava, että nykypäivänä palkansaajien työsuhteet ovat moninaisia, eivätkä ne ole sovitettavissa perinteiseen työsuhdejakoon eli määräaikaisiin ja vakituisiin tai osa-aikaisiin tai kokoaikaisiin työsuhteisiin. Nollatyötuntisopimuk-

set ja vuokratyösuhteet ovat yleistyneet ja toimivat esimerkkeinä epätyypillisestä työstä. Lisäksi yrittäjien keskuudessa palkkatyön yhdistäminen yritystuloihin on yleistynyt. Epätyypillisten työsuhteiden lisääntyminen luo haastetta sekä poliittisille päättäjille että tutkijoille, koska työsuhteiden kirjo on moninainen ja sisäinen eriytyminen on otettava tällöin huomioon. (Pyöriä & Ojala 2017, 41.)

2.4 Sosiaaliturva Suomessa

Epätyypillisten työsuhteiden lisääntyessä ihmiset joutuvat usein turvautumaan erilaisiin tulonsiirtoihin, jotta tarvittava toimeentulo saadaan kasaan. Suomalainen sosiaaliturvajärjestelmä mahdollistaa sen, että palkkatulojen jäädessä syystä riippumatta pieniksi, on ihmisten mahdollista täydentää toimeentuloaan tulonsiirtojen, kuten esimerkiksi sosiaalietuuksien kautta. Sosiaalinen turvallisuus on yksi merkittävimpiä sosiaalipolitiikan tavoitteenarvoja, joka määrittelee ja kehittää sosiaaliturvan suuntaa. Turvallisuuden edellytykset ovat joko aineettomia tai aineellisia. Turvallisuuden aineellisilla edellytyksillä tarkoitetaan yleensä taloudellisesti mitattavia arvoja ja ihmisen toimeentuloa. (Poutanen 2010, 179.)

Sosiaaliset riskit ovat yleisesti osa ihmisten elämää. Ihmiset sairastuvat ja vanhenevat, jotkut menettävät työkykynsä tai saattavat jäädä työttömiksi. Ulkopuolisen avun tarve korostuu usein näissä tilanteissa ja apua saattaa antaa ihmisen lähipiiri kuten perhe, sukulaiset tai ystävät. Kolmannen sektorin toimijoihin saatetaan myös turvautua apua haettaessa. Ensisijainen ja merkittävin turva sosiaalisia riskejä vastaan ovat kuitenkin valtion ja kuntien ylläpitämät sosiaaliturvajärjestelmät. Sosiaaliturvan käsite on monitahoinen ja sen takia sen määrittelemine on haastavaa. Yleinen lähtökohta määrittelyssä on kuitenkin se, että sosiaaliturvalla pyritään helpottamaan niiden ihmisten tai perheiden toimeentulo-ongelmia, jotka erinäisten syiden takia elävät riittävien työtulojen puutteessa. Sosiaalista syrjäytymistä ja köyhyyttä vastaan sosiaaliturva toimii viimesijaisena turvana. (Airio 2013, 8.)

Sosiaalivakuutus on osa laajempaa hyvinvointipolitiikkaa. Suomessa oikeus sosiaaliturvaan on määritelty perustuslaissa ja sen mukaan Suomessa vakinaisesti asuvat henkilöt kuuluvat lakisääteisen sosiaaliturvan piiriin. (Kangas & Niemelä 2016, 11.) Voimassa olevan perustuslain mukaan jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvon elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Tällä taataan

jokaiselle oikeus perustoimeentulon turvaan sairauden, työttömyyden, työkyvyttömyyden ja vanhuuden aikana sekä lapsen syntymän tai huoltajan menetyksen perusteella. (Perustuslaki 731/1999, 19 §.) Sosiaaliturvan tarkoituksena on Suomessa taata jokaiselle ihmiselle riittävä toimeentulo sekä huolenpito eri elämäntilanteissa (Kela 2019a).

Suomalainen sosiaaliturva koostuu palveluista ja toimeentulon turvaavista etuuksista ja pääosin toimeentuloturvajärjestelmä on Suomessa vakuutusperusteinen. Toimeentuloturva etuudet pystytään Suomessa jakamaan kahteen eri ryhmään. Toiset etuudet ovat työskentelyyn perustuvaa ja toiset Suomessa asumiseen perustuvaa. (Sosiaali- ja Terveysministeriö 2020.) Suomessa sosiaaliturvan toimeenpanosta vastaavat Kansaneläkelaitos, kunnat, työttömyyskassat sekä eläke- ja muut vakuutuslaitokset. Sosiaaliturvaetuuksista osa perustuu työskentelyyn ja tuloihin, jotka henkilö on aiemmin ansainnut ja osa sosiaaliturvaetuuksista on riippumatonta aiemmasta työskentelystä tai tuloista. Sosiaaliturvan rahoitus perustuu verovaroihin sekä vakuutusmaksuihin. (Kela 2019a.)

Kuntien vastuulla on sosiaalipalvelut ja omaishoidontuki. Yhdessä Kelan kanssa kunnat vastaavat toimeentulotuesta sekä terveydenhoidosta. Kela vastaa näiden lisäksi myös kansaneläkkeestä, sairaus- ja vammaisetuuksista, kuntoutuksesta, vanhempainetuksista ja perhe-etuuksista, asumisen tuista sekä opintotuesta. Työttömyysetuudet ovat sekä Kelan että työttömyyskassojen vastuulla. Eläkevakuutuslaitokset ja yksityisvakuutus vastaavat työeläkkeistä sekä työtapaturma- ja ammattitautivakuutuksesta maksettavista etuuksista. (Kela 2019a.)

Vuoden 2017 toimeentulotuki uudistuksen tarkoituksena sekä tavoitteena oli toimeentulotukijärjestelmän yksinkertaistaminen (Kela 2017). Toimeentulotuen laskennan ja maksatuksen siirto Kansaneläkelaitokselle oli osa hallituksen rakennepoliittista ohjelmaa (Sosiaali- ja Terveysministeriö 2015, 7). Hallitus esitti eduskunnalle tammikuussa 2015, että perustoimeentulotuki siirtyy Kelan hoidettavaksi. Kuntien sosiaalitoimen vastuulle jäi siirrossa ehkäisevä ja täydentävä toimeentulotuki. Perustoimeentulotuen ollessa Kelan hoidettavana, ei asiakkaiden kotikunnalla ole merkitystä tuen saamisessa. Uudistuksen taustalla toimi myös ajatus kuntien velvoitteiden sekä tehtävien vähentämisestä. Lisäksi lakiuudistuksen taustalla olivat myös taloudelliset tavoitteet. (Kela 2015a.)

Toimeentulotuen siirrolle hallitus asetti selkeät tavoitteet ja Kelan tavoitteena oli toteuttaa asetetut tavoitteet. Hallituksen yksi tärkeimmistä periaatteista oli yhden luukun periaatteen edistäminen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015, 14.) Hallituksen sekä Kelan tavoitteet olivat yhtenäisiä. Kelalla oli kuitenkin hallituksen tavoitteiden lisäksi omia tavoitteita, joita olivat muun muassa perustoimeentulotukea tarvitsevien asiakkaiden yhdenvertainen kohtelu, palvelun helppo saatavuus, yhden luukun periaate ja asiakkaiden ohjaus sosiaalihuoltoon, mikäli siihen on tarvetta. Kelan tavoitteissa lisäksi painotettiin hyvää ja tiivistä yhteistyötä sekä tiedonkulkua kuntien ja Kelan välillä. (Kela 2017, 2–3.)

Suomessa on käyty julkista keskustelua sosiaaliturvan uudistamisesta sekä mahdollisesta siirtymisestä kohti osallistavaa sosiaaliturvaa tai perustuloa. Heikki Hiilamo (2014) on tarkastellut osallistavaa sosiaaliturvaa, sen vaikutuksia ja sitä, voiko osallistava sosiaaliturva poistaa huono-osaisuutta ja lisätä osallisuuden kokemusta. Osallistavan sosiaaliturvan ideologia pohjaa yleiseen ajatukseen siitä, että työ on ihmiselle parasta sosiaaliturvaa. Palkkatyön ajatellaan taloudellisen toimeentulon lisäksi jäsentävän ihmisten toimintamahdollisuuksia yhteiskunnassa. Osallistavalla sosiaaliturvalla ajatellaan erityisesti parannettavan pitkäaikaistyöttömien tilannetta, vaikka sen ei nähdä poistavan kaikkea työttömyyden aiheuttamaa osattomuutta. Osallistavan sosiaaliturvan kautta voitaisiin lisätä etenkin työttömien sosiaalisia kontakteja, kehittää työelämätaitoja ja verkostoitumista sekä auttaa jäsentämään ajankäyttöä. Hiilamon (2014) mukaan osallistava sosiaaliturva toimiesaan voisi olla askel kohti tasa-arvoisempaa perustulon mallia.

Suomessa on tehty selvityksiä osallistavasta sosiaaliturvasta ja siitä, kuinka se voitaisiin ottaa käyttöön Suomessa. On ehdotettu osallistumistuloa, joka korvaisi kuntouttavan työtoiminnan, mutta ei kuitenkaan johtaisi työllistämistä edistävien palveluiden karsimiseen. Osallistumistulon ajatuksena on ollut vastavuoroisuus, joka tarkoittaa aktiivista työnhakua sekä osallistumista ennalta määritellyn toimintaan. (Hiilamo, Komp, Moisio, Sama, Lauronen, Karimo, Mäntyneva, Parpo & Aaltonen 2017, 29.) Osallistavaa sosiaaliturvaa on kokeiltu tietyissä kunnissa ja sen tavoitteena on ollut vähentää pitkäaikaistyöttömien toimeentulotuen tarvetta ja parantaa heidän osallisuutta ja työllisyyttä. Osallistavan sosiaaliturvan kokeilu päättyi kunnissa vuoden 2019 lopussa ja lopullisia kokeilun tuloksia ei ole julkaistu. (THL 2020.)

Myös perustulosta on keskusteltu aktiivisesti Suomessa ja siitä on tehty myös kokeilua Kelalla. Perustulon ideana on, että jokaiselle annetaan vastikkeeton tulo, jota he voivat täydentää muilla tuloilla tulonlähteistä riippumatta ja on esitetty että perustulo olisi ratkaisu köyhyyden sekä epätasaisen tulonjaon ongelmiin. Perustulon kannattajien mielestä perustulo vähentäisi byrokratiaa ja poistaisi sosiaaliturvan loukkuja. Lisäksi se yksinkertaistaisi sosiaaliturvajärjestelmää ja kannustaisi aina myös satunnaiseen työntekoon sekä tehostaisi työmarkkinoiden toimintaa. Perustuloa kannattavat ajattelevat, että perustulolla voitaisiin ratkaista ongelmia, jotka liittyvät työttömyyteen, köyhyyteen sekä ihmisten tasa-arvoiseen kohteluun. Lisäksi se kannattajiensa mielestä parantaisi pienipalkkaisten mahdollisuuksia työehtojensa neuvottelemiseen sekä mahdollistaisi työntöön tapojen sekä ajan muokkaamisen omaan elämäntilanteeseen sopivaksi. (Viitamäki 2019, 9; Perkiö 2014, 6–8.)

Perustuloa vastaan on esitetty myös lukuisia argumentteja. Perustulon idea on aiheuttanut epäilystä etenkin sen taloudellisilta perusteilta. (Viitamäki 2019, 9.) Perustuloa vastaan argumentoitujen kanta on, että se on joko liian kallis toteuttaa tai riittämätön korvaamaan syyperustaista sosiaaliturvaa. Sen ajatellaan myös laiskistavan ihmisiä ja on ajateltu että siitä hyötyisi myös ne, jotka perustuloa eivät tarvitsisi ja populistit ovat ilmaisseet sen olevan työn vieroksujille maksettavaa ilmaista rahaa. Lisäksi ammattiyhdistysliikkeissä ajatellaan perustulon vakiinnuttavan pätkätyöt ja edistävän työehtosopimusten heikennyksiä. On myös esitetty väitteitä että perustulo jättäisi syrjäytyneet heitteille. (Perkiö 2014, 8; Jakonen 2020, 120–121.) Perustulosta on keskusteltu jo 1970-luvulta lähtien Suomessa ja eri poliittiset tahot ovat esittäneet sen olevan ratkaisu yhteiskunnallisiin kysymyksiin (Jakonen 2020, 116). Perustulosta ei kuitenkaan olla Suomessa päästy vielä yksimielisyyteen ja siihen liittyvät keskustelut ovat yhä aktiivisia.

3 TYÖSSÄKÄYVIEN KÖYHYYS

Tässä luvussa esittelen tarkemmin teorioita, käsitteitä ja aiempia tutkimuksia, joihin tutkimukseni analyysi eli teoriaohjaava sisällönanalyysi pohjautuu. Ensimmäisenä tarkastelen köyhyyden määritelmää, etenkin hyvinvointivaltioissa esiintyvän suhteellisen köyhyyden käsitettä sekä subjektiivista köyhyyttä. Lisäksi tarkastelen työssäkäyvien köyhien ilmiötä. Sen jälkeen siirryn tarkastelemaan aiemmin sivuttua työelämän murrokseen liittyvää prekarisaatiota, joka luo taustaa sille miten prekaarissa positiossa olevat ihmiset elävät. Lopuksi esittelen yksityiskohtaisemmin prekarisaatiokeskusteluissa esiintyneitä prekarisaatioon liittyviä affekteja ja tunteita, joiden tunteminen luo teoriataustaa tälle tutkimukselle.

3.1 Köyhyyden määritelmät – suhteellinen köyhyys

Hyvinvointivaltioissa, kuten Suomessa, köyhyys ymmärretään yleisesti suhteellisena köyhyytenä ja näin tehdään ero erityisesti kehitysmaissa esiintyvään absoluuttiseen köyhyyteen. Absoluuttista köyhyyttä määriteltäessä perusajatuksena on se, että tuloihin on asetettu jokin minimitaso, jolla ihmisen fyysinen olemassaolo pystytään turvaamaan. Tämä lähestymistapa sopii hyvin kansainvälisten järjestöjen tapaan tarkastella kehitysmaiden köyhyyttä. (Kangas & Ritakallio 2005, 28.) Suhteellisella köyhyydellä tarkoitetaan yksilön selkeää huono-osaisuutta verrattuna muun väestön keskimääräiseen elintasoon. Yksilöt eivät pysty suhteellisessa köyhyydessä saavuttamaan odotettua elintasoa johtuen taloudellisten resurssien puutteista. (Moisio 2006, 639.)

Suhteellisen köyhyyden selitys määrittelee siis köyhyyden olevan suhteessa yhteiskunnassa vallitseviin standardeihin. Yksilöt joutuvat taistelemaan suhteellisessa köyhyydessä elääkseen normaalia elämää ja pystyäkseen osallistumaan yhteiskunnan erilaisiin taloudellisiin, sosiaalisiin sekä kulttuurisiin toimintoihin. Suhteellinen köyhyys tulee esiin hyvin monessa tilanteessa arkipäivän asioiden niukkuutena. Tarkasteltaessa suhteellista köyhyyttä on huomioitava köyhyyden kontekstisidonnaisuus eli se, että yhteiskuntien välillä on valtavia eroja tarkasteltaessa normien mukaista vähimmäiselintasoa. (Moisio 2006, 639.)

Suhteellisen köyhyyden käsitettä tarkasteltaessa on hyvä esitellä brittiläisen köyhyystutkijan ja sosiologin Peter Townsandin (1979) esittämä köyhyyden määritelmä, jonka mukaan yksilöt, perheet ja ryhmät voidaan määritellä köyhiksi, jos heillä ei ole mahdollisuutta hankkia sellaista ruokavaliota, osallistua sellaisiin aktiviteetteihin ja omistaa sellaisia elinoloja, jotka ovat normaaleja tai yleisesti hyväksytyjä siinä yhteisössä, johon kyseinen ihminen kuuluu. Townsandin tarkastelunäkökulmaa suhteellisen köyhyyteen kutsutaan suhteelliseksi deprivatioksi, ja se rajaa tarkastelua aineellisista resursseista kohti elämänhallintaa ja sosiaalista toimintaa. Townsend (1979) määrittelee, että tällöin köyhän ihmisen resurssit ovat selkeästi yhteisön keskivertoihmisen resurssien alapuolella, että hänet on suljettu yhteisön yleisten elämäntyylien, tapojen ja aktiviteettien ulkopuolelle. Suhteellisuus tulee tässä määritelmässä esiin siten, että ihmisellä ei riitä taloudelliset resurssit elämiseen niin kuin ympäristössä on tapana (Townsend 1979, 31). Ihmisten jäädessä yhteisön ulkopuolelle syrjäytymisen riski kasvaa jolloin ihmiset saattavat jäädä helposti pitkittyneeseen köyhyyden sekä syrjäytymisen kierteeseen.

Elintason suhde yksilöä ympäröivään keskimääräiseen elintasaan on siis suhteellisen köyhyyden määritelmä, ja siksi on huomioitava, että odotettu elintaso ja näin ollen myös suhteellinen köyhyys vaihtelevat suuresti eri maiden välillä. Euroopassa köyhyysrajana pidetään pienituloisuuden liittyvää määritelmää ja suhteellinen köyhyysraja on 60 prosenttia kotitalouksien käytettävissä olevista mediaanituloista. (Sironen & Saastamoinen 2014, 4.) Suhteellisen köyhyysrajan rinnalle Euroopan unioni on tuonut AROPE eli *at-risk-of poverty or social exclusion* mittarin, joka tuo esiin oleellisesti sen, että köyhyydessä ei ole kyse pelkästään ihmisten tuloista. Mittari määrittää köyhyyttä kolmella ulottuvuudella, joita ovat suhteellinen köyhyys, vajaatyöllisyys sekä merkittävä materiaallinen puute. (Mukkila, Ilmakunnas, Moisio & Saikkonen 2018, 81.)

Köyhyyden määrittelemineen on haastavaa sekä monimutkaista, eikä Suomessa ole virallista köyhyysrajaa, jonka avulla pystyttäisiin luokittelemaan selkeästi pienituloiset henkilöt. Tilastokeskuksen pienituloisuuden raja on yhdenmukainen Euroopan Unionin käyttämän suhteellisen köyhyysrajan kanssa (Mukkila ym. 2018, 81). Vuonna 2016 mediaanitulo oli Suomessa 24 050 euroa vuodessa ja 2 004 euroa kuukaudessa. Suomalainen yksinelävä voidaan määritellä köyhäksi, mikäli henkilön käytettävissä olevat tulot ovat alle 1 200 euroa kuukaudessa. Tarkasteltaessa suhteellista köyhyysrajaa on huomioitava, että siihen vaikuttavat myös kotitaloudessa asuvat alaikäiset lapset. (Jakonen 2019, 100.) Lisäksi

toimeentulotukea ja täysimääräisen kansaneläkkeen tasoa on Suomessa pidetty poliittishal-
linnollisena köyhyysmittarina. Tällöin köyhyden käsite määräytyy päätöksenteossa käy-
tettyyn käsitteeseen vähimmäistoimeentulosta. Kun köyhyysraja sidotaan sosiaaliturvan
tasoon, saattaa sosiaaliturvan tasossa tapahtuvat vaihtelut lisätä tai laskea vaihtelun mu-
kaan köyhydessä elävien henkilöiden määrää. (Mukkila ym. 2018, 81.) Lisäksi sosiaali-
turvaan sidottu köyhyysraja saattaa myös lisätä tuen saajien stigmatisointia.

Tutkimusten mukaan pienituloisuus on yhteydessä puutteelliseen varallisuuteen sekä kes-
kitasoa huonompaan elintasoon ja tämän vuoksi Suomessa Tilastokeskus on omaksunut
käyttämään pienituloisuusastetta määritellään köyhyyttä. Suomessa pienituloisuusaste
on ollut 12 prosentin tuntumassa viimeisen viiden vuoden ajan ja viimeisin tilasto pienitu-
loisten määrästä on vuodelta 2018 jolloin pienituloisiin kotitalouksiin kuuluvia oli 640 000
henkilöä, eli 11,8 prosenttia kotitalousväestöstä. (SVT 2020b.) Käsitteenä köyhyys on sel-
keästi epämääräisempi verrattuna pienituloisuuteen ja köyhyden määrittelyssä tulisi hu-
mioida tulojen lisäksi myös varallisuus, velkaisuus, kulutustarpeet sekä ihmisten omaa
kokemusta koskeva tieto (Sironen & Saastamoinen 2014, 3–6). Köyhyden kuvaajana pie-
nituloisuuden tai köyhyysriskin käyttäminen on kuitenkin osittain ongelmallista, koska
taloustilanteen takia mediaanitulo saattaa nousta tai laskea tilanteesta riippuen nopeammin
kuin pienituloisten tulot muuttuvat. Näissä tilanteissa suhteellinen köyhyysaste saattaa
muuttua oletusten vastaisesti. (Mukkila ym. 2018, 81.)

Köyhyyttä on myös tarkasteltu subjektiivisen köyhyysrajan kautta. Tämän tutkielman kan-
nalta on tärkeää tarkastella subjektiivista köyhyyttä, koska aineiston vastaajat ovat itse
määritelleet kuuluvansa pienituloisten tai köyhien joukkoon ja päätyneet vastaamaan siksi
oman kokemuksen perusteella kirjoituspyyntöön. Subjektiivinen köyhyysraja määrittyy
sen mukaan, miten ihminen tuntee itsensä eli tunteeeko itsensä köyhäksi vai ei. Subjektiiv-
isen köyhyysrajan käyttöön on kuitenkin liitetty ongelmia, koska sen on katsottu johtavan
epätasomallisiin tuloksiin. (Heikkilä 1990, 27.) Yhteiskuntapolitiikan legitimitietin kannalta
on Kankaan ja Ritakallion (1996) mukaan tärkeää huomioida köyhyteen liittyvät ihmisten
kokemukset, vaikka ihmisten koettua köyhyyttä ei voida käyttää pelkästään sellaisenaan
mittarina määriteltäessä ja tutkiessa yhteiskunnissa esiintyvää köyhyttä. On oleellista kui-
tenkin olla tietoinen, kuinka köyhyden kokemus paikantuu yhteiskunnassa ja sen takia
subjektiivisella näkökulmalla on merkityksensä (Kangas & Ritakallio 1996, 20.)

Subjektiiiviseen köyhyyteen liittyy haasteita, koska ihmisten saattaa olla haastavaa arvioida omaa köyhyyttä ja sitä, mihin heidän tulisi mahdollisesti verrata itseään. Jotkut saattavat tietyn köyhyysmittarin mukaan lukeutua köyhien joukkoon, mutta eivät miellä itseään köyhäksi ja jotkut saattavat arvioida itsensä köyhäksi verrattaessa itseään hyvin korkeatuloisiin henkilöihin. Tämän lisäksi riippuen ihmisten tilanteesta, köyhyden yksilölliset kokemukset saattavat olla hyvinkin erilaisia. Niille henkilöille joilla ei ole omakohtaista kokemusta köyhyydestä saattaa muodostua monenlaisia ja hyvin vääristyneitäkin kuvia köyhyydestä ja tämä on hyvä huomioida köyhyden kokemusta tarkasteltaessa. (Sironen & Saastamoinen 2014, 3.)

Ihmisten kokemukset rakentuvat pitkälti yksilöhistoriallisesti ja jokaisella ihmisellä kokemukseen vaikuttavat elämäntilanne sekä ihmissuhteet. Ihmiset pystyvät ilmaisemaan, tulkitsemaan sekä ymmärtämään kokemuksiaan liittyen hyvinvointiin. (Koivisto, Sandelin & Perttula 2014, 42.) Tämä mahdollistaa sen, että kirjoituspyyntöön vastanneet ovat voineet kuvailla kokemuksiaan avoimesti liittyen koettuun köyhyyteen ja ruumiiseen. Kokemuksien nähdään olevan tietynlaista merkityksenantoa todellisuudelle. Ihminen tulee kokemuksellisesti ymmärretyksi tietyssä elämäntilanteessa ja näin todellisuutta pystytään tarkastelemaan sen suhteessa ideaaliseen ja reaaliseen elämäntilanteeseen. (Koivisto ym. 2014, 43.) Oma koettua köyhyyttä voidaan näin tarkastella ja vertailla muihin ihmisiin, jotka eivät samalla tavalla koe köyhyyttä.

3.2 Työssäkäyvät köyhät – määrittelyä ja tilastoja

Työssäkäyvän köyhyys voidaan määritellä tilanteeksi, jossa henkilön kuuden kuukauden markkinatulot yrittäjyydestä tai palkkatulot eivät ylety suhteellisen köyhyysmittarin ansioihin. Pienituloisiksi työssäkäyviksi tulevat Suomessa tilastoiduiksi ne, jotka eivät tulonsiirroista huolimatta tienaa köyhyysrajan ylittävää summaa. Tulonsiirroiksi voidaan henkilöllä laskea sosiaaliturvaetuudet, sosiaaliavustukset ja kotitalouksien väliset saadut tulonsiirrot. (Jakonen 2019, 100; SVT.) Esimerkiksi yleistä asumistukea saavia työssäkäyviä ruokakuntia oli vuonna 2018 noin 63 000 (Kela 2019b, 32). Toimeentulotukea saavista noin 7,3 prosenttia oli vuonna 2018 työssäkäyviä eli noin 11 300 henkilöä (Tanhua & Kiuuru 2019). Lisäksi työssäkäyvät saavat erilaisia soviteltuja päivärahoja. Kelalta noin 149 000 ihmistä sai soviteltuna työmarkkinatukea tai ansiopäivärahaa. (Kela 2019c, 40–41.)

Tämän päälle voidaan vielä lisätä työttömyyskassojen maksamat sovitellut ansiopäivärahat.

Pienituloisia työssäkäyviä oli vuonna 2016 noin kolme prosenttia työllisistä eli noin 60 000, joista yrittäjiä oli 34 000 ja palkansaajia oli 26 000 (Jakonen 2019, 100). Tilanteen hahmottamiseksi on kuitenkin tarkasteltava tilastoja laaja-alaisemmin. Vuoden 2016 verotustietojen perusteella päätoimestaan bruttona enintään 1 666 euroa kuukaudessa tienavia palkansaajia oli Suomessa 263 122. Itsensätyöllistäjiä eli yksinyrittäjiä, jotka elävät köyhyysrajan tulojen tuntumassa on Suomessa noin 67 000. Näiden lukujen perusteella Suomessa noin 330 000 ihmistä ansaitsee köyhyysrajan lähellä olevia palkka- tai markkinatuloja. Kotitalouden muoto, elämäntilanne sekä henkilön saamat sosiaalietuudet vaikuttavat köyhyysriskiin, joten ei voida todeta, että kaikki 330 000 henkilöä olisi työssäkäyviä köyhiä (Jakonen 2019, 100–101.)

Työssäkäyvien köyhien määrää voidaan laajemmin tarkastella työmarkkinapositionaan prekaarin työväestön kautta (Tanner 2019, 7). Suomessa vastentahtoisesti määräaikaissa työsuhteissa koko- tai osa-aikaisesti työskenteleviä ihmisiä on noin 320 000. Vastentahtoisia yksinyrittäjiä on noin 30 000 ja työvoimapalveluissa olevia henkilöitä on noin 91 000. Tällöin työssäkäyvän köyhän riskissä oleviksi voidaan luokitella kuuluvan prekaarissa työmarkkinapositionissa vasten tahtoaan olevat noin 441 000 henkilöä. (Jakonen 2019, 102–103.) Työssäkäyvien köyhien määritelmän sisälle mahtuu joukko erilaisia ihmisiä. Se ei ole yksiselitteinen ryhmä vaan joukossa on niin yksinhuoltajia, nuoria sekä myös kahden työssäkäyvän ihmisen talouksia (Jakonen 2019, 101–102). Joukkoon kuuluvien ihmisten taustat sekä työhistoriat ovat myös erilaisia. Sen lisäksi, että on henkilöitä, jotka ovat jatkuvassa kokoaikatyössä, joukossa on henkilöitä, jotka ovat työelämän marginaalissa ja joiden työhistoria koostuu pääsääntöisesti epätyypillisistä työsuhteista (Airio 2007, 172).

Luonnollista olisi olettaa, että työssäkäyvien köyhyys olisi vain matalapalkka-aloilla työskentelevien henkilöiden ongelma. OECD:n raportin (2009) mukaan kuitenkin matalapalkka-aloilla työskentelevien työntekijöiden sekä työssäkäyvien köyhien yhteys on kuitenkin matala. Työssäkäyvien köyhien tuntipalkat eivät välttämättä ole matalammassa päässä. OECD:n raportin mukaan vajaatyöllisyys on ratkaiseva tekijä työssäkäyvien köyhyydessä. Lyhyet osa-aikatyöt sekä työttömyysjaksot ovat toinen merkittävä ongelma liittyen työssäkäyvien köyhyyteen. (OECD 2009, 2-3.) Jaksottelu työttömyyden ja työssäkäynnin välillä,

määräaikaiset työsuhteet sekä osa-aikatyön tekeminen tekevät tällaisesta väestön osasta haastavan työssäkävien köyhien ilmiötä tutkittaessa (Airio 2007, 172).

Euroopassa työssäkävien köyhyys on lisääntynyt tasaisella nopeudella 2000-luvulla. Työssäkävien köyhien määrä on kasvanut euroalueella vuoden 2006 7,3 prosentista 9,4 prosenttiin vuonna 2015 eli määrä on selkeästi kasvussa. On kuitenkin hyvä muistaa, että EU-maat ovat heterogeenisiä ja työssäkävien köyhyys vaihtelee merkittävästi maiden välillä. Tilastollisesti Pohjoismaissa on vähiten työssäkäyviä köyhiä, johtuen hyvinvointivaltioille tyypillisestä hyvästä sosiaaliturvan tasosta. Ensimmäisissä Yhdysvalloissa tehdystä, ilmiöön liittyvissä tutkimuksissa on havaittu, että matalapalkkaisuus, työttömyysjaksot sekä vastentahtoinen osa-aikatyön tekeminen ovat työmarkkinalähtöisiä tekijöitä, jotka ovat usein yhteydessä työssäkävien köyhyyteen (Jakonen 2019, 99; Airio 2007, 172–173).

Työssäkävien tilannetta on tutkittu EU-tasolla ja on neljä eri tekijää, jotka muodostavat riskin liittyen siihen, että henkilö määritellään työssäkäyväksi köyhäksi. Riskitekijöitä ovat tutkimuksen mukaan matala palkka, kotitalouden rakenteeseen liittyvät tekijät, työn laatu sekä sukupuoli ja muut yksilölliset tekijät. Niillä henkilöillä joilla on useampi riskitekijä, on todennäköisempää, että hänet määritellään työssäkäyväksi köyhäksi, kuin henkilö jolla ei ole riskitekijöitä ollenkaan tai on vähemmän riskitekijöitä. (Peña-Casas & Latta 2004, 31.) Suurimmassa riskissä ovat siis ne henkilöt, joilla täyttyy kaikki riskitekijät. Erona Yhdysvaltoihin on se, että EU-maissa nähdään työssäkävien köyhyyden johtuvan enemmän kotitalousrakenteista kuin työmarkkinaongelmista (Airio 2007,173).

Airion (2007) mukaan työssäkävien köyhyyden syyt ovat muualla kuin työmarkkinatekijöissä. Syytä työssäkävien köyhyyteen löytyy usein tarkastelemalla yleisiä institutionaalisia muutoksia, joita on tapahtunut perherakenteissa, työhön osallistumisen malleissa sekä palkkojen sopimisjärjestelmissä. Perheen on nähty olevan perinteisesti merkittävä suoja työmarkkinoiden epävakaisuutta vastaan, mutta perherakenteet ovat itsessään tulleet epävakaisiksi. (Airio 2007, 183). Kotitalouden muodolla on siis selkeä merkityksensä henkilön tai perheen köyhyysriskille. Yksinasuvat, joita tutkimusten mukaan on 29–43 prosenttia muodostavat Suomessa merkittävän osan työssäkävistä köyhistä. Kahden aikuisen lapsiperheet, joita on 30–54 prosenttia muodostavat toisen merkittävän ryhmän. Lapsiperheet, joissa on vain yksi elättäjä ovat erityisessä köyhyysriskissä. Erityisesti naisia koskee yk-

sinhuoltajien köyhyysriski. (Jakonen 2019, 101.) Ratkaisukeinot ovat valtiollisten instituutioiden sekä työmarkkinoiden käsissä niissä tilanteissa, joissa yhden ihmisen palkka ei riitä turvaamaan yhden aikuisen kotitalouksien toimeentuloa (Airio 2007, 183).

Hyvinvointivaltioissa kuten Suomessa, tulonsiirroilla on merkittävä asema työssäkäyvien köyhyysriskin vähentämiseen (Tanner 2017, 10). Sosiaaliturvan ja työn yhteensovittamisessa on tarkasteltu erilaisia lineaarisia malleja, joissa yhteisenä ajatuksena on että ansiotulo ja sosiaaliturva saataisiin yhdistettyä siten, että kokonaisansio ei pienene tilanteissa, joissa sosiaaliturvan osuus vähenee työtulojen kasvaessa. Ajatus toimii myös päinvastoin eli työtulojen laskiessa, sosiaaliturvalla pystytään paikkamaan henkilön toimeentulovajetta. Lineaarissa malleissa joudutaan kuitenkin usein huomioimaan tietyt tekijät, kuten eri sosiaaliturvaetuuksien suojaosuudet, jotka vaihtelevat etuudesta riippuen. Suojaosuuksilla tarkoitetaan siis sitä summaa, jonka henkilö saa tienata ilman että se vähentää maksettavan etuuden määrää. Suojaosuudet ovat nähty ongelmaisina tilanteissa, joissa matala suojaosa vähentää sosiaaliturvan määrää jo pienillä ansiotuloilla. (Saikkonen 2019, 16–17.)

Niina Tanner on tarkastellut vuosina 2017 ja 2019 tutkimuksissaan tarkemmin palkkatyököyhyyden yhteiskunnallista hintalappua eli sitä kuinka paljon Suomessa maksetaan sosiaalisia tulonsiirtoja, joilla on kompensoitu henkilöiden riittämättömiä ansiotuloja. Työssäkäyvät köyhät kompensoivat riittämättömiä ansiotuloja selvityksien mukaan keskeisimmin sovitelluilla työttömyyspäivärahoilla, yleisellä asumistuella sekä toimeentulotuella (Tanner 2019, 17).

3.3 Prekaari työ

Euroopassa on tutkittu työelämän epävarmistumista 1970-luvulta saakka. Eri Euroopan maissa alkoi tällöin murtua ensimmäiset toisen maailman sodan jälkeiset täystyöllisyyteen tähtäävät rakenteet ja köyhyys, epätyypilliset työsuhteet sekä työttömyys lisääntyivät Euroopassa. Tällöin yhteiskunnan ja työelämän muuttumista epävarmemmaksi alettiin kuvaamaan yhteiskuntatieteissä termillä prekarisaatio. Prekarisaatiota ilmeni jo 1980- ja 1990-luvuilla, mutta vasta 2000-luvulla alkoi selkeä työn ja yhteiskunnan prekarisaation aikakausi ja työelämän joustoja alettiin etsimään uusien keinoin. (Jakonen 2018, 355; Jakonen 2020, 162–169).

Prekariaattiliike lähti alun perin liikkeelle Pohjois-Italiasta ja levisi sieltä muualle Eurooppaan. Heterogeeninen ja monipuolinen työväenliike syntyi, kun kansalaisaktivistit halusivat ottaa kantaa 2000-luvun nuorten työläisten palkkoihin ja työehtoihin. Liike nosti esiin kysymyksen työn ja elämän epävarmistumisesta jälkifordistisessa taloudessa. (Jakonen 2014, 92–96.) Suomessa prekariaattiliike organisoitui 2000-luvulla. Prekariaattiliike Suomessa nosti esiin julkiseen keskusteluun työn uuden järjestyksen ja joustotyön sekä niihin liittyvät ongelmat esimerkiksi sosiaaliturvajärjestelmän kanssa. (Jakonen 2018, 356–357).

Työelämän epävarmuuteen liittyvät keskustelut ovat saaneet uusia ulottuvuuksia prekariisaation ja prekariaatin käsitteestä (Pyöriä & Ojala 2017, 42). Käsitteet 'prekariisaatio' ja 'prekaari' voidaan määrittellä enemmän tai vähemmän laajasti negatiivisesti, yksiselitteisesti, itsenäisesti, operationaalisesti tai dynaamisesti, riippuen missä kontekstissa termistä puhutaan. Käsitteiden määrittely riippuu myös näkökulmasta ja lähestymistavasta, jotka on omaksuttu ottamaan käyttöön, eli prekariisaatioon liittyvien käsitteiden selittäminen ei ole täysin yksiselitteistä. (della Porta, Hänninen, Siisiäinen & Silvasti 2015, 1–6)

Gyu Standing (2014) on ottanut teoksessaan *"The Precariat – The New Dangerous Class"* kantaa prekariaatti ilmiöön. Standingin (2014) mukaan prekaari työväestö on kasvava luokka, joka on syntynyt uusliberalistisen talouspolitiikan seurauksena. Prekariaatti käsitteenä on kehittynyt terminologisesti työelämän köyhyyteen liittyvästä huolesta, laajempaan ymmärrykseen kokonaisvaltaisesta epävarmuudesta työelämässä sekä uusista epävarman työelämän muodostamista luokkayhteiskunnan kerrostumista ja muodoista (Doogan 2009,43). Prekaarissa asemassa olevan elämää määrittelee epävarmuus ja useat suhteellisen vähän merkitystä antavat työsuhteet. Uuden luokkajaon ja ihmisten polarisoitumisen takia yhä useammat keskiluokkaiset palkansaajat ovat vaarassa pudota prekaariin asemaan. On hyvä huomioida, että prekariaatti ei ole perinteinen luokkakäsite, koska prekaarin työn ominaisuudet eivät huomioi ammattiasemaa tai työn sisältöä. Prekariaatti assosioidaan kuitenkin luokkaan, johon kuuluvat ihmiset kokevat jatkuvaa epävarmuutta toimeentulostaan, tulevaisuudestaan sekä oikeuksistaan nykyisen palkkayhteiskunnan puitteissa. (Pyöriä & Ojala 2016, 45–46.)

Prekariisaation voidaan nähdä siis olevan prosessi, jossa yhteiskunta muuttuu epävarmemmaksi ja koko ajan pohjimmiltaan epävakaaksi. Vaikka prekariisaation liittyvien käsitteiden

määrittely vaihtelee eri kansallisissa ja kulttuurisissa konteksteissa, käsitteet kuitenkin liitetään usein ihmisten epävarmuuteen, epävakaiseen ja haavoittuvaan tilaan, joka on liitettävissä sosioekonomisesti työmarkkinoiden dynamiikkaan (della Porta ym. 2015, 1). Prekariisaatiokeskusteluissa korostuu se, kuinka palkkatyön ehdot heikkenevät ja työelämästä tulee epävarmempi. Prekaarin työn nähdään yleistyvän ja sen vuoksi se on myös tärkeässä yhteydessä työssäkävien köyhien ilmiötä tarkasteltaessa. Prekariisaatiokeskustelu ei pelkästään koske kaikkia, jotka tekevät epätyypillisiä töitä, vaan myös sellaisia, jotka ovat normaalityösuhteessa olevia palkansaajia. Tällä tarkoitetaan sitä, että toimeentulon epävarmuus sekä työn ylivalta nähdään olevan ongelman ydin, ei työn itsessään. (Korhonen, Peltokoski & Saukkonen 2009, 28–30.).

Työelämän huonontumista koskevissa keskusteluissa puhutaan usein prekariisaatiosta ja uudesta työstä. Aiemmin tarkastelussa olleella uuden työn käsitteellä tarkoitetaan enimmäkseen tietointensiiviseen sekä tietotekniseen työhön liittyvää työn ja tuotannon rakennemuutosta. Prekariisaation käsite liitetään usein myös uuden työn käsitteeseen. Työsuhteet muuttuvat perinteisen teollisuusyhteiskunnan työsuhteisiin ja työjärjestykseen verrattaessa epävarmoiksi sekä epätyypillisiksi. (Jakonen 2014, 287.) Prekariisaatiolla tarkoitetaan työsuhteiden muuttumista sekä kehitystä, jossa työelämä polarisoituu matalapalkkaisiin töihin sekä korkeapalkkaisiin tietotöihin. Keskiluokkaiset työt vähenevät ja niiden kilpailu voimistuu. Prekariisaatiokehityksen mukaan työmarkkinat avautuvat yhä useammalle ja kilpailusta tulee avointa myös niille, jotka suostuvat työskentelemään heikommilla työ- ja palkkaehdoilla kuin esimerkiksi paikalliset. Tällä viitataan esimerkiksi ulkomaalaiseen työvoiman käyttöön. Prekariisaatiokehitys ei kuitenkaan tarkoita, että kaikki työ muuttuisi epätyypilliseksi työksi, vaan sitä että työmarkkinoille syntyy uusia työn muotoja, jotka saattavat vastata paremmin työnantajien tarpeisiin. (Jakonen 2018, 357–358.)

Prekariisaatiokeskusteluissa on korostettu, että prekariaatiossa on kyse laajasta kapitalistisen tuotantotavan muutoksesta johtuvasta työelämän epävakauden subjektiivisesta kokemuksesta. Eli prekariaatiossa ei ole yksiselitteisesti kyse vain työmarkkinoiden muutoksesta. (Jokinen, Venäläinen & Vähämäki 2015, 11.) Prekariisaatiota on lähestytty yhteiskunnallisissa keskusteluissa kahdesta eri näkökulmasta, joita kutsutaan suppeaksi ja laajaksi prekariisaatioteeseiksi. Metodologisilta sitoutumuksiltaan teesit eroavat tavaltaan kuvata työn, elämän sekä työelämän muutosta. Suppea prekariisaatioteesi on sosiologinen ja työmarkkinakeskeinen suuntaus, jossa prekariisaatiota tarkastellaan työelämän muutoksena.

Laaja prekarisaatioteesi pohjautuu työn tai tuotannon lisäksi kokemuksen rakenteiden muutoksiin sekä instituutioihin. Prekarisaatio nähdään laajassa suuntauksessa yhteiskuntaa kokonaisvaltaisesti koskettavana prosessina, jossa tarkastellaan erityisesti eriarvoisuuden lisääntymistä sekä sosiaaliturvajärjestelmien heikentymistä. Suomessa laaja prekarisaatioteesi on saanut vahvemman aseman prekarisaatiokeskusteluissa. (Jokinen ym. 2015, 11; Pyöriä & Ojala 2016, 46.)

Lisäksi usein prekarisaatiokeskusteluissa tulee esiin työnteon sekä henkilökohtaisen elämän välisten rajojen katoaminen. Standingin (2011) mukaan prekariaattiin kuuluvien työn ja vapaa-ajan raja on häilyvämpi kuin muilla ja he joutuvat uhraamaan työn ja vapaa-ajan rajaa useammin, koska heidän on oltava jatkuvasti valmiudessa työtä varten, mikäli työnantajalta tulee käsky töihin. Standingin (2011) mukaan prekariaatin voimakas kasvu yhteiskunnassa tulee tuottamaan vaarallista epävakautta.

Prekarisaatioon ja muuttuneeseen työelämään liittyy vahvasti myös sosiaaliturvan muutokset, joilla yritetään aktivoida työttömiä ottamaan vastaan työtä erilaisten aktivointikeinojen kautta (Jakonen 2018, 358). Tämän seurauksena myös Suomeen on alkanut muodostua lisääntyvä matalapalkka-työtä tekevien heterogeeninen joukko (Jakonen 2014, 287). Suomessa on keskusteltu sosiaaliturvan uudistuksesta, jonka kautta mahdollistettaisiin työn vastaanottaminen joustavimmilla ehdoilla. Ansiotuloa täydennettäisiin tulonsiirroilla, kuitenkin kannustaen edelleen työn vastaanottamiseen. Sosiaaliturvaa tulisi siis muotoilla enemmän työhön kannustavaksi, esimerkiksi maksamalla sosiaalietuuksia väliaikaisena tukena sosiaaliturvasta työhön siirryttäessä tai pysyvämpänä matalapalkkatukena. Vastikkeeton perustulo saattaisi myös toimia paremmin työkannustimena. (Julkunen 2017, 151–152.) Tämän tutkielman edetessä esittelen millaisia tulonsiirtoja tällä hetkellä työsuhteessa olevan henkilöt saavat ja voidaan pohtia, onko sosiaaliturvajärjestelmän muokkaaminen muuttuvan työelämän tarpeita katsoen tarvittavaa, jotta ihmiset voivat päästä kohtuulliseen tulotasoon.

3.4 Prekarisaatio tunnekokemuksena

On tärkeää tutkia prekaaria kokemusta laadullisesti. Tutkimusta prekaaria kokemuksesta voi toteuttaa esimerkiksi haastattelemalla matalapalkka-aloilla työskenteleviä tai muuten

haavoittuvassa asemassa olevia henkilöitä. (Pyöriä & Ojala 2016, 47.) Prekarisaatio tulisi nähdä perustavanlaatuisena ennakoitumattomuutena sekä haurastumisena eikä vain pelkänä huonona olona köyhyysrajan läheisyydessä (Jokinen ym. 2015, 13). Prekaarien affektien eli tunnekokemusten tutkimuksella voidaan selvittää prekaarisuuden tunnesävyjä ja tutkimuksen kautta voidaan kuvata olemassa olevia affekteja sekä luoda uusia tapoja jäsentää maailmaa. Näin voidaan myös luoda uusia yhdessä olemisen tapoja prekaariuuteen. (Jokinen ym. 2015, 25.)

Pyöriän ja Ojalan (2016) mukaan prekaarien joukossa on olennaista kokemus epävarmuudesta sekä pelko tulevaisuudesta. Prekaarit tuntevat pelkoa työttömyydestä sekä toimeentulon menettämisestä etenkin talouskriisin oloissa. Yksilöt kokevat tällöin, että heidän turvallisuuden ja jatkuvuuden kokemus on vaarassa hävitä. Työmarkkinakenttien vallitsevan epävarmuuden ei kuitenkaan katsota olevan yksiselitteisesti kaiken kattava ja olisi tärkeää, korostaa ammattiliittojen sekä työlainsäädännön asemaa yksilöiden turvana työmarkkinoilla sen sijaan, että korostetaan työmarkkinoiden epävarmuutta. (Pyöriä & Ojala 2016, 58–59.)

Standingin (2011) mukaan prekariaattiliikkeessä on havaittavissa kollektiivista turhautumista sekä kyllästymistä asemaansa sekä ammattiliittojen toimintaan. Ammattiliittoihin ei luoteta työpaikkoja turvaavana organisaatioina ja ammattiyhdistysten toiminta nähdään vanhentuneena instituutiona (Standing 2011, 2.) Tämän lisäksi Standingin (2011) mukaan prekariaatti kokee neljää A-kirjaimella alkavaa kokemusta ja olotilaa, joita ovat: *Anger* (viha), *Anomie* (anomia), *Anxiety* (ahdistus) ja *Alienation* (vieraantuneisuus). Viha tulee esiin turhautumisesta, joka johtuu siitä, että ei saavuteta merkityksellistä elämää, koska mahdollisuudet suljetaan yksilöiltä pois. Anomia on ikään kuin passiivisuutta, jota koetaan prekariaatin epätoivoisessa tilanteessa. Prekariaatti tuntee myös jatkuvaa ahdistusta, koska krooninen epävarmuus sekä menettämisen pelko jo saavuttamista asioista on ajatuksissa. Ihmiset ovat epävarmoja sekä stressaantuneita ja samaan aikaan alityöllistettyjä sekä yli-työllistettyjä. Lisäksi prekariaatti tuntee vieraantuneisuuden tunnetta, koska hän tiedostaa, ettei toimi täysin omia tarkoituksiaan seuraten vaan ennen kaikkea muiden ihmisten ehdoilla. (Standing 2011, 19–21.)

Jokinen ja Venäläinen (toim.) tarkastelevat prekarisaatiota tunnekokemusten näkökulmasta teoksessaan *Prekarisaatio ja affekti* (2015), jonka taustalla vaikuttaa teoreettisena lähtö-

kohtana laaja prekarisaatioteesi. Epävarmuuden tunne on yleinen prekarisaatioon liitetty kokemus ja se ymmärretään usein yksilöllisenä tunteena. Tunteet ovat kuitenkin enemmän ihmisille yhteisiä, kuin täysin heille erityisiä ja tunteet tapahtuvat yhteisessä kollektiivisessa maailmassa. Tunteiden kuvaillaan *tapahtuvan* vain siellä missä on useita ihmisiä, jotka kietoutuvat, sekoittuvat ja eroavat toisistaan. Tunteiden nähdään syntyvän, muuttuvan sekä katoavan yhtenäisessä maailmassa, josta ei pysty palaamaan yksityiseen tuntemiseen tai yleistettyyn tunteettomuuteen. (Jokinen ym. 2015, 14.) Prekarisaatioon liitetyt tunteet tulisi siis nähdä enemmän kollektiivisena, jaettuna tilana ja kokemuksena kuin 'omina tunteina'.

Affekteja tarkastellaan Jokisen ym. kirjassa (2015) monesta näkökulmasta ja esiin nousee erilaisia koettuja ja jaettuja tunteita. Prekaarit kokevat laajasti erilaisia tunteita ja tunnetiloja kuten esimerkiksi tohkeisuutta, innostusta, välittämistä, riittämättömyyttä ja hajoamista. Tohkeisuudella tarkoitetaan tilaa, jossa ihmiset syöksyvät uusiin tilanteisiin ja väsyvät. Tohkeisuus yhdistetään nuoriin naisiin, jotka ovat tilanteisiin heittäytyviä työntekijöitä ja mikäli tohkeisuutta ei ole, sen kuvataan muodostavan työmarkkinariskin ihmiselle. Välittämällä nähdään olevan kaksi tulkintaa: välittäminen on huolenpitoa ja toisaalta tunteiden, tiedon ja tavaroiden välittämistä eteenpäin. Riittämättömyydellä viitataan prekaarien arkiseen koettuun tunteeseen siitä, ettei ole tarpeeksi ahkera tai kykenevä. Hajoamisella viitataan useampaan tunteeseen kuten ahdistukseen ja yksinäisyyteen sekä mahdollisuuteen päästä ulos prekarisaation luomasta negatiivisesta affektikehästä. (Jokinen ym. 2015, 25–29.)

Leena Åkerblad (2014) on väitöskirjassaan tarkastellut prekaaritoimijuutta ja millä tavoin sekä mahdollisuuksin pystytään tekemään elettävämmäksi prekaariin tilanteeseen liittyvää epävarmuutta. Åkerblad (2014) jakaa prekaarin tekemisen tapoja suhteessa *aikaan, liikkeeseen, hallintaan sekä suhteisiin*. Åkerbladin (2017) mukaan *aikaa* tarkasteltaessa suhteessa prekaarin tekemisen tapoihin, keskeisenä on, että tulevaisuus nähdään osana nykyisyyttä. Prekaarien työmarkkina-aseman ollessa hauras ja tulevaisuuden ollessa vaikeasti ennakoitavissa keskittymisongelmat käynnissä olevaan hetkeen korostuvat ja levottomuus lisääntyy. Prekaarilta vaaditaan sitoutumista työhön, koska taustalla vaikuttavat jatkuvat muutokset sekä huoli työllistymisen jatkumisesta. Todellista sitoutumista on kuitenkin haastavaa rakentaa. Prekaari pyrkii tekemään epävarmuutta elettävämmäksi luopumalla pyrkimyksestä elämän hallintaan ja keskittyy elämään päivä kerrallaan. (Åkerblad 2014, 146.)

Liikkeessä prekaarin toiminnantavat muotoutuvat omien tavoitteiden ja halujen suhteuttamisesta realistisiin mahdollisuuksiin. Toiminnantapojen muotoutuminen aiheutuu työmarkkinasidoksen puutteesta. Liikkeessä pyritään kuitenkin jäljittelemään omia tavoitteita sekä haluja. Prekaari yrittää ennakoida tulevaisuuttaan aktiivisena toimijana, mutta taustalla vaikuttavat riittämättömyyden ja uupumuksen tunnetilat ja prekaari pyrkii tyytymään tilanteeseen. Toiveikkuus auttaa jaksamaan tilanteessa, koska katsotaan, että tilannetta tulee kestää vain rajallisen ajanjakson ajan. *Hallintaan* liittyen epätyypillisen työnteon malli koetaan omaksi valinnaksi, ei tilanteen pakottamaksi, jolloin ei myöskään taivuta prekaarin työn sääntöihin. Tällöin korostetaan työn mielekkyyttä ja tyydytään materiaalisesti vähempään. Ihmistenvälisissä *suhteissa* luottamuskysymykset monimutkaistuvat ja riippuvuus myös työnantajaan kohtaan lisääntyy. Prekaari hakee tunnustusta, johon liittyy taustalla vaikuttavat kysymykset osallisuudesta, jatkuvuudesta sekä työn tekemisen arvosta. Ulkopuolisia tarkkaillaan, joka saattaa johtaa ulkopuolisuuden kokemuksiin. Suhteisiin kuuluu myös pettymystä, kun työyhteisö, työ tai yhteiskunta ei täytä lupauksiaan eikä prekaarin toiminta tule palkituksi. (Åkerblad 2014, 147–149.)

4 AINEISTO JA TUTKIMUSMENETELMÄT

Seuraavassa luvussa esittelen tarkemmin tutkimuksessa käyttämäni aineiston ja tutkimusmenetelmät. Pohtiessani tutkielman aihepiiriä ilmeni, että Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos oli aiemmin kerännyt aineiston, joka saattaisi mahdollistaa kiinnostuksen kohteena olevan ilmiön tarkastelun kyseisen aineiston kautta. Empiiristä tutkimusta tehdäkseen tutkijan ei aina tarvitse kerätä itselleen uutta aineistoa, vaan etenkin laadullista tutkimusta tehtäessä tutkijalla on käytettävissä paljon valmiita aineistoja. Käytettäessä valmista aineistoa tutkimuksen teossa, puhutaan yleensä sekundaariaineiston käytöstä ja tutkimusta tehtäessä tutkijan tulisi harkita yhä useammin tulisiko hän toimeen valmiilla aineistolla. (Eskola & Suoranta 2014, 118–120.) Tässä tapauksessa valmis aineisto antoi mahdollisuuden tutkia aihetta sen kautta.

Tutustuin valmiiseen aineistoon, jolloin kiinnostus tutkimusaiheeseen syveni ja sain luvan alkuperäisen aineiston käyttöön tutkielmaani varten. Silvastin (2014) mukaan tutkimusongelma muotoillaan valmista aineistoa käytettäessä niin, että aineisto vastaa asetettuihin tutkimuskysymyksiin jo sellaisenaan tai täydennettynä. Tutustuessani aineistoon havaitsin, että aineisto toimii sellaisenaan ja tutkimuskysymykset muotoutuivat tarkemmiksi aineiston syvällisessä tarkastelussa. Valmiista aineistosta etsin vastauksia tutkimuskysymyksiini.

Tutkimuskysymykset:

1. Miten sosiaaliturvaa ja ansiotyötä käytännössä yhdistetään työssäkäyvien köyhien arjessa ja millaisia ongelmia yhdistämiseen liitetään?
2. Mitä tunteita sosiaaliturvan ja ansiotyön yhdistämiseen liitetään?

4.1 *Töissä ja köyhä!* -aineisto

Tämän tutkimuksen aineistona on käytetty valmista laadullista aineistoa, joka on kerätty Jyväskylän yliopistolla kesällä 2015. Aineisto on kerätty kirjoituspyyntönä Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksella ennen toimineelle Työssäkäyvät köyhät ja ruumiillisuus -tutkimushankkeelle. Hankkeen johtajana toimi Tiina Silvasti ja aineistonkeruun vastuullinen tutkija oli Mikko Jakonen. Aineistoa on kerätty kirjoitus-

pyyntönä ja pyyntöä on jaettu eri kanavissa, kuten erilaisilla keskustelupalstoilla, yliopiston viestinnän kautta, JHL:lle ja PAM:lle. Tämän lisäksi kirjoituspyyntö on ollut esillä tutkimushankkeen Facebook-sivuilla. *Töissä ja köyhä!* -aineisto on saatavilla Yhteiskuntatieteellisessä tietoaarkistossa, niiden vastausten osalta, jotka antoivat suostumuksensa vastauksensa arkistointiin opetusta, opiskelua ja tutkimusta varten. Tämän tutkielman tekoon sain käyttöön alkuperäisen aineiston valmiina eli käytössäni on ollut kaikkien kirjoituspyyntöön vastanneiden vastaukset.

Aineisto koostuu kokonaisuudessaan 169 henkilöstä, jotka ovat kirjoituspyyntöön vastanneet. Kirjoituspyynnössä vastaajille on annettu mahdollisuus kirjoittaa vapaasti joko lyhyitä kuvauksia arjen yksittäisistä tilanteista tai laajempia omaa elämää kartoittavia tekstejä. Kirjoitukset ovat vapaamuotoisia kertomuksia liittyen työssäkäyntiin sekä köyhyyteen. Vastausten pituudet vaihtelevat lyhyistä, alle kymmenestä rivistä yli sivun mittaisiin vastauksiin. Tekstit käsittelevät laajasti köyhyyden, työn ja ruumiillisuuden teemoja. Kirjoituspyyntöön vastanneilta on kerätty myös esitietolomake, jossa on selvitetty tutkimukselle oleellisia taustatietoja. Esilomakkeessa kysyttiin vastaajan sukupuoli, syntymävuosi, asuinpaikka, siviilisääty, lapsien määrä, kuukausiansioiden määrä, koulutustausta, mitä vastaaja tekee pääasiassa arkisin ja työuran aikana olleiden työsuhteiden määrä.

Esitietolomakkeesta ilmeni, että vastaajien työsuhteet jakoutuivat näin: vastaajista 39 prosenttia oli kokopäivätyössä, 28 prosenttia oli osa-aikatyössä, 14 prosenttia oli työttömiä, 7 prosenttia oli pätkätyössä, 7 prosenttia opiskelee, 4 prosenttia on eläkkeellä ja 1 prosentti työllistämistöissä. Kuukausituloissa ilmeni, että selkeästi suurimmalla osalla vastaajista kuukausitulot jakoutuivat 500–1500 euron välille. Työsuhteiden määrästä ilmeni, että suurimmalla osalla vastaajista, eli 51 henkilöllä oli ollut 1–5 työsuhdetta. 46 henkilöllä oli 6–10 työsuhdetta takana. Kolmanneksi suurin ryhmä oli ne henkilöt, joilla oli ollut yli 20 työsuhdetta elämänsä aikana ja vastaajien joukossa heitä oli 20 henkilöä. Vastanneista 29 prosenttia asuu pääkaupunkiseudulla, 58 prosenttia asuu muussa kaupungissa ja 13 prosenttia asuu maaseudulla. Esitietolomakkeesta ilmeni, että 54 prosentilla vastaajista oli lapsia, kun taas 46 prosenttia oli lapsettomia. Vastanneista 32 prosenttia oli avoliitossa, 23 prosenttia yksineläjiä, 20 prosenttia avoliitossa, 13 prosenttia eronneita ja 11 prosenttia parisuhteessa. (*Töissä ja köyhä!* -aineisto 2015.)

Laadullista tutkimusta toteutettaessa on tärkeää rajata aineisto tarkasti ja siten, että rajaus tapahtuu teoreettista kattavuutta noudattaen. Tutkijan on tärkeä oppia tuntemaan aineisto hyvin, jotta rajaus voidaan tehdä tarkasti ja tulkinta ei nojaa aineiston satunnaisuuksiin. (Eskola & Suoranta 2014, 65.) Tämän vuoksi tutkielman tutkimuskysymykset muotoutuivat vasta sen jälkeen, kun olin tutustunut tarkemmin aineistoon. Aineiston teoreettista kiinnostavuutta tutkimusongelman ratkaisussa tulee käyttää kriteerinä aineistoa valittaessa ja rajattaessa. Perusideana teoreettisessa edustavuudessa on, että tutkittu tapaus voidaan nähdä esimerkkinä yleisestä. (Eskola & Suoranta 2014, 65.)

Tutkimuskysymyksen kannalta oli oleellista rajata aineistosta pois ne kirjoitukset, joissa tarkastellaan köyhyyttä yhteiskunnallisena ilmiönä yleisellä tasolla. Kirjoituspyyntöön oli tullut vastauksia, joissa otetaan kantaa poliittiseen päätöksentekoon ja suomalaisiin työmarkkinoihin sekä sosiaaliturvajärjestelmään ja nämä vastaukset on rajattu tarkastelun ulkopuolelle. Lisäksi analyysin ulkopuolelle on rajattu ne vastaukset, joissa on tarkasteltu asiaa kirjoitusajankohtaan suhteutettuna menneessä ajassa, useamman vuosikymmenen jälkeen. Aineiston analyysissä on tarkasteltu niitä vastauksia, joissa vastaukset perustuvat kirjoittajan sen hetkiseen tilanteeseen tai lähiaikaan. Näin voidaan ajatella tilanteen ja tunteiden olevan vastaajalla suhteellisen ajankohtaiset.

Rajasin ja muokkasin aineiston vastaamaan omiin tutkimuskysymyksiini. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että rajasin aineiston siten, että otin tarkasteluun ne vastaukset, joissa henkilö kertoo olevansa työsuhteessa ja kertovat saavansa sosiaalietuksia. Lisäksi otin tarkastelussa huomioon ne vastaajat, jotka ilmoittivat saavansa sosiaalietuksia ja olevansa pätkätöissä, vahvistamatta työsuhteen nykytilannetta eli sitä, onko työsuhde voimassa vai ei. Alkuperäisestä aineistosta jätin analyysin ulkopuolelle ne vastaukset, joissa henkilöt sanoivat saavansa ansiotuloja sekä vain lapsille kohdistuvia etuuksia, kuten lapsilisää tai elatusmaksuja. Kelan maksamat lapsilisät sekä elatusmaksut ovat kohdistettuja lapsen menoihin, eivätkä ole riippuvaisia lähivanhemman tuloista. Jätin lapsilisän ja elatustuen tarkastelun ulkopuolelle, koska niitä maksetaan aina vanhemman tuloista riippumatta, mikäli etuuteen muodostuu muilla perusteilla oikeus. Alkuperäisen aineiston rajauksen ja muokkauksen jälkeen analysoitavia vastauksia jäi jäljelle 53 kappaletta.

Analyysiluvuissa havainnollistan tuloksia aineistoviitteillä. Aineistoviitteissä olen korjannut mahdolliset kirjoitusvirheet, jotta viittaukset olisivat helpommin luettavissa. Tutkimus-

kysymysteni kannalta aineiston käsittelyssä tehdyt kirjoitusvirheiden korjaukset on voitu tehdä, koska ne eivät muuta asioiden merkityksiä tässä tutkielmassa. Aineistoon vastanneet ovat merkitty V-kirjaimella ja kirjaimen perässä oleva numero vastaa kirjoittajan numerointia alkuperäisessä *Töissä ja köyhä!* -aineistossa. Aineistosta analyysilukuihin nostetuissa sitaateissa olen lyhentänyt vastaajan tekstiä merkinnällä [...] mikäli tekstin keskellä on ollut ylimääräistä sisältöä, joka ei tuota analyysin kannalta tarvittavaa ja havainnollistavaa tietoa.

4.2 Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi

Tässä tutkimuksessa analysoin laadullista eli kvalitatiivista aineistoa. Analyysin tarkoituksena on selkeyttää aineistoa ja näin myös tuottaa uutta tietoa tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä eli työssäkäyvien köyhydestä, jota analysoin kirjoituspyyntöön vastanneiden omista teksteistään (Eskola & Suoranta 2014, 138). Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää laadullisessa tutkimuksessa. Sisällönanalyysi sopii tutkimukseni menettelytavaksi, koska sisällönanalyysin kautta voidaan analysoida erilaisten dokumenttien sisältöjä ja sen kautta pyritään löytämään tekstistä merkityksiä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103.)

Sisällönanalyysiä voi toteuttaa kolmella eri tavalla. Nämä kolme tapaa ovat aineistolähtöinen sisällönanalyysi, teoriaohjaava eli abduktiivinen sisällönanalyysi ja teorialähtöinen sisällönanalyysi. (Silvasti 2014, 33.) Aineistolähtöisessä analyysissä voidaan aloittaa koodaaminen ilman erityisiä ennakko-oletuksia. Aineisto saa puhua tällöin mahdollisimman vapaasti ja tutkijan tavoitteena on lukemisen sekä tarkempien merkitysten erittelyn keinoin koodata aineistossa esiintyvät, tutkimuskysymysten näkökulmasta oleelliset asiat. Tämä lähestymistapa tuottaa usein paljon koodeja aineistosta. (Silvasti 2014, 40.) Tutkimusaineistosta pyritään aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä luomaan teoreettinen kokonaisuus. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 80.) Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä koodaus aloitetaan aineistolähtöisesti ilman erityisiä teoreettisia ennakko-oletuksia. Tämä mahdollistaa sen, että aineisto voi puhua mahdollisimman vapaasti. Tutkijan tehtävä on huolellisen lukemisen ja erittelyn kautta koodata aineistossa esiintyvät asiat, jotka ovat tutkimuskysymysten näkökulmasta oleellisia. Aineistolähtöisessä analyysissä tavoitteena on tuottaa vapaasti luokituksia, jotka tutkijan on löydettävä. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä

pyritään ajattelussa etenemään erityisistä yksityiskohdista kohti yleisempää kokonaisuutta. (Silvasti 2014, 40.)

Teorialähtöisessä analyysissä tutkimusaineiston koodaus pohjautuu johonkin valmiiseen koodistoon, joka on johdettu eli operationalisoitu jostain tietyistä valituista teoriasta. Tällöin koodit on muodostettu jo enne aineiston analyysiä teorian pohjalta ja niitä on rajallinen määrä. Tutkijan tehtäväksi määräytyy etsiä aineistosta teorian antamia luokitteluita. (Silvasti 2014, 41.) Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä teoria ohjaa merkittävästi analyysin tekoa ja tutkittava ilmiö määritellään jo aiemmin tunnetun mukaisesti (Tuomi & Sarajärvi 2018, 110). Aineistoa käsitellään teorialähtöisessä sisällönanalyysissä ainoastaan valitun teorian näkökulmasta, jolloin muu osa aineistosta rajautuu tutkimuksen ulkopuolelle. Tutkijan tulkinnallinen vapaus on rajoitettu teoriasta operationalisoidun koodiston takia. (Silvasti 2014, 40.) Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä ajatuksen suunnan voidaan nähdä kulkevan yleisestä yksityiskohtiin (Silvasti 2014, 43).

Kolmas sisällönanalyysin toteuttamistapa on teoriaohjaava eli abduktiivinen sisällönanalyysi, joka yhdistää aineisto- ja teorialähtöistä koodaustapoja. Tuomen ja Sarajärven (2018) mukaan teoriaohjaavan analyysin avulla voidaan pyrkiä ratkaisemaan aineistolähtöisen analyysin ongelmakohtia siten, että analyysi ei pohjautu suoraan teoriaan vaan teoria sekä käsitteet toimivat analyysin apuna. Teoriaohjaavassa koodaustavassa lähtökohtana on se, että tutkijan tieto voi ohjata koodausta, mutta koodiluettelo elää analyysiprosessin mukana. Tämä mahdollistaa sen, että aikaisempien tutkimusten pohjalta operationalisoidut koodistot eivät rajoita tutkijan mahdollisuuksia kuunnella aineistossa esiintyvää moniäänisyyttä tai yhdistellä kategorisointeja. (Silvasti 2014, 43.)

Tässä tutkimuksessa koodaan aineistoa teoriaohjaavasti. Teoriaohjaava sisällönanalyysi on luontevin tapa lähestyä aineistoa, koska minulla on tiettyjä teoreettisia ja käsitteellisiä oletuksia liittyen sosiaaliturvan ja ansiotyön yhdistämiseen. Tällöin taustalla ajatteluprosessissa vaihtelevat valmiit mallit ja oletukset sekä aineistolähtöisyys. Lähtökohdiltaan teoriaohjaava analyysi kuitenkin etenee aineiston ehdoilla. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 133.) Teoreettiset oletukset ovat muodostuneet työssäkäyviin köyhiin liittyvistä aiemmista tieteellisistä tutkimuksista, erilaisista raporteista sekä työelämän muutoksesta koskevasta kirjallisuudesta, joita olen esitellyt luvuissa 3.2, 3.3 ja 3.3.

Tiivistetysti sanottuna ensimmäiseen tutkimuskysymykseen liittyvät teoreettiset oletukset koskevat tässä tutkimuksessa sosiaaliturvan ja ansiotulojen yhdistämiseen liittyviä ongelmia ja sitä, miten ansiotyötä on yhdistetty sosiaalietuuksiin aiempien aiheeseen liittyvien tutkimuksien mukaan (vrt. Tanner 2019). Toiseen tutkimuskysymykseen liittyvät teoreettiset oletukset puolestaan koskevat sitä, miten ansiotyön yhdistäminen sosiaaliturvaan saattaa aiheuttaa negatiivisia tunteita, kuten ahdistusta tai epävarmuuden tunnetta. Taustalla vaikuttavat aiemmin esitellyt affekteihin ja tunteisiin liitetyt tutkimukset, joissa on tutkittu prekaarien tunnekokemuksia ja toimijuutta. (Standing 2011; Åkerblad 2014; Jokinen ym. 2015.)

Teoriaohjaavassa analyysissä teoreettiset käsitteet ja oletukset ilmiöön liittyen ovat siis jo ennestään tiedettyjä ja tutkijan tieto voi ohjata koodausta, mutta analyysi ja sen tarkemmat alaluokat rakentuvat aineiston ehdoilla (Tuomi & Sarajärvi 2018, 133). Teoriaohjaava analyysitapa mahdollistaa, että voi toimia osin teorioiden, käsitteiden ja teoreettisten ennakkoletusten ohjaamana, mutta koodaamista voi tehdä myös aineistosta ammentamalla (Silvasti 2014, 44). Lisäksi teoriaohjaavassa analyysistä tunnistetaan aikaisemman tiedon vaikutus, jonka merkitys on aukaista uusia ajatusuria tutkittavaan ilmiöön ja teoriaan. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 81).

Teoriaohjaavaa analyysiä toteutettaessa abstrahoinnissa empiirinen aineisto liitetään teoreettisiin käsitteisiin (Tuomi & Sarajärvi 2018, 133). Olen aloittanut teoriaohjaavan sisällönanalyysin aineiston koodaamisella. Koodaamisella tarkoitetaan aineiston jäsentämistä ja yleensä analyysin teossa aineistoa koodataan useaan otteeseen eri tutkimuskysymysten näkökulmia vastaamaan. Koodaamalla aineistoa hain vastausta ensimmäiseen tutkimuskysymykseen eli siihen, miten sosiaaliturvaa ja ansiotyötä käytännössä yhdistetään ja mitä ongelmia yhdistämiseen liitetään. Lisäksi koodasin aineiston läpi eri hakusanoilla etsiessäni vastausta toiseen tutkimuskysymykseeni. Koodaamalla aineistoa osiin, puretaan ja paikannetaan aineistosta tutkimusongelman kannalta kiinnostavat kohdat, joita tarkastellaan analyysivaiheessa (Silvasti 2014, 38–39.)

Aineiston analyysi eteni koodauksessa käytännössä niin että luin analysoitavia tekstejä ja muodostin esiin nousevista sisällöistä erilaisia koodeja tutkimuskysymysten sekä teoreettisten ennakkoletusten ohjaamana. Koodien rakentamisessa apuna toimi aiempi tieto tutkittavasta aiheesta eli taustalla koodaamisessa vaikutti tieto siitä, että on olemassa työs-

säkäyviä köyhiä, jotka hyvinvointivaltiossa joutuvat yhdistelemään sosiaaliturvaa ja ansiotyötä. Lisäksi taustalla vaikutti tieto yleisimmistä sosiaalietuuksista, joihin ansiotuloja yhdistetään sekä tieto siitä, mitä tunteita yhdistämiseen saatetaan liittää aiempien prekaarien tunnekokemuksiin pohjautuvien tutkimuksien mukaan. Muodostin aineiston koodausvaiheessa värikoodeja eri sisällöille ja sanoille. Ensimmäisen tutkimuskysymyksen kohdalla tärkeimmiksi koodeiksi muodostuivat lopulta *etuus, tuki, avustus, työttömyysturva, ansiosidonnainen, asumistuki, opintotuki, sossu* ja *toimeentulo*. Toisen tutkimuskysymyksen kohdalla tärkeimmiksi koodeiksi muodostuivat *tunne, olo, epävarmuus, riittämättömyys, häpeä, pelko, väsymys, ahdistus, stressi, toivo, onni* ja *oikeudenmukaisuus*.

Sisällönanalyysissä voidaan koodaamisen jälkeen muodostaa koodit laajemmaksi asiakokonaisuudeksi joko luokittelun, teemoittelun tai tyypittelyn kautta. Tämä sisällönanalyysin vaihe mielletään usein varsinaiseksi analyysin teoksi. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 105.) Koodaamisen jälkeen purin aineistoa sisällönanalyysissä luokittelun kautta ja jaottelin aineistosta esiintyviä asiakokonaisuuksia kategorisoinnin pohjalta eri osiin. Luokittelussa aineistosta määritellään luokkia ja havainnollistetaan kuinka montako kertaa jokainen luokka esiintyy aineistossa (Tuomi & Sarajärvi 2018, 105).

Konkreettisesti tämä tarkoittaa sitä, että muodostin luokitteluita koodeista, joissa toistui yhtenäinen aihepiiri, jotka ryhmittelin taulukoinnin avulla. Siten laajasta aineistosta pystyin erottelemaan tietyt luokat. Tässä vaiheessa pystytään kohdistamaan analyysi tutkimusongelman näkökulmasta olennaisiin ja oikeisiin aiheisiin sekä pystytään hahmottamaan aineisto kokonaisvaltaisesti. (Silvasti 2014, 45.) Toisen tutkimuskysymyksen kohdalla huomasin aineistoa analysoidessa, että vastaajat käyttivät eri sanavalintoja, samasta ilmiöstä tai hyvin läheisesti samasta tunnetilasta kirjoittaessa. Sen takia oli tärkeää koodata ja analysoida aineistoa tarkkaan jokainen teksti kerrallaan, jotta etenkin toisen tutkimuskysymyksen kohdalla luokkien muodostaminen oli mahdollista.

Luokittelua ohjasi aiemmat aihealueen tutkimukset ja teoriat, joissa oli kiinnitetty huomioita samoihin aihepiireihin ja nämä aihepiirit nousivat lopulta myös aineistosta esiin keskeisinä. Ensimmäisen tutkimuskysymyksen kohdalla luokittelin koodit yhteen konkreettisesti neljän eri tukimuodon alle, koska aineistosta ilmeni, että eri tukimuotoihin liitetään eri tyyppisiä ongelmia ja tukimuotojen kautta voidaan jäsenellä selkeästi sosiaaliturvan ja ansiotyön yhdistämistä. Toisen tutkimuskysymyksen kohdalla luokittelin koodit yhteen

samankaltaisten tunnetilojen kanssa, joita aineiston koodauksessa ilmeni. Pääpaino analyysissä ei kuitenkaan ole itse luokissa, vaan siinä mitä vastaajat kertovat ansiotyön ja sosiaaliturvan yhdistämisestä.

4.3 Tutkimuseettinen pohdinta

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan mukaan (2009) tieteellisen tutkimuksen tulee olla luotettavaa sekä eettisesti hyväksyttävää. Tutkimuksen teossa on tärkeää huomioida eettiset kysymykset, jotka liittyvät tutkimusprosessiin. Tämän tutkielman koko tutkimusprosessin ajan on kiinnitetty huomioita tutkimuseettisiin kysymyksiin. On tärkeää tunnistaa omaan tutkimukseen liittyvät ongelmakohdat, jotta myös tutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida (Eskola & Suoranta 2014, 60). Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2009) mukaan ihmistieteellistä tutkimusta koskevat periaatteet voidaan jakaa kolmeen osa-alueeseen, joita ovat tutkittavan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, vahingoittamisen välttäminen sekä yksityisyys ja tietosuoja.

Aineistoon vastanneet ovat omasta tahdostaan vastanneet kirjoituspyyntöön eli osallistuminen on ollut täysin vapaaehtoista, jolloin tutkittavat ovat osoittaneet suostuneensa tutkittavaksi. Lisäksi kirjoituspyyntöön vastanneilta on kysytty lupa kirjoituspyyntölomakkeessa sille, että vastauksen saa arkistoida Yhteiskunnalliseen tietoarkistoon opetusta, opiskelua ja tutkimusta varten. 135 vastaajaa on antanut luvan vastauksen arkistointiin. Tutkittavat ovat kirjoituspyynnössä saaneet ennalta tietää tutkimuksessa käsiteltävät aiheet ja ovat osoittaneet suostumuksellaan halua osallistua tutkimukseen kirjoittaen kokemuksiaan. Kirjoittajat ovat saaneet vastata kirjoituspyyntöön myös nimettömänä.

On huomioitava kuitenkin, että arkaluontoisissa aiheissa kirjoituspyyntöön vastanneet säätelevät omaehtoisesti osallistumistaan ja saattavat välttää esimerkiksi henkisesti kuormittavien aiheiden käsittelyä. Tämä on etenkin huomioitava, kun tarkastellaan ihmisten kokemuksia ja tunteita. On myös huomioitava, että tunteet ovat subjektiivisia ja yksilöt kokevat asioita eri tavoin. Tutkittavien tietosuojasta ja yksityisyydestä huolehtiminen kuuluu hyvään tieteelliseen käytäntöön ja tässä tutkimuksessa yksityisyydestä on huolehdittu niin, että vastaajien henkilötietoja ei ilmene vastauksissa. Mikäli vastaaja on omaehtoisesti kirjoituksessaan antanut henkilötietoja, henkilötiedot on poistettu asianmukaisesti vastaukses-

ta eikä analyysiluvuissa olevissa sitaateissa ole tietoja, jonka perusteella vastaaja olisi tunnistettavissa. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009, 4–8.)

Laadullisessa tutkimuksessa aineiston kattavuuteen liittyvät kysymykset ovat yleisimpiä kysymyksiä, joita esitetään aineistonkeruun yhteydessä. Kuinka paljon aineistoa tulee olla, jotta tutkimus olisi luotettavaa ja yleistettävissä olevaa? Laadullisessa tutkimuksessa kuitenkin puhutaan usein tutkimusaiheen tarkasta rajauksesta sekä aineiston harkinnanvaraisesta sekä tarkoituksenmukaisesta poiminnasta. Laadullisessa tutkimuksessa pyritään kuvailemaan tiettyä tapahtumaa ja ymmärtämään tiettyä toimintaa, joten aineiston harkinnanvarainen poiminta on tärkeää, jotta saadaan tutkimuskysymysten kannalta luotettavaa tietoa. (Eskola & Suoranta 2014, 60–61.)

Tässä tutkimuksessa alkuperäinen aineisto on suhteellisen laaja, joka tutkimuskysymysten mukaan tarvitsi selkeän rajauksen. Aineiston rajauksessa on tärkeää tuntea aineisto ja tehdä rajaus perustuen teoreettiseen kattavuuteen, jossa kriteerinä tulee olla aineiston kiinnostavuus tutkimuskysymysten ratkaisemisessa. (Eskola & Suoranta 2014, 65.) Rajasin aineiston niihin vastauksiin, joista ilmeni tutkimusongelman ratkaisemiseksi oleellisia elementtejä. Tutkimusongelman kannalta aineiston ulkopuolelle rajautuivat ne vastaukset, joissa käsiteltiin köyhyyden, työttömyyden ja sosiaaliturvan aihetta yleisellä tasolla. Aineiston ulkopuolelle rajautui myös ne vastaukset, joissa kirjoituspyyntöön vastattiin kirjoittamalla toisen ihmisen tilanteesta tai omasta tilanteesta useiden vuosien takaa.

Arvioidessa tutkimuksen luotettavuutta on hyvä tarkastella ja pohtia aineiston keruun ajankohtaa. Kuten aiemmin on mainittu, aineisto on kerätty vuonna 2015 ja Suomen sosiaaliturvajärjestelmä on kokenut aineiston keruun jälkeen merkittäviä muutoksia, joten sosiaaliturvassa tapahtuneet muutokset ovat huomioitava tarkasteltaessa tutkimuksen tuloksia. Tutkimustuloksia tarkasteltaessa on huomioitava erityisesti, että perustoimeentulotuki on siirtynyt aineiston keruun jälkeen Kelan käsiteltäväksi. Siirron tavoitteena oli hakijoiden yhdenvertaistaminen ja tuen piiriin pääsyn helpottaminen, joten tutkimustulokset perustoimeentulotuen osalta saattaisivat olla poikkeavia, jos aineisto olisi kerätty toimeentulotuen Kela siirron jälkeen. Tätä vahvistaa myös tieto siitä, että Kela siirron jälkeen perustoimeentulotuen hakemukset ovat olleet merkittävässä kasvussa. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019).

5 ANSIOTYÖN JA SOSIAALIETUUKSIEN TULOYHDISTELMÄT SEKÄ NIIHIN LIITETYT ONGELMAT

Tässä luvussa analysoin aineistoa ensimmäisen tutkimuskysymykseni mukaisesti etsien vastausta siihen, mitkä ovat yleisimmät aineistossa esiintyvät työssäkäyvien köyhien tuloyhdistelmät sekä mitä ongelmia ansiotyön ja sosiaalietuuksien yhdistämiseen liitetään. Koodasin aineiston luvussa 4.2 mainitsemalla tavalla teoreettinen viitekehys taustalla. Aineiston analyysin pohjalta päädyin vastaamaan tutkimuskysymykseeni neljän tukimuodon kautta, jotta voin selkeästi tuoda esiin aineistosta sen, mitä ongelmia vastaajat kokevat ansiotulojen ja tietyn sosiaalietuuden yhdistämisessä.

Osalla kirjoittajista omat ansiotulot tai pelkät sosiaalietuudet olivat vastaajan ainoa tulonlähde. Tilanteissa, joissa vastaajat saivat vain sosiaalietuuksia tai vain ansiotuloja, puolison tai lähipiirin taloudellisen tuen merkitys korostui. Työelämän pirstaloituessa eri tavoin, työt koostuvat usein projektien, pätkien ja erilaisten ansaintamutojen yhdistämisestä. Eriyisesti freelancerit, jotka toimivat yrittäjinä sekä palkkatyössä, joutuvat usein kokoamaan tulonsa hyvin monesta eri tulonlähteestä (Koivunen 2016, 270.) Tässä tutkielmassa haen kuitenkin vastausta siihen, millaisia ongelmia vastaajat kuvailevat kokevansa ansiotulojen ja eri sosiaalietuuksien yhteensovittamisessa, joten olen rajannut tarkastelun niihin kirjoituksiin, joissa vastaaja saavat sekä ansiotuloja että sosiaalietuuksia.

Vastauksista ilmeni, että osalla tulot muodostuivat ansiotuloista sekä useasta eri sosiaalietuudesta. Analysoimalla viittäkymmentäkolmea vastausta, ilmeni että neljäkymmentä vastaajaa sai kertomansa mukaan yhtä etuutta tai avustusta palkkatulojen lisäksi. Yhdeksän vastaajaa sai kahta etuutta palkkatöiden ohella. Loput saivat joko useampaa etuutta, tai eivät vastauksessaan määritelleet tarkkaan etuuksia. Vastauksia analysoitaessa on huomioitava, että kirjoittajat ovat saaneet vapaamuotoisesti kertoa tuloistaan ja tuloyhdistelmänsä, joten osa kirjoittajista on saattanut jättää mainitsematta tietyn etuuden tai avustuksen saamisen. Analysoimalla aineistoa muodostin eri koodeja eri aihealueille. Vastauksista muodostuneet koodit ryhmittelin neljään eri luokkaan. Näitä luokkia olivat: työttömyysetuudet, asumisen tuet, toimeentulotuki ja sosiaalitoimen avustukset sekä opintotuki. Vastauksista ilmeni, että ansiotyön ja sosiaaliturvan yhdistämiseen liitettiin ongelmia, jotka olivat erilaisia riippuen siitä, mitä sosiaalietuutta vastaaja sai. Liitetyt ongelmat esittelen jokaisen sosi-

aalietuuden kautta. Tämä luokittelu auttaa pohtimaan eri sosiaalietuuksien yhteensopivuutta ansiotyöhön sekä antaa suosituksia mahdollisesti siitä, miten sosiaalietuuksia voitaisiin kehittää, jotta koettuja ongelmia olisi vähemmän.

Esittelen tulevissa luvuissa myös yleisiä tilastoja näiden neljän sosiaalietuuksien saajista aineiston keräysajankohdan aikana eli vuonna 2015. Lisäksi annan tilastoihin perustuvaa taustatietoa muodostaakseni yleiskuvan jokaisesta sosiaalietuudesta. Aineiston analyysi perustuu kuitenkin aineistosta esiinnouseviin vastaajien kertomiin ansiotyön ja eri sosiaalietuuksien yhdistämiseen liittyviin ongelmiin. Aineistosta ilmenee, että vastaajat yhdistävät ansiotyötä työttömyysetuuksiin, asumisen tukiin, toimeentulotukeen ja muihin sosiaalitoimen avustuksiin sekä opintoetuuksiin. Useilla vastaajilla tulot vaihtelivat merkittävästi riippuen työtilanteesta ja sen hetkisistä etuuksista, joihin heillä oli oikeus.

Vastauksista ilmeni, että useat kuvailivat yleisenä ongelmana tulojen olevan riittämättömiä, eikä ansiotuloista ja sosiaalietuuksista saatavat tulot riitä elämiseen. Kirjoituksista ilmeni myös, että sosiaaliturvan ja ansiotulon yhdistämisen lisäksi osa kuvaili tulevansa toimeen paremmin sosiaalisten turvaverkkojen ja läheisten avulla. Usein tilanteissa, joissa vastaajien omat tulot koostuivat ansiotulosta ja maksettavista etuuksista, he kuitenkin kertoivat taloudellisen tilanteen olevan parempi, koska heitä auttaa taloudellisesti puoliso tai muu läheinen ihminen. Hyvin ongelmalliseksi kuvattiin tilanteet, joissa sekä vastaajan että hänen puolisonsa ovat samassa tilanteessa ja molempien tulot ovat epävarmoja. Lisäksi erittäin haastavaksi taloudellista tilannettaan kuvailivat ne henkilöt, jotka elävät usean ihmisen kotitaloudessa ja tulot muodostuvat vain yhden henkilön ansiotuloista tai sosiaalietuuksista.

Useassa vastauksessa korostui se, että henkilöt ovat yrittäneet hakea vakituista työtä sekä täysipäiväistä työtä tuloksetta. Halukkuutta täysipäiväiselle työsuhteelle sekä vakinaiselle työsuhteelle löytyi ja henkilöt olivat vastentahtoisesti tilanteessaan. Osa vastaajista kertoi, ettei voinut terveydentilansa takia tehdä täysipäiväistä työviikkoa, jonka vuoksi joutui yhdistelmään sosiaaliturvaa ja ansiotuloja. Lisäksi osa kertoi elämäntilanteensa olevan muuten sellainen, ettei pysty sillä hetkellä vastaanottamaan enempää työtä. Tällaisissa tilanteissa olivat esimerkiksi opiskelijat, joiden oletettiin töiden ohella myös etenevän opinnoissa.

5.1 Työttömyysetuudet ja tuen saantiin liittyvä jatkuva tulojen sekä työsuhteiden raportointi

Aineistossa useat pätkä- ja osa-aikatyössä olevat vastaajat kertovat kompensoivansa pieniä ansiotuloja työttömyysetuuksilla. Osa kirjoittajista mainitsee saavansa työmarkkinatukea ja osa työttömyyspäivärahaa. Osa mainitsee olevansa myös palkkatuetussa työssä. Tilastojen valossa tarkasteltuna työttömyysturvaetuuksien saajia oli yhteensä Suomessa vuoden 2015 lopussa 428 400 henkilöä, mikä oli 13 prosenttia Suomen 17–64-vuotiaasta väestöstä. Vuoden 2015 aikana ansiopäivärahaa saaneista 29 prosenttia sai ansiopäivärahaa soviteltuna. Peruspäivärahaa saaneista 28 prosenttia sai etuutta soviteltuna ja 20 prosenttia työllistymistä edistävien palvelujen ajalta. Työmarkkinatukea soviteltuna sai vähintään kerran vuoden aikana 15 prosenttia saajista. Työmarkkinatuen saajista 45 prosenttia osallistui työllistymistä edistäviin palveluihin. (Kela 2016a, 16–17.)

Työttömyysturvaetuuksien maksatus jakautuu työttömyyskassoille sekä Kelalle. Työttömyyskassat maksavat jäsenilleen ansiotuloihin sidotut etuudet, kun taas Kela maksaa perusturvaetuudet muille työttömille. Työttömyysturvaa saadakseen henkilön pitää ilmoittautua työ- ja elinkeinotoimistoon työnhakijaksi. (Kela 2015b, 70.) Ansiopäivärahaa voidaan maksaa myös osittain työttömälle henkilölle, eli esimerkiksi osa-aikaista työtä tekevälle työnhakijalle, jolloin päiväraha maksetaan alennettuna. Alennettua päivärahaa kutsutaan sovitelluksi ansiopäivärahaksi, kun kyseessä on palkka- tai muilla ansiotuloilla alennettu päiväraha. Kela maksaa peruspäivärahaa työssäoloehdon täyttävälle 17–67-vuotiaalle työttömälle, joka ei ole työttömyyskassan jäsen. (Kela 2016a, 10–11.) Työmarkkinatuki eroaa työttömyyspäivärahoista siten, että se on tarveharkintainen. Työttömän pääomatulot ja muut tulot voivat siis vähentää maksettavaa työmarkkinatukea. (Kela 2016a, 12.)

Edellä olen kuvaillut työttömyysetuuksien taustatietoja sekä tilastoja ja seuraavaksi kerron mitä aineistosta ilmeni työttömyysetuuksien ja ansiotulojen yhdistämiseen liittyvistä ongelmista. Vastauksista ilmenee, että ansiotulojen ja pääoman vaikutukset maksettavan etuuden määrään tekee etuuden hakemisesta ja sen saamisesta hankalaa. Työttömyysetuuksien piirissä olevat joutuvat jatkuvasti raportoimaan Kelalle, työttömyyskassalle tai TE-toimistolle työtuloistaan sekä työsuhteistaan. Vastaajat kokevat ongelmalliseksi ja nöyryyttäväksi sen, että heidän tulonsa sekä tulevaisuutensa ovat jossain määrin toisten ihmisten

määrittelemiä. Yksi vastaajista kuvailee yhteistyötä työvoimaviranomaisten kanssa haastavaksi:

Olen tehnyt pätkätöitä kulttuurialalla viimeiset 15 vuotta. Toimeentuloni ei ikinä kohene vaan se aaltoilee työttömyyden ja parin tonnin max kuukausipalkan välillä. Olen kuitenkin "noussut" urallani toimeentulotuen piiristä ansiosidonnaisen päivärahan piiriin työttömyysjaksoilla. Suunnittelen nyt elämäni niin, että "kerään" työsuhteita joissa täyttyy työssäoloehdot täyttäviä päiviä jolloin ei putoaisi sen piiristä. Saan asumistukea. [...] Jossain kontekstissa olen arvostettu ja liikun yhteiskunnan ylästrataan kuuluvien tahojen kanssa, toisessa kontekstissa olen työtön työnhakija jolle työvoimaviranomainen TE-toimistossa saattaa tokaista "kyllä me sinut töihin pakotetaan". (V6.)

Työttömyysetuuksia ja ansiotuloja saavat kertovat tulojen olevan epäsäännöllisiä sekä vaihtelevia. Edellä mainittu vastaaja havainnollistaa tilannetta kertomalla, kuinka toimeentulo "aaltoilee" etuustulon ja suurempien palkkatulojen välillä kuukaudesta riippuen. Vastauksista ilmenee, kuinka työttömyysetuuksia saavat henkilöt kokevat olevansa aktiivisia toimijoita, jotka saamiensa työsuhteidensa avulla pystyvät muodostamaan oikeuden päästä työttömyysetuuksien piiriin. Lisäksi vastaajilla on pelko työttömyysturvan tason laskemisesta. Sanktioista johtuvan työttömyysturvan alentamista on usein perusteltu myös säästösyillä, mutta työttömyysetuuksia saavien toimeentulosta on kuitenkin huolehdittava. Työttömyysetuuksiin liittyvillä sanktioilla nähdään olevan lisääntynyt vaikutus leimaantumisen, häpeän ja yhteiskunnallisen kuulumattomuuden tunteisiin, joilla voi olla vaikutus henkilöiden pysyvään työllistymiseen. (Ervasti 2018, 164.)

Työttömyysetuuden saamiseksi määrätyt tarkat ehdot edellyttävät Suomessa aktiivista työnhakua ja työssäoloehdon täyttymistä, jotta oikeus etuuteen muodostuu ja tämä korostuu kirjoittajan vastauksista ilmenevästä aktiivisesta roolista työnhakijana sekä työntekijänä. Aktiivisina toimijoina henkilöt muodostavat itse toimeentulonsa eri lähteistä (Jakonen 2019, 97). Usealla on kokemusta eri etuuksista ja vastauksista ilmenee myös kuinka vastaajat kokevat olevansa paremmassa tilanteessa siirryttäessä viimesijaisesta etuudesta eli toimeentulotuesta työttömyysetuuden piiriin. Tämä vahvistaa ajatusta siitä, että vastaajat kokevat toimeentulotuen ja sosiaalitoimen asiakkuuden viimesijaiseksi sosiaaliturvan etuudeksi, jonka piirissä ei ole sosiaalisesti välttämättä mielekästä kuulua. Vastaajat kuvailevat saavansa soviteltua työttömyysetuutta joko työttömyyskassoilta tai Kelalta. Yksi vastaajista kuvailee sovitellun työttömyysetuuden ja ansiotyön yhdistämisen haasteita seuraavallisesti:

Moi, asun pienellä paikkakunnalla kaukana isoista työmarkkinoista, teen töitä osa-aikaisena kansalaisopiston opettajana sekä opetuksen hajatunteja toiseen paikkaan. Tuntipalkka on suhteellisen ok, tunteja on vähän, tai sattumoisin sopivasti yli 16 tuntia viikossa, tunteja kun tulee sopivasti 17 tai 19... näin menettää oikeuden soviteltuun päivärahaan. Tulot tippuvat kuukaudessa juurikin tästä syystä. Näin on käynyt monta kertaa, ei tienaa työllä eikä saa soviteltua päivärahaa. [...] Sillä ei sitten ole paljon väliä onko viikkotunteja 6 vai 14, soviteltu päiväraha astuu kuvioihin. [...] Rahantulo on epäsäännöllistä, toki palkanmaksu työstä on aina ajallaan, mutta ansiosidonnaisen päivärahan hakeminen voi joskus kestää ruuhkista johtuen. Nytkin odotin päivärahoja lähes kolme viikkoa ja edellisen kuukauden tilillä. Visa-kierre on valmis. Sopivasti pieni työtulo pienentää alun perin kohtuullista ansiosidonnaista päivärahaa... (V66.)

Soviteltoon työttömyysetuuteen voi muodostua oikeus riippuen tulojen suuruudesta ja saadut ansiotulot määrittävät oikeuden etuuteen ja maksettavan etuuden määrään. Kirjoittajien vastauksista ilmenee, kuinka haastavaa sen yhdistäminen palkkatuloihin kuitenkin on. Vastauksista ilmenee, että ansiotyön ja työttömyysetuuksien yhteensovittamisessa saattaa muodostua ristiriita ja niin kutsuttu kannustinloukku, kun osa-aikaisessa työssä oleva tienaa yli tulorajan jolloin putoaa pois työttömyysetuuden piiristä ja tulotaso tippuu. Tilanne ei suoranaisesti kannusta tällöin ottamaan lisätunteja vastaan, koska se näkyy työttömyysetuuden leikkauksena.

Työllisyyspolitiikkaan pyritään usein lisäämään erilaisia kannusteita ja pakotteita ajatuksena, että lisääntyvän työvoiman tarjonta lisäisi työllisyyttä, mutta toimenpiteet ovat kuitenkin usein perustuneet heikkoihin lähtökohtiin (Ervasti 2018, 151). Talouspoliittisissa keskusteluissa nousee usein esiin kysymykset liittyen työnteon kannustimiin, joita parantamalla halutaan edesauttaa työttömiä sekä myös ansiotyössä olevia työskentelemään enemmän ja tehokkaammissa määrin. Kannustimilla pyritään myös parantamaan työntekijöiden halua kehittää omaa ammattitaitoaan ja sitä kautta parantamaan työn tuottavuutta. (Viitamäki H. 2015, 1.) Yksi vastaajista kertoo ajatuksistaan liittyen työttömyysetuuteen seuraavanlaisesti:

Olen ansiosidonnaisella päivärahalla, saan siis työllisyystukea silloin kun ei ole keikkoja. Oli äärimmäisen vaikea vastata kuukausiansiot-kohtaan, koska tuloni vaihtelevat kovasti eri kuukausina. Näissä em. asioissa osutaan siis jo päätöksentekijöiden ytimeen. Rahaa tulee joskus, mutta ei tasaisesti ja ennustettavasti. [...] Erittäin iso osa ajastani menee erilaisiin selvityksiin ammattiyhdistykselleni ja työttömyyskassalleni. (V78.)

Haastetta lisää työttömyysetuuden hakemuksen käsittelyyn liittyvät ruuhkat ja käsittelyaikojen pitkittyminen. Vastauksista ilmenee se, kuinka haastavaksi koetaan ne tilanteet, joissa henkilön palkkatulot ovat vaihtelevat ja epäsäännölliset. Rahan tulon ennakoimattomuus koetaan ongelmallisena. Tulot yhdistetään soviteltuun työttömyysetuuteen, jolloin hakijan täytyy ilmoittaa tarkasti ansaitut tulot sekä tehdyt työtunnit joko työttömyyskassaan tai Kelalle, riippuen kummasta hakija saa työttömyysetuutta. Hakemusten käsittelyajat saattavat olla pitkiä, jolloin hakijan tulisi olla varautunut taloudellisesti tilanteeseen, vaikka edellinen ansiotulo olisi ollut tulomäärältään pienempi. Tulojen epävarma tilanne edellyttää suunnitelmallisuutta ja varautumista, joka ilmenee vastaajien kertomuksissa.

Kela on yksinkertaistanut vuodesta 2019 lähtien palkan ja työttömyysetuuden yhteensovittamista ottamalla käyttöön tulorekisterin, jolloin palkkatiedot kulkevat suoraan Kelaan, eivätkä asiakkaat joudu odottamaan työttömyysetuuden maksua niin kauan kuin aikaisemmin. Asiakkaat ovat joutuneet itse toimittamaan palkkatiedot Kelaan ennen tulorekisterin käyttöönottoa. Kela on nykyään yhteydessä asiakkaaseen vain palkkatulojen osalta, mikäli tulorekisteristä ei löydy riittävää tietoa. (Kela 2019d.) Tulorekisteri on otettu käyttöön myös työttömyyskassoilla, joten etuuden hakeminen työttömyyskassoistakin on helpottunut tulorekisterin käyttöönoton jälkeen. Ansiotyön ja työttömyysetuuksien yhteensovittamiseen liitettyjen ongelmien ohella, yksi vastaajista kuvailee työttömyysetuuden ja ansiotyön yhteensovittamisen positiivisia puolia seuraavanlaisesti:

Huikkea ero ollut työmarkkinatuella elämisen välillä ja palkalla elämiseen. Töiden rauhoittuessa suuri merkitys ollut kertyneellä oikeudella ansiosidonnaiseen ja osa-aikaisella työviikolla. Voi erilailla keskittyä uusien töiden/asiakkaiden etsimiseen sekä taidot pysyy yllä paremmin kun töitä on muutamana päivänä viikossa. [...] Kokemusta on toimeentulotuesta, kun tehnyt töitäkin. (V74.)

Ansiotyön ja työttömyysetuuksien yhteensovittamiseen liitettyjen ongelmien ohella vastaajat kokivat tärkeäksi sen, mikäli heillä muodostuu oikeus ansiosidonnaiseen päivärahaan kerrytettyjen työtuntien avulla. Toimeentulo kohenee, kun muodostuu oikeus ansiosidonnaiseen päivärahaan, eikä tulot muodostu työmarkkinatuesta ja ansiotuloista tai toimeentulotuesta ja ansiotuloista. Vastauksista ilmenee, että työttömyysetuuksiin turvaudutaan silloin, kun keikkatöitä ja osa-aikatöitä ei ole riittävästi. Tällöin ei saavuteta tulotasoa, jolla pystyisi turvaamaan elämiseen tarvittavat menot. Työllisyystilanne kulkee vastaajilla osalla

jaksoissa riippuen työsuhteen laadusta. Osa vastaajista tekee keikkatyötä, jolloin heillä saattaa kertyä ansiotuloa jollekin kuukaudelle siten, ettei muodostu tarvetta työttömyysetuudelle, mutta seuraavana kuukautena heillä saattaa ansiotulot kadota kokonaan.

5.2 Asumistukien joustamattomat tulo- ja omaisuusrajat

Aineistosta ilmenee, että pätkä- tai osa-aikaisessa työsuhteessa olevat vastaajat yhdistävät ansiotuloja myös asumisen tukiin. Vuonna 2015 asumisen tukiin kuului eläkkeensaajan asumistuki, yleinen asumistuki, opintotuen asumislisä sekä sotilasavustuksen asumisavustus (Kela 2016b, 7). Kelan tilastojen mukaan vuoden 2015 lopussa asumistukien piirissä oli 819 500 henkilöä eli 14.9 prosenttia Suomen väestöstä. Yleistä asumistukea sai 246 400 ruokakuntaa, eläkkeensaajan asumistukea 197 900 henkilöä, opintotuen asumislisää 151 700 henkilöä ja sotilasavustuksen asumisavustusta sai 3900 taloutta. (Kela 2016b, 14.) Yleisen asumistuen saaminen on yleisempää suurimmissa kaupungeissa, kuten Helsingissä ja tätä selittää osittain se, että suurissa kaupungeissa on korkeammat asumiskustannukset sekä korkeampi asumistuen taso (Kela 2016b, 18). Asumistuen saajien määrä on pienessä kasvussa aineiston keruun ajankohdan jälkeen ja syitä kasvulle on muun muassa opiskelijoiden siirtyminen yleisen asumistuen piiriin vuonna 2017. (Kela 2019e.)

Asumistuen saaminen kuvaillaan vastauksissa hyvin yksinkertaisesti, mutta sen yleiseksi ongelmakohdaksi esitetään usein ruokakunnan yhteenlaskettujen tulojen vaikutukset maksettavan tuen määrään. Yksi vastaajista kuvailee, kuinka asumistuen laskutavassa huomioituiden ruokakunnan yhteenlasketut tulot muodostivat merkittävän ongelman:

...verojen jälkeen käteen jää 1500 eli ruokaan ja muuhun elämiseen jää 300-400. Kelasta saan asumistukea 21 €. [...] Poikaystäväni kanssa pohdittiin joskus yhteen muuttoa – mutta se jäi haaveeksi. Kun laskimme yhteen poikaystäväni tuet, ja minun palkan ja 50 neliön kaksion vuokratulot (1050e) meille olisi jäänyt alle 5 euroa käteen. Jatkoimme suhdettamme yksiöissämme, sillä hän saa rutkasti enemmän rahaa asuessaan yksin. (V18.)

Yleiseen asumistukeen suhtaudutaan kirjoituksissa neutraalisti, ehkä olettaen, että yleisen asumistuen saanti on suomalaisessa yhteiskunnassa hyvin normaalia korkeiden asumiskustannusten vuoksi. Asumistuen saantiin ei välttämättä liitetä samanlaisia merkityksiä kuin esimerkiksi työttömyysetuuksien tai toimeentulotuen saantiin, jotka saattavat tuntua

enemmän ihmistä leimaavana etuutena. Asumistukea pidetään tyypillisenä pienituloisen ihmisen ja etenkin yksinasuvan henkilön tukena. Asumistuki on myös helppo nähdä hyvin tasapuolisena ja oikeudenmukaisena etuutena, verrattuna muihin etuuksiin, jotka ovat enemmän soviteltuja ja tarveharkintaisia. Asumistukea pidetään usein oikeudenmukaisena ja tasapuolisena tukena ja siinä on selkeät perusteet sille, mitä enemmän henkilön tulot kasvavat, sitä pienempi tuen määrä on. (Taloustaito 1.11.2018.) Asumistuen saantiin tai hakemiseen ei vastauksissa liitetä henkilökohtaisia selityksiä etuuden hakemiselle, kun taas muiden etuuksien kohdalla saatetaan tehdä:

Olen kahden lapsen yh-isä. Bruttotuloni ovat n. 2000 €/kk. Verojen jälkeen jää n. 1 500 €, kun maksan vuokran, sähkön ja työmatkakulut käteen jää 200 €. Sillä sit maksat muut menot ruoka, puhelinkulut jne... Okei, asumistukea saan 195 €/kk... (V69.)

Vastauksista ilmenee, kuinka yleistä on yhdistää asumistukia palkkatuloihin. Vastaajat kertovat, kuinka saaduista ansiotuloista suurin osa menee suoraan välttämättömiin menoihin ja saadut ansiotulot eivät ole riittävät kattamaan henkilön tai kotitalouden kaikkia välttämättömiä menoja. Etenkin asumiseen liittyvien kustannusten kuvaillaan kattavan suuren osan henkilön tai kotitalouden menoista. Kelan tilastojen mukaan joka kolmannella yleistä asumistukea saavalla ruokakunnalla on palkkatuloja, ja määrä on ollut merkittävässä kasvussa. Vuoden 2014 lopussa 23 prosenttia yleistä asumistukea saaneista sai palkkatuloa, kun taas vuoden 2018 vastaava luku oli 35 prosenttia. (Kela 2019e.)

Asumisen tuissa on tapahtunut merkittäviä muutoksia vuonna 2015. Vastaajat ovat saattaneet tämän vuoksi kirjoituspyyntöön vastatessa kokea asumisen tukien yhdistämisen ansiotuloihin ongelmalliseksi. Vuoden 2015 aikana tehdyissä uudistuksissa yleistä asumistukea selkeytettiin ja muun muassa uudistuksen myötä hyväksyttävien asumismenojen enimmäismäärään vaikuttivat enää ruokakunnan koko ja asunnon sijaintikunta. Tuen omaisuusrajat poistettiin, eikä omaisuudesta uudistuksen jälkeen enää laskettu tuloa. Lisäksi asumistukeen tuli syksyllä 2015 voimaan 300 euron suuruinen ansiotulovähennys, joka on helpottanut yleisen asumistuen yhdistämistä ansiotuloihin. (Kela 2014.) Vastauksista käy kuitenkin ilmi aika ennen Kelan uudistuksia, jolloin jo pienillä palkkatuloilla oli merkittävä vaikutus tuen määrään ja vastaajat kokivat tämän haasteelliseksi:

Olen 26-vuotias, ja tällä hetkellä työkyvyttömyyseläkkeellä ja työsuhteessa osa-aikaisessa työssä. Ansioni koostuvat eläkkeestä, takuueläkkeestä, eläkkeensaajan asumistuesta ja palkasta. Summa on varsin pieni, sillä en ole kerryttänyt juurikaan eläkettä tähän mennessä. Palkkatuloni (700e) kuussa pienentävät asumistukeani 300e. (V4.)

Asumistuki koetaan kuitenkin hyvin ongelmalliseksi kirjoituksissa siten, että ansiotulon mainitaan usein pienentävän asumistukea ja osalla vastaajista asumistuen määrä tippuu hyvinkin pieneksi, jos he saavat jokin kuukausi suuremman palkkatulon kerralla. Suuret, yksittäiset ansiotulot aiheuttavat myös tilanteen, jolloin asumistukeen ei muodostu oikeus, vaikka vastaajalla todellisuudessa olisi siihen oikeus. Sosiaalitoimen ja Kelan kanssa toimiminen nähdään ongelmana, koska oletuksena on, että kertaluontoisesta tulosta vastaajat pystyvät säästämään monelle tulevalle kuukaudelle rahaa asumiskustannuksiin. Tämän lisäksi tilanteessa haastavaksi koetaan tulojen muutoksista vaaditut ilmoitukset Kelaan sekä sosiaalitoimeen. Yksi vastaajista kuvailee toimeentuloaan ja asumistukeen liittyviä haasteita seuraavasti:

Olen opintotukeni loppumisen jälkeen tienannut keskimäärin 315€/kk viimeisen parin vuoden ajan. Olen tehnyt tänä aikana koko ajan pieniä projektiluontoisia pätkätoita, osa-aikaisia, joilla olen saanut katettua välttämättömmät menot kuten omat laskuni ja kissojen kulut. Palkkiot pätkätoista tulevat epäsäännöllisesti, joten välillä elän monta kuukautta ilman palkkatuloja, sitten on taas hetken aikaa rahaa, sitten ei taas yhtään. Elän parisuhteessa ja meillä on yhteinen vuokratämppä. Puoliso on palkkatöissä, tosin palkka ei ole suuri (1500€/kk). Se on kuitenkin sen verran suuri, että en voi saada toimeentulotukea ja asumistukea saan vain 115€/kk. (V163.)

Yleisessä asumistuessa huomioidaan koko ruokakunnan tulot ja tuki myönnetään yhteisesti koko ruokakunnalle. Tällä pyritään turvaamaan kohtuullinen asumisen taso sekä vähentämään pienituloisten ruokakuntien asumismenoja. (Kela 2016b, 9.) Vastauksista ilmenee, että puolison tulot useissa tilanteissa pienentävät maksettavan etuuden määrää tai saattaa estää kokonaan tuen saannin. Vastaajat kokevat haasteellisiksi tilanteet, joissa ovat esimerkiksi riippuvaisia puolison tuloista, koska puolison tulot pienentävät kotitaloudelle maksettavan etuuden määrää. Tämä luo tilanteen, joissa kotitalouksissa enemmän ansiotuloja saava henkilö joutuu tuloillaan kattamaan välttämättömät menot ja kotitaloudet tulevat riippuvaisiksi sen henkilön tuloista. Vuoden 2015 yleisen asumistuen lainmuutoksen mukaan tuensaajan alaikäisten lasten tuloja ei enää ole huomioitu maksettavan etuuden määrässä, joten tältä osin uudistus on myös tuonut helpotusta tuen saajille (Kela 2014).

5.3 Toimeentulotuen kuntakohtaiset menettelytavat

Ansiotyössä olevat joutuvat kirjoitusten mukaan turvautumaan viimesijaiseen tukeen eli toimeentulotukeen sekä sosiaalitoimen avustuksiin. Aineiston keräysajankohtana vuonna 2015 perustoimeentulotuki oli vielä kuntien sosiaalitoimen alainen etuus ja perustoimeentulotukea haettiin kunnan sosiaalitoimesta. Kuntien vastuulla on yhä edelleen täydentävä ja ehkäisevä toimeentulotuki. Toimeentulotuesta on aineiston keräysajankohtana huomioitava se, että etuuden saanti oli vuonna 2015 kuntakohtaista, kun taas tänä päivänä toimeentulotuen ollessa Kelalla etuuden saannin kriteereitä on yhdenmukaistettu. (Kela 2017, 2–3.)

Toimeentulotukilaissa on säännös, joka koskee etuoikeutettua ansiotuloa. Se otettiin käyttöön väliaikaisena vuonna 2002 ja vuoden 2015 alusta etuoikeutetusta tulosta tuli pysyvä. Etuoikeutetun ansiotulon enimmäismäärä on 150 euroa. Tämä tarkoittaa sitä, että tuen saajien alle 150 euron tuloja ei oteta huomioon toimeentulotuksessa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2014.) Etuoikeutetun tulon käyttöönotolla positiiviset vaikutukset ovat olleet muun muassa toimeentulotukiasiakkaiden oikeudenmukaisemman kohtelun lisääntyminen, kannustavuuden lisääntyminen sekä työssäkäyvien henkilöiden toimeentulotuen kohtuullisempi taso. Toimeentulotuen ollessa kuntakohtainen, ongelmana oli, että kunnat käyttivät keskenään eri menettelyjä etuoikeutetun tulon myöntämisessä, koska tulo on 20 prosenttia ja enintään 150 euroa. Osassa kunnissa on käytetty suoraan 20 prosenttia määrittelemään etuoikeutettu tulo, jolloin määrä on ollut enimmäismäärää alhaisempi. Kela-siirron jälkeen käytäntö on yhtenäistynyt. (Hiilamo & Lehmus-Sun 2019, 55.) Yksi vastaajista kuvailee kunnan sosiaalitoimessa asioimista haastavaksi:

Olen työssäkäyvä opiskelija ja näin kesäaikaan teen pätkätöitä vuokratyöfirmalle ja eräälle toiselle yritykselle n 15h/kk. Vuokratyöfirman kautta tulot ovat hyvin epäsäännölliset. Nyt kesällä, kun en saa opintotukia joudun hakemaan myös sosiaaliturvaa, sillä vuokratyön tulot eivät riitä elämiseen. Viime vuonna tilanteeni oli sama. Sosiaaliturvan hakeminen ei ole tehty helpoksi ja mutkattomaksi. [...] Sosiaalitoimiston kanssa puljaaminen aiheuttaa runsaasti stressiä tällaisessa tilanteessa. Ja varmasti monet ovat joutuneet maksuhäiriökierteeseen sen takia, että tuet tulevat kuukausi jälkikäteen. (V40.)

Vastaajat kokivat toimeentulotuen hakemisen ja saannin sosiaalitoimesta ongelmalliseksi. Vastaajat kuvailevat, etteivät kehtaa asioida sosiaalitoimen luukulla ja kokevat jatkuvan paperien täyttämisen ongelmalliseksi. Lisäksi tuen saamisessa kesti pitkään toimeentulotu-

en ollessa kuntien sosiaalitoimen hoidettavana. Tästä syystä osa kirjoittajista mainitsee, etteivät he välttämättä hae toimeentulotukea sosiaalitoimesta, vaikka heillä siihen oikeus muodostuisi. Toimeentulotuen uudistuksen tarkoituksena oli erityisesti helpottaa asiakkaiden arkea ja vähentää asioimista monella eri luukulla sekä lisätä asiakkaiden yhdenvertaisuutta, joten henkilöiden vastaukset saattaisivat poiketa, jos aineisto olisi kerätty toimeentulotuki-uudistuksen jälkeen (Kela 2017, 2–3). Toimeentulotuen hakemiseen liitetään vastauksissa useita erilaisia ongelmia:

Peruskuukausipalkka on 1689,61 e, kokemuslisä 84.48 e, vähän nousee kun elokuussa tulee täyteen se 10v. Tästä eteenpäin ei tule enää mitään kokemuslisiä ja luulen että tulen olemaan eläkkeelle asti kyseisessä työpaikassa (ikäni 43). Nettona jää käteen noin 1400e, vaihtelee välillä kun on vuorotyö. Elätettävänä on tällä hetkellä 2 alaikäistä lasta 14- ja 17-vuotiaat, vuokra 460e josta vähennetty jo asumistuki 91e. Toimeentulotukea olen joutunut hakemaan melkein joka kuukausi. Tällä hetkellä en voi edes hakea oikeastaan toimeentulotukeakaan koska elatustuki on tarkistuksessa, helmikuussa paikkakuntani lastenvalvoja teki paperit jotka on kadonnut eikä hän näköjään uusia ole tähän päivään mennessä tehnyt. (V134.)

Toimeentulotuen ollessa viimesijainen etuus oli kiinnostavaa huomata, että vastaajat joutuvat myös tukeutumaan tilanteessaan viimesijaisen etuuden hakemiseen. Lisäksi vastaajat kertoivat hakevansa sosiaalitoimesta avustuksia tarkentamatta, onko kyse perustoimeentulotuesta vai ehkäisevästä tai täydentävästä toimeentulotuesta. Toimeentulotukeen turvaututaan yleensä tilanteissa, joissa vastaajilla ei muodostu oikeus työttömyysetuuksiin. Työttömyysetuuksien piiriin pääsy saattaa estyä, mikäli henkilö on toiminut työvoimapolitiittisesti moitittavasti ja työssäoloehdon määritelmät eivät täyty. Lisäksi pääsääntöiset opiskelijat joutuvat turvautumaan toimeentulotukeen, koska työttömyysetuuden piiriin ei ole mahdollista päästä, mikäli on pääsääntöinen opiskelija.

Vastauksista ilmenee, että viimesijaisen etuuden eli toimeentulotuen asiakkuutta ei koeta mielekkäänä, mutta joissain tilanteissa toimeentulotukeen on turvauduttava. Vastaajat kuvailevat myös tietävänsä työn kannattavuuteen liittyvät ongelmat ja on hyvin ongelmallista, että työn teko ei ole kannattavaa. Henkilöt tiedostavat, että jossain tilanteissa he saattaisivat tienata paremmin kokonaan työttömänä. Kannustimien on havaittu olevan heikkoja perusturvaan nähden, kuten harkinnanvaraista toimeentulotukea saaville, vaikka yleisesti pätkätyötä tekevien on ollut kannattavaa ottaa osa-aikaista tai satunnaista työtä vastaan

(YLE 6.7.2018). Vastauksissa pohditaan usein, onko työnteko omassa tilanteessa kannattavaa, kun työttömänä pääsisi samoihin kuukausituloihin:

Useina kuukausina palkkani on ollut alle 1000 euroa, esim. 900 euroa, jolloin olen sosiaalitoimistosta saanut puuttuvan toimeentulotuen osan, jonka jälkeen tuloni ovat olleet noin 1300 euroa yhteensä, minkä olisin saanut myös työttömänä. Olen siis niin sanotussa kannustinloukussa. On todella alentavaa, että tunnollisena työtä tekevänä kansalaisena joutuu käymään sosiaalitoimiston luukulla kerjäämässä rahaa. Aika ajoin olen tehnyt myös kah-ta työtä samanaikaisesti. (V140.)

Vaikka toimeentulon hakeminen koetaan nöyryyttävänä, voidaan sen avulla turvata henkilön ja perheen ihmisarvoisen elämän kannalta välttämätön toimeentulo. Lähtökohtaisesti jokaisella tuen tarpeessa olevalla on mahdollisuus ja oikeus saada toimeentulotukea, jos riittävää toimeentuloa ei voi saada ansiotyöllä, yrittäjätoiminnalla, muiden etuuksien avulla tai muista tuloista ja varoista. Aineiston keräysajankohtana vuonna 2015 hakijan tarve toimeentulotukeen on arvioitu yksilö- tai perhekohtaisesti. (Kettunen T., Ihalainen J. & Heikkinen H. 2001, 101.) Yksi vastaajista kuvailee epäsäännöllisesti joutuvan turvautumaan toimeentulotukeen, kun kuukausitulot eivät ole riittävät:

Työni ovat keikkoja, muutaman päivän kestoisia ja niistä maksetaan per keikka hyvin, jopa erinomaisesti, mutta kun niitä on vain keskimäärin yksi kuukaudessa, niin ansioni jäävät alhaisiksi. Joka vuosi tiettyinä kuukausina, joudun turvautumaan toimeentulotukeen. (V104.)

Vastauksista ilmeni, että toimeentulotukea hakee myös ansiotyössä olevat henkilöt, jotka saavat muuta etuutta. Tilastojen mukaan toimeentulotukea myönnettiin vuonna 2015 259 010 kotitaloudelle sekä 400 225 henkilölle Suomessa. Perustoimeentulotuen ja täydentävän toimeentulotuen osuus toimeentulotuen kokonaismenoista oli 97,1 prosenttia. Kotitalouksien yleisimmät muut tulonlähteet ovat asumistuki, työmarkkinatuki sekä peruspäiväraha. (Tanhua & Kiuru 2016, 1.) Tarkasteltaessa toimeentulotukea saavien sosioekonomista asemaa vuonna 2015 luokkaan 'työntekijät' kuului 22,3 prosenttia tuen saajista (Tanhua & Kiuru 2016, 3). Tulonlähteitä tarkasteltaessa 6,4 prosentilla toimeentulotukia saavista oli ansiotuloja. Toimeentulotukea saavien työllisten 15–74-vuotiaiden määrä oli 6,6 prosenttia marraskuussa 2015 ja kun taas työttömien osuus oli 56,2 prosenttia (Tanhua & Kiuru 2016, 4). Tilastoista ilmenee, että työttömien määrä on siis toimeentulotukea saavien joukossa

suurin, mutta osa työssäkävivistä joutuu tilastojen mukaan turvautumaan myös viimesijaiseen etuuteen.

Vastaajien puhuessa sosiaalitoimen avustuksista, ei voida suoraan päätellä mitä tarkkaa tukea henkilö on saanut. Hän voi tarkoittaa saaneensa perustoimeentulotukea, täydentävää toimeentulotukea tai ehkäisevää toimeentulotukea. Mikäli ihmiselle tulee tarve tukeen, esimerkiksi sairauskulujen vuoksi, voi hän hakea toimeentulotukea, jolloin arvioidaan tuen tarve huomioiden hakijan tulot ja menot. Täydentävää ja ehkäisevää toimeentulotukea myöntää yhä kuntien sosiaalitoimet. Sosiaalitoimisto päättää harkintansa mukaan ehkäisevästä ja täydentävästä toimeentulotuesta, jota hakija voi saada erityisiin menoihin, joita perustoimeentulotuki ei kata. (Sosiaali- ja Terveysministeriö 2020.) Sosiaalitoimen avustuksista nykypäivänä puhuttaessa saatetaan yleensä tarkoittaa juuri täydentävää tai ehkäisevää toimeentulotukea. Aineistosta ilmeni, että osa vastaajista eivät ota kuitenkaan sosiaalitoimen avustuksia tai toimeentulotukea vastaan, koska kokee sosiaalitoimessa asioimisen ongelmalliseksi:

Olin työtön ja sain sitten osa-aikatyön josta tuloja 1300€ -verot ja -ulosotto jolloin käteen jää 826€ + soveltuva noin 180€, joista asuminen kulujen jälkeen käteen 460€ elämiseen. [...] Minulla jää tulot alle sossun hyväksymän summan eli saisin sieltä lisätukea, mutta EN SITÄ HALUA! (V111.)

Tutkimuksen kannalta mielenkiintoinen havainto aineistosta oli se, kuinka ongelmalliseksi vastaajat kokivat viimesijaisen tuen eli toimeentulotuen hakemisen. Osa vastaajista kuvaili, että ei hae kunnan sosiaalitoimelta tukea, vaikka heillä muodostuisi todennäköisesti oikeus etuuteen. Vastauksista ilmeni, että etuuden hakeminen koettiin ongelmalliseksi ja nöyryyttäväksi. Sosiaalitoimesta haettavaan toimeentulotukeen liitettiin negatiivisia asioita, kuten jatkuvaa paperisotaa ja pienten ansioiden tai omaisuuden pienentävää vaikutusta tuen saantiin ja tuen euromäärään. Toimeentulotuen myöntäminen edellyttää hakijalta lähes kaikkien tulojen huomioon ottamista sekä kaikkien menojen arvioimista. Sen lisäksi toimeentulotuen saamista voidaan pitää eräänä selkeämmistä köyhyyden mittareista, koska kyseessä on viimesijainen etuus. (Ahola E. & Hiilamo H. 2013, 76.) Tämän vuoksi vastaajat saattavat kokea etuuden hakemisen ongelmallisena sekä nöyryyttävänä.

5.4 Opintotuki ja opiskelijoiden vuositulorajat

Erona Tannerin (2019) luokitteluihin yleisimmistä ansiotyöhön liitetyistä etuuksista, aineistosta ilmeni, että ansiotuloja yhdistettiin myös opintoetuuksiin. Tilastokeskuksen (2017) raporttien mukaan työssäkäynti on yleisintä ammattikorkeakoulu- ja yliopisto-opintojen yhteydessä vuonna 2015. Opiskeluiden ohessa naiset kävivät miehiä yleisimmin töissä, naisista 53 prosentilla ja miehillä 46 prosentilla on työsuhde opintojen ohessa. Tilastojen mukaan työssäkäynti opintojen ohessa lisääntyi iän myötä huomattavasti. Työssäkäynti eroaa myös koulutusaloittain ja vuoden 2015 lopussa 61 prosentilla yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon alan opiskelijoista oli voimassa oleva työsuhde. Muilla aloilla prosenttiluvut olivat hieman pienempiä. (SVT 2017.) Työssäkäynti opintojen ohella on noussut vuoden 2015 tilastoista hieman eli alle 5 prosenttiyksikköä sekä miesten että naisten keskuudessa (SVT 2020c.)

Päätoimisen opiskelun yleisin tukimuoto on opintotuki, jonka tarkoituksena on turvata toimeentulo opintojen aikana henkilölle, joka opiskelee päätoimisesti. Opintotuki on tarkoitettu peruskoulun jälkeisiin opintoihin, niille henkilöille joilla on taloudellisen tuen tarve ja opiskelu on päätoimista. Opintotuen saanti edellyttää, että henkilö on hyväksytty oppilaitokseen ja hänen edellytetään edistyvän opinnoissaan tuen saamiseksi. Vuonna 2015 opintotukilain mukaisia opintoetuuksia olivat opintoraha, asumislisä, opintolainan valtiontakaus, korkoavustus, opintolainavähennys, opintolainahyvitys sekä ateriatuki. (Kela 2015c, 7–8.) Yksi aineiston vastaajista kuvailee opintotuen ja ansiotyön yhteensovittamisen haasteita seuraavasti:

Asun vuokralla ja koska asumiskustannukseni ovat niin korkeat, työskentelen osa-aikaisena kassatyöntekijänä opintojen ohella noin 15–20 h viikossa. Keskimääräinen palkkani on 700–800 euron välillä. Saan myös opintotukea n. 470 euroa kuukaudessa. [...] Itseäni eniten häiritsee ajatus opintotuen vuositulorajoista. Olen opiskelija, joka on valmis työskentelemään opintojen ohella, jotta tulisin paremmin taloudellisesti toimeen opintotuen lisäksi, mutta silti minulla ei ole oikeutta pyrkiä parantamaan tilannetta vuositulorajan vuoksi. Suurimmat ongelmat toimeentulon kannalta ovat suuret asumiskustannukset ja opintotuen vuosituloraja. (V96.)

Opintorahan määrään vaikuttaa opiskelijan omat tulot, jotka huomioidaan koko kalenterivuoden ajalta. Veronalaiset ansio- ja pääomatulot sekä apurahat lasketaan tuloiksi ja vuosituloraja määräytyy opiskelijoilla sen mukaan, kuinka monelta kuukaudesta opiskelija on

nostanut opintotukea. Opiskelijoilla saa olla tietty määrä muita tuloja kalenterivuodessa opintoetuksien lisäksi. (Kela 2015c, 9.) Aineistosta ilmenee, että tämä koetaan haasteelliseksi, koska opintotuen määrän kuvaillaan olevan riittämätön, mutta siihen asetut vuositulorajat estävät osittain tarvittavien lisätulojen tienaamisen. Pätkä- ja osa-aikatöiden avulla aineistoon vastanneet opiskelijat kuvailevat täydentävänsä opintotukeaan, koska pelkkä opintotuki ei tuo riittävää toimeentuloa:

Virallisesti opiskelijana en saa suurempaa työttömyysturvaa tai asumistukea. Olen yrittänyt tehdä gradua kauan ja hartaasti osa-aika- ja pätkätöiden ohella. Pk-seudulla olisi enemmän ehkä töitä, mutta gradun tekoon ei jäisi tuolloin aikaa - vuokratkin lähes tonnin. [...] Nyt tosi epävarmaa kitkutella kesä-, pätkä- ja osa-aikatoilla ja pelätä työttömyyttä kun ei saa työttömyystukia opiskelijana. 490 e opintotuella ei keski-ikäinen elä. (V126.)

Aineiston vastauksista ilmenee opiskelijoiden keskuudessa se, että päätoimiset opiskelijat eivät ole oikeutettuja työttömyysetuuksiin. Opiskelijoiden ensisijainen toimeentulo on opintotuki sekä muut tulot. Opiskelijat voivat olla oikeutettuja toimeentulotukeen kesän aikana, mikäli he eivät voi opiskella omaan tutkintoon tähtääviä opintoja ja saada opintotukea tai muulla tavoin eivät pysty turvaamaan toimeentuloaan. Aineistosta ilmenee, että opintotuki koetaan kuitenkin hyvin ongelmalliseksi, koska sen katsotaan olevan määrältään riittämätön, mutta muiden tukien saanti on tehty päätoimisilla opiskelijoilla hankalaksi ja opiskelijoiden vuositulorajat estävät osaltaan lisätulojen ansaitsemisen. Kirjoituspyyntöön vastanneiden opiskelijoiden vastauksista ilmenee, että osa-aikatyön yhdistäminen opintoihin on yleistä ja osa-aikatyöt mahdollistavat myös opinnoissa etenemisen, kun työssäkäynti ei ole pääsääntöistä:

Teen tällä hetkellä osa-aikatyötä opintojen ohessa. Työsopimukseni on solmittu vuodeksi. Kuukausipalkkani on työtunneista riippuen 300-600 euroa. Saan lisäksi opintotukea niiltä kuukausilta kun opiskelen. Voisin valmistua alkusyksystä, mutta aion pitkittää sitä työsuhteeni päättymiseen saakka. En mitenkään eläisi pelkällä palkallani, etenkin kun kuukausituloni vaihtelee paljon. (V63.)

Opiskelijat yleensä kuvailevat ansiotulojen täydentävän vastaajan ensisijaista toimeentuloa eli opintotukea ja olevansa ansiotöissä, koska opintotuki ei ole määrältään riittävä. Edellinen vastaaja kuitenkin kuvaa opintotuen olevan ikään kuin hänen varavaihtoehtonsa, koska voimassaolevassa työsuhteessa ansaitut tulot jäävät määrältään pieneksi. Vastaaja kertoo, ettei halua luopua opiskelijastatuksestaan, vaikka voisi valmistua, koska tällöin hänelle ei

muodostuisi enää oikeutta opintotukeen ja tulotaso tippuisi. Opiskelijat eivät kuitenkaan pysty menettelemään näin kovin pitkäaikaisesti, koska opintotukikuukaudet ovat määritelty tarkkaan ja opintoja on myös suoritettava, jotta oikeus opintotukeen muodostuu.

Aineistossa esiintyvien opiskelijoiden suhtautuminen ansiotyön ja sosiaaliturvan yhdistämiseen poikkesi verrattuna niihin vastaajiin, jotka yhdistivät ansiotuloja muihin etuuksiin ja opiskelijat olivat myönteisempiä tulojen yhdistämiseen liittyen. Tämä saattaa johtua osittain siitä, että he saattavat nähdä oman tilanteensa väliaikaisena ja sen takia he eivät koe tulojen yhdistämistä yhtä haastavana kuin esimerkiksi vastentahtoisesti osa-aika- tai pätkätyössä olevat henkilöt, jotka joutuvat yhdistämään ansiotuloja muihin sosiaalietuuksiin. Opiskelijat saattavat nähdä ansiotulojen täydentävän opiskelijoiden ensisijaista tuloa eli opintotukea kun taas muihin etuuksiin yhdistävät henkilöt saattavat nähdä ansiotulojen olevan ensisijainen tulo, jota sosiaalietuudet täydentävät.

6 TULOYHDISTELMIIN LIITETYT TUNTEET

Tässä luvussa vastaan toiseen tutkimuskysymykseen eli etsin vastauksia siihen minkälaisia tunteita sosiaaliturvan ja ansiotyön yhdistämiseen liitetään. Analyysissä tarkastelun kohteena olivat vastaukset, jotka olivat nousseet esiin aineistosta ensimmäisen tutkimuskysymyksen kohdalla sekä vastaukset, joissa vastaaja oli ilmoittanut yleisesti täydentävänsä palkkatuloaan sosiaaliturvalla erittelemättä, mitä etuutta tai sosiaalista tukea vastaaja saa. Toisen tutkimuskysymyksen kohdalla tutkimuskysymyksen kannalta ei ollut oleellista eritellä, mitä sosiaalista tukea vastaaja saa. Tarkoituksena oli selvittää, mitä tunteita sosiaaliturvan ja ansiotyön yhdistämiseen liitetään.

Koodaamalla aineistoa, löysin vastauksista selkeitä yhteneväisyyksiä tunnetiloista, joita vastaajat kokevat sosiaaliturvan ja ansiotyön yhdistämiseen liittyen. Jaoin aineistosta esiin tulleet tunteet koodeiksi. Koodit olivat osittain päällekkäisiä eli eri sanavalinnalla tarkoitettiin hyvin läheisesti jotain toista samankaltaista tunnetilaa. Vastaajat käyttivät keskenään eri sanoista synonyymejä, joiden merkitys oli hyvin lähellä jotain toista sanaa ja tulkitsin niiden tarkoittavan samaa tunnetilaa. Muodostin tunnekoodeista eri luokitteluja, joita olivat: pelko ja epävarmuus, stressi ja ahdistus, väsymys, häpeä ja toiveikkuus. Vastauksissa kuvailtiin kattavasti eri tunnetiloja ja useassa vastauksessa vastaaja koki monen eri luokan tunnetiloja.

Tulojen yhdistämiseen liitettiin usein negatiivisia tunteita, joita kuvailtiin eri sanoilla, jotka merkityksiltään poikkeavat hieman toisistaan. Vastaajat kokivat prekaareille tyypillistä epävarmuuden tunnetta koskien heidän oikeuksiaan, toimeentuloaan ja tulevaisuuttaan (Pyöriä & Ojala 2016, 46). Etenkin määräaikaisissa työsuhteissa olevat kuvailivat työttömyysjaksojaan varjostavan negatiivissävytteiset tunteet, kuten pelon ja ahdistuksen tunteet. Osassa vastauksissa kuitenkin ilmeni vastaajien toiveikkuus tilanteen muuttumisesta parempaan suuntaan ja toiveikkuus kuvailtiin vastauksissa hyvin positiivisena tunnetilana. Vastausten rakenne kulki usein siten, että vastaajat kuvailivat ensin negatiivisia tunteita liittyen tilanteeseensa, mutta kuitenkin päättivät kuvailun kertomalla kokemistaan positiivisista tunteista, kuten esimerkiksi toivosta tai perheen tuottamasta onnellisuudesta. Vastauksista ilmeni myös turhautuminen ja toivon menettäminen yhteiskuntaan ja työmarkkinarakenteisiin, joiden järjestelmät ovat ajaneet vastaajat huonoon asemaan ja siihen, ettei

työllä tulla toimeen. Vastaajat vaikuttivat olevan tietoisia työmarkkinoiden rakenteellisista ongelmista.

6.1 Pelko ja epävarmuus

Pelon tai epävarmuuden tunne ovat yleisimmät vastauksista ilmenevät tunnetilat, jotka liitetään ansiotulojen ja sosiaaliturvan yhdistämiseen. Epävarmuus on prekaarin työn ominaispiirre sekä yleinen tunne joka prekaaria työtä tekevä kokee yksilöllisenä tunteena. Kuitenkin tunne on hyvinkin kollektiivinen prekaarien joukossa. (Jokinen ym. 2015, 14.) Pelko ja epävarmuus kuvailtiin hyvin päällekkäisinä tunteina. Vastaajien tulot ovat usein enustamattomia ja muista riippuvaisia ja tämä aiheuttaa vastaajissa pelon ja epävarmuuden tunteita. Etenkin pelon tunnetta luo ajatus siitä, että tulevaisuudessa tilanne saattaa olla eri ja tulotaso yksilöllä tai perheillä saattaa muuttua nopeasti, itsestään riippumattomista syistä.

Ansiotyön ja sosiaaliturvan yhdistämiseen liitetään useissa kirjoituksissa epävarmuuden tunnetta. Prekaarin työn piirteet eivät katso työn sisältöä tai henkilön ammattiasemaa ja näin esimerkiksi koulutustasosta riippumatta prekaaria työtä tekevä voi kokea toimeentuloonsa liittyvää epävarmuuden ja sirpaleisuuden tunnetta (Pyöriä & Ojala 2016, 46). Tilannetta kuvataan haastavaksi, koska vastaajat eivät pysty suunnittelemaan elämäänsä kuluvaan kuukauteen pidemmälle kuukausitulojen vaihdellessa suuresti. Vastaajien ansiotulojen vaihdellessa myös sosiaalietuksien määrät vaihtelevat kuukausittain, joten he joutuvat elämään jatkuvassa taloudellisessa epävarmuudessa:

Sanomattakin selvää ettei käteen jää juuri mitään. Mikä huolettaa minua suuresti, sillä odotan nyt ensimmäistä lastani ja pelkään, että nollasopimukseni irtisanotaan. Minua vituttaa etten ole fyysisesti edelleenkään täysin kunossa, koska minulla ei ole varaa maksaa 75€/per TOS-hoitokerta Ortonin erikoislääkäreille. Minulla ei ole paljon mahdollisuuksia hakea kokopäivätyötä sillä pelko siitä, että käteni kipeytyy uudelleen on suuri. Sitäkin suurempi pelko on siitä, että saan uudelleen karenssia. [...] Eniten minua harmittaa se ettei minulla ole turvallinen olo. Joka kuukausi saan jännittää riittääkö rahat tai no oikeastaan riittääkö tässä kuussa rahaa itselle. (V79.)

Epävarmuuden muodostaa tietämättömyys siitä, mitkä ovat heidän seuraavan kuukauden tulot ja kuinka paljon heillä on rahaa käytettävänä. Nollatuntisopimuksilla olevat henkilöt

pelkäävät tuntimäärien tippuvan entisestään tai että sopimukset irtisanotaan kokonaan. Krooninen epävarmuuden tunne ja pelko jo voimassa olevan työsuhteen menettämisestä on yleinen tunne prekaarien joukossa (Standing 2011, 19–21). Vastajaat kuvailevat, kuinka mahdollinen oma tai perheenjäsenen sairastuminen ja siitä aiheutuvat kustannukset pelottavat etukäteen. Sairastumisen lisäksi vastauksista ilmenee ennakoiva huoli siitä, mikäli esimerkiksi jokin välttämätön kodinkone tai auto hajoaa, jonka korjaukseen tai uuden hankkimiseen ei riittäisi rahaa, koska henkilöillä ei ole säästöjä tällaisia tilanteita varten.

Verrattuna kokoaikaisessa työssä olevaan, vastaajilla on hyvin lyhyt aikaperspektiivi vastauksissaan, eivätkä he pysty kuvailemaan tilannettaan pitkälle tulevaisuuteen. Vaikka vastaajat kuvailevat tilannettaan lyhyellä aikaperspektiivillä, heijastuu yksilöiden työmarkkina-asemaan liittyvä epävarmuus koko elinkaareen (Haapala 2016, 47). Epävarmuutta luo tilanne, jossa joudutaan elämään juuri siinä hetkessä, käytössä olevilla tuloilla toivoen, että seuraavassa kuukaudessa tulee myös riittävät tulot. Vakituksessa työsuhteessa olevat pysyvät tarkemmin suunnittelemaan tulevaisuuttaan, kuten esimerkiksi jo eläkkeitään, mutta lyhyissä, määräaikaissä ja osa-aikaissä työsuhteissa olevien aikaperspektiivi on lyhyempi. Jatkuva epävarmuuden ja pelon tunteessa eläminen kuvaillaan olevan henkisesti kulltavaa:

Työ väsyttää, kun palkka ei motivoi ja työ on henkisesti kuormittavaa ja raskasta. Välillä taistelen ajatusta vastaan kannattaako työssä käynti ollenkaan? Aika kuluu siihen, että saa laskut maksettua ja köyhiä antimia pöytään ja palkkana seisoo työuupumus ja stressi. Saan pidettyä asunnon, ja saan ruokaa, ehkä sen pitäisi riittää? [...] Minua pelottaa myös työttömäksi joutuminen. Työsuhteeni on määräaikainen ja loppuu pian. Mitäs jos en saakaan määräaikaan mennessä, eli ansiosidonnaisen päättymiseen mennessä oikeaa työtä? Mitäs jos ansiosidonnaisen saamisen pituutta lyhennetään? Mitäs jos saan työn, jossa on yhtä huono palkka tai huonompi? Opintolainaa tulisi alkaa maksaa, vaikka pienimmällä summalla – mutta silti. Huoli selviämisestä on suuri. (V18.)

Osa-aikaissä ja määräaikaissä työsuhteissa olevien vastauksista ilmenee pelko työsuhteen loppumisen jälkeisestä ajasta, johon liitetään epävarmuuden tunnetta. Epämääräisissä työsuhteissa olevien on tahtomattaan löydettävä voimat työelämässä jaksamiseen, koska heillä on pelko työsuhteen, ansiotulojen tai sosiaaliturvaetuuksien menettämisestä. Jatkuva pelon tunne töiden jatkumisesta haastaa myös sen, että nykyiseen työhön pystyttäisiin sitoutumaan (Åkerblad 2014, 146). Epävarmuus ja jatkuvat muutokset kuitenkin luovat

tilanteen, jossa vastaajilla ei ole pysyvyyttä ja näin ollen he eivät voi kontrolloida omaa elämäänsä. On tyypillistä, että ihmiset tiedostavat, ettei tällaisessa tilanteessa toimi välttämättä täysin omia valintoja seuraten vaan joutuu toimimaan muiden ehdoilla (Standing 2011, 19–21). Useissa kirjoituksissa korostuu, että motivaatiota työntekoon on vaikeaa löytää, mutta työssä pyritään jaksamaan sen ajatuksen voimin, että heidän tilanteeseen tulisi mahdollisesti muutos:

Murehdin päivittäin tulevaisuutta, pelkään ja ymmärrän että sos.turvan taso on laskemassa Suomessa ja pelkään miten pärjään tulevaisuudessa. En haluaisi jäädä sosiaaliturvan varaan. Toisaalta en syytä itseäni siitä, että olen tässä jamassa, ainakaan koko ajan... Koska minulla on ollut vaikea henkilöhistoria, esim. parisuhdeväkivaltakokemuksia, koulukiusaamista ym. En ole jaksanut aina tehdä parhaita mahdollisia itselle sopivia valintoja ja siksin ajautunut tähän tilanteeseen. (V31.)

Pelon tunnetta luo myös uskon puute hyvinvointiyhteiskuntaan. Vastaajat ovat tietoisia olevansa taloudellisesti riippuvaisia sosiaaliturvasta, mutta sosiaaliturvan tasoon ja saamiseen liitetään epävarmuutta. Pelkoa luo ajatus tilanteesta, jossa jouduttaisiin jäämään kokonaan sosiaaliturvan pariin, jolloin tulotaso saattaisi heikentyä entisestään. Henkilöiden asema työmarkkinoilla on heikko ja tulevaisuus on vaikeasti ennakoitavissa, mikä lisää vastausten perusteella pelon tunnetta (Åkerblad 2014, 146). Vastauksista ilmenee, että sosiaaliturvan määrä ei ole vastaajien mielestä riittävällä tasolla, jotta se toisi henkilöille toivottua taloudellista turvaa. Etenkin työttömyysetuuksien parissa olevilla vastaajilla ajatus karenssin saamisesta luo pelkoa.

6.2 Stressi ja ahdistus

Epävarmuuden ja pelon lisäksi vastauksissa korostuivat stressin ja ahdistuksen tunteet. Stressin ja ahdistuksen tunteet kuvattiin osittain kulkevan myös rinnakkain epävarmuuden kanssa. Ahdistus on yksi Standingin (2011) kuvailema yleinen tunne, jota prekaarit tuntevat ja se ilmeni myös kirjoittajien vastauksista. Osa vastaajista kertoivat, kuinka epävarmuuden tunne luo lisää stressiä ja ahdistusta ja siten epävarmuuden tunteen olevan syy stressiin. Osa kuvaili stressin ja ahdistuksen tunteet niin vahvoiksi, että he kokivat sen horjuttavan heidän mielenterveyttään:

Myös raha-asioiden haastavuus aiheuttaa paljon riitaa kun stressi ja ahdistus nousevat pintaan molemmilla. Henkinen hyvinvointini (monista syistä johtuvan) masennuksen vuoksi on olematonta. Pääsääntöisesti se on pahoinvointia. (V43.)

Ahdistuksen ja stressiin liittyviä tunteita kuvaillaan usein voimakkaasti ja vastaajat kertovat, kuinka kokevat jopa mielenterveysongelmia. Vastauksissa ei ilmene kuitenkaan selkeästi syy-seuraussuhde eli onko mielenterveysongelmat seurausta jatkuvasta stressistä ja ahdistuksesta vai onko taustalla jo aiempaa mielenterveysongelmaa, jota stressi sekä ahdistus pahentavat tai uudelleen laukaisevat tilanteen:

Köyhyys ahdistaa. Aina ennen jomman kumman työpätkän päättymistä ilman jatkoa ahdistun siten, etten pysty käymään töissä muutama viikkoon. Saan raskaan lääkityksen ja nyökyttelen muka vakuuttuneena lääkärin kehoitukselle hakeutua psykoterapiaan. Meillä ei olisi varaa terapian omavastuukustannuksiin palkkatulon jatkuessakaan. Valvon usein öisin ja olen fantasioinut onnettomuudesta, jossa kuolisin, jolloin henkivakuutukseni supistaisi miehelleni jäävän asuntolainataakan puoleen. En ikinä kerro miehelleni tästä. Köyhyys lamauttaa. (V5.)

Henkilöt kuvailevat stressin ja ahdistuksen lamauttavaksi olotilaksi, jolloin toimintakyky heikkenee. Edellä oleva vastaaja kuvailee, kuinka ahdistus muodostuu niin suureksi niinä hetkinä, kun työttömyysjakso on tulossa, ettei hän ole työkykyinen ahdistuksen vuoksi enää viimeisinä työviikkoina. Lisäksi vastaaja kuvailee, kuinka hän kokee suurta ahdistusta, mutta ei saa pitkäaikaista apua tilanteeseensa, koska taloudellinen tilanne ei mahdollista terapiaan pääsyä, jolloin omasta terveydestä huolehtiminen vaikeutuu. Tämän tyyppisissä tilanteissa olevien henkilöiden asema työmarkkinoilla saattaa heikentyä pitkällä aikavälillä entisestään. Yksi vastaajista kuvailee omia stressiin liittyviä tunteitaan seuraavasti:

Joka kuukausi stressaan riittävätkö rahat. Kasvava lapsi tarvitsee taas uusia vaatteita, pakko karsia jostain muusta jotta saan ostettua hänellä housuja.. Mieli on apea, hermoja kiristää... (V143.)

Etenkin suurten kotitalouksien keskuudessa ilmenee stressiä ja ahdistusta, koska he joutuvat miettimään enemmän, miten rahat riittävät kaikkien perheenjäsenten pakollisiin menoisiin. Useissa vastauksissa korostuu, että lapsen tarpeet menevät edelle ja tällöin karsitaan aikuisten menoista, jotta saadaan lapselle tarvittavat hankinnat tehtyä. Edellä oleva vastaaja kuvailee selkeästi, kuinka rahan puute aiheuttaa hänelle stressiä ja sen vuoksi

myös kokonaisvaltaisesti olotila kuvataan apeaksi. Ahdistusta koetaan, kun suunnitelmallisesti tulisi miettiä kuukauden tulot ja menot niin, että kaikki tarvittava saadaan katettua:

Koko työelämäuraani on hallinnut kaksi voimakasta tunnetta. Riittämättömyys (uupumus liian suuren työmäärän keskellä ja ristiriita liian pienen palkan suhteen). Ylikoulutus (olen tehnyt työtehtäviä jotka ovat alle koulutustasoni). [...] Työttömyydessä ja köyhyydessä on lomaantumisen tunne, voimattomuus kaikkein ahdistavinta. Se tuntuu kehossa puristuksena ja joskus epämääräisinä kipuina. Tai fyysisenä voimattomuutena. Siksi pidän huolta säännöllisestä liikunnasta. Raskaan fyysisen ponnistelun jälkeen on pitkään sellainen tunne kuin joku olisi piirtänyt ruumiin rajat uudestaan näkyviin. Se on ihana tunne. Ehkä työttömyyteen liittyvä osattomuus, näkymättömyys, kuulumattomuus vaikuttaa juuri siten. Fyysiset rajat hämärtyvät, liudentuvat. Koko yksityiselämä on koko ajan suurennuslasin alla. Se on väkivaltaista tunkeutumista ihmisen yksityisalueelle. Ruumiin rajojen tunteminen, omien rajojen piirtäminen liikunnan avulla tuntuu siksi kai niin riemulliselta. [...] Yksineläisyys tuntuu todella raskaalta, varsinkin vaikeina hetkinä kun on epätoivoinen tai ahdistunut. Se, että olen kohtalaisen aktiivinen ja omatoiminen ja kyennyt kehittämään mielekästä elämänsisältöä elämäni, ei tarkoita sitä ettenkö olisi kokenut myös niitä hetkiä jolloin olen vaarassa luisua itsetuhoisuuteen. Kykenen hallitsemaan niitä, mutta kaikilla ei ole voimia vaan he luovuttavat. En ihmettele sitä lainkaan. (V26.)

Työttömyysjaksoilla koetaan lomaantumisen tunnetta, joka aiheuttaa ahdistusta. Ahdistuksen taustalla oleva lomaantuminen voidaan nähdä olevan läheinen tunne Standing (2011) määrittelemän anomian kanssa, jossa prekaari passivoituu epätoivoisessa tilanteessa. Voimattomuuden tunnetta saatetaan kokea hetkinä, jolloin ollaan kotona ilman merkityksellistä tekemistä. Vastaja kuvailee, että ahdistusta aiheuttaa voimattomuuden tunne, joka koetaan sekä henkisenä että fyysisenä voimattomuutena. Hän kuvailee, että työttömyyteen liittyy osattomuuden tunne ja näkymättömyys, joka hämärtää omaa fyysisen ruumiin tuntemista. Hän kuvailee työttömyyshetkillä ihmisen yksityisyyden rajojen häviämistä ja sen sisäpuolelle tunkeutumista. Liikunnan avulla vastaja kuvailee kokevansa fyysisen olemassaolon eri tavalla ja sen luovan positiivista tunnetta, ehkä siksi että siinä itse määrittellään omat ruumiin rajat.

Useassa vastauksessa korostuu, että jatkuva epävarmuudessa eläminen ja toimeentulon etsiminen aiheuttaa stressiä ja ahdistusta. Stressin tunnetta pyritään helpottamaan etsimällä tahoja, jotka pystyisivät tarvittaessa auttamaan taloudellisesti, mikäli tulotaso tippuisi entisestään. Lisäksi tunnetta vahvistaa se, että jatkuvasti tulisi aktiivisesti etsiä mahdollisia

lisätuloja töiden kautta ja vastauksista ilmenee, että koetaan ahdistuneisuutta siitä, että koko ajan tulisi olla etsimässä jonkinlaisia töitä, jotta pystyisi turvaamaan toimeentuloaan:

Suuria stressin aiheuttajia on kuitenkin edelleen töiden jatkumisen epä tietoisuus. Pidettävä mielessä koko ajan tuleva mahdollinen tulojen tippuminen sekä etsittävä tahoja, jotka voivat auttaa tilanteen heikentyessä. Kokemusta on toimeentulotuesta, kun tehnyt töitäkin. Silloin tuntimäärät niin vähäiset ja en ollut oikeutettu ansiosidonnaiseen, että olin myös toimeentulon/Kelan asiakas. Silloin kamppailu tulotason ja mielialan pitäminen hyvänä vei niin paljon energiaa, että töiden etsiminen ei ollut yhtä hyvää kuin nyt sovitellulla ansiosidonnaisella. (V74.)

Vastauksista ilmenee se, kuinka heillä ei ole tietynlaista vapautta vain olla, vaan vapaa-aika tulisi käyttää töiden etsimiseen tai etsimällä muita tahoja, jotka voisivat auttaa taloudellisesti. Koivunen (2016) kuvailee kuinka prekaarien tilanteessa ei ole pelkästään kyse työn ja ei-työn sekoittumisesta ajallisesti vaan myös kyse niiden tekemisen paikkojen sekoittumisesta, joka tarkoittaa että työ ja perhe, koti ja mahdollinen opiskelu kulkee joka hetkessä mukana minne liikutaankaan. Yksi vastaaja kuvailee työn ja vapaa-ajan sekoittumista seuraavanlaisesti:

Deadlinet paukkuu, istut kotona ja masentelet ja stressaat miksi suostuitkaan tähän duuniin. Minulla on tapana jättää asiat viime tippaan ja yleensä siinä stressiä aika hyvin, mutta joitakin kertoja olen töiden takia ollut niin stressissä, että yöunet menee ja pyörittelen niitä asioita vaan päässä koko ajan. Mutta rehellisesti sanoen enemmän stressiä minulle on aiheuttanut se, että poikakaverini joutuu maksamaan vuokriani, kuin se, että työ olisi rankkaa. Pääasiallisesti työ on ihan mukavaa, mutta se itsenäisyyden puute ja pitkän istumatyön vaikutus painoon, ne saavat kyllä välillä tuntemaan itseni todella arvottomaksi. Yritän toki pitää yllä positiivista fiilistä ja kunhan kesä on ohitse niin ehkä pääsen irti tästä noidankehästä. (V163.)

Työn itsessään ei usein kuvata aiheuttavan stressin tai ahdistuksen tunteita, yleensä jopa päinvastoin. Useissa vastauksissa korostuu se, että työssä voidaan hyvin ja sitä haluttaisiin tehdä enemmän, jotta voitaisiin paremmin, mikäli tähän olisi mahdollisuuksia. Usein kuitenkin määräaikaissä tai osa-aikaissä työsuhteissa olevat eivät saa enemmän työtunteja tai jatkoa työsopimuksille, vaikka itse niin tahtoisivat ja tämä lisää ahdistusta. Vastaajat kokevat työn usein mielekkääksi, mutta kaikki muu työn ulkopuolella tapahtuva järjestely toimeentuloon liittyen luo ahdistusta ja stressiä. Edellä oleva vastaaja kuvailee, että hänellä stressiä luo tilanne, että on taloudellisesti riippuvainen avopuolisostaan, joka joutuu taloudellisesti avustamaan häntä vuokran maksussa. Parisuhteessa olevat kokevat ahdistavaksi

ja nöyryyttäväksi sen, että puoliso joutuu elättämään ja maksamaan enemmän menoja, vaikka kokisivat olevansa taloudellisesti itsenäisiä ihmisiä. Ihmiset ajautuvat tahtomattaan näihin tilanteisiin, jossa avopuolison tulee elättää toinen henkilö, koska he kuuluvat samaan ruokakuntaan ja heidän tulot lasketaan yhteen.

Opiskelijoille stressiä aiheuttaa myös tilanne, jossa opintojen tulisi edetä ja samaan aikaan olisi tärkeää turvata toimeentulo työssäkäynnin kautta. Tällöin työtä saatetaan itsessään kuvailla henkisesti kuormittavaksi. Etenkin ahdistusta ja stressiä näissä tilanteissa muodostuu niille opiskelijoille, joilla ei ole enää opintotukikaukua käytettävissä ja samaan aikaan on löydettävä mahdollisimman paljon työtunteja toimeentulon turvaamiseksi sekä löydettävä aika opiskeluun. Prekaarit joutuvat kokoajan tekemään yhä enemmän niin kutsuttua ei-työtä, jolla tähdätään työnteon edellytysten parantamiseen ja prekarisoitumisen välttämiseen (Koivunen 2016, 270–271).

6.3 Väsymys

Vastaajat kokivat lisäksi väsymystä sekä uupuneisuuden tunnetta. Väsymyksen voidaan kuvailla olevan kokonaisvaltainen ruumiillinen kokemus, joka yhdistää psyykkisen, biologisen, kielellisen ja psyykkisen. Kyse on yhteiskunnallisesta tuntemuksesta, joka kertoo aina ajastaan sekä ympäröivästä yhteiskunnasta. Psyykkisen ulottuvuutensa kannalta väsymys kertoo myös väsymyksen kokijasta jotain henkilökohtaista. (Pöllänen 2015, 102.) Väsymyksen kuvaillaan aiheutuvan jatkuvasta byrokratiasta sekä yleisestä epävarmuudesta. Tunteet, jota ansiotyötä ja sosiaaliturvaa kohtaan koetaan ovat siis hyvin päällekkäisiä ja jatkuva epävarmuus aiheuttaa väsymystä ihmisissä ja toisin päin. Työn itsessään ei kuvailla aiheuttavan väsymystä, vaan työnteon kuvaillaan olevan mielekästä. Vastauksista ilmenee, kuinka turhautuneeksi kirjoittajat kokevat tilanteensa, kun he eivät saa tilanteeseensa riittävää toimeentuloa, vaikka olisivat valmiita itse ottamaan myös enemmän työtä vastaan. Vastaajat kokevat olevansa sekä henkisesti että fyysisesti väsyneitä:

Olen kärsinyt masennuksesta, koska tunnen itseni voimattomaksi ja arvottomaksi. Minun on vaikea jatkaa töitä väitöskirjan parissa, mutta vaihtoehtoja ei ole. Tuntuu että olen kahlittu tähän työhön koko ajan, mutta motivaatio on vähissä.[...] Terveytteni on myös kärsinyt koska minulla ei ole rahaa eikä motivaatiota liikuntaan. Olemme molemmat aina väsyneitä. (V20.)

Vastaajat pohtivat työn mielekkyyttä suhteutettuna siitä saatavaan ansiotuloon ja pohtivat onko työnteko kannattavaa. Riittämättömät ansiotulot eivät motivoi työntekoon ja oloa kuvataan väsyneeksi. Lisäksi, jos työ on itsessään henkisesti tai fyysisesti raskasta, olotilaa kuvaillaan hyvin uupuneeksi. Epätyypillisissä työsuhteissa olevilta edellytetään usein kokonaisvaltaista omistautumista työprosessille, mikä saattaa olla hyvinkin kuormittavaa (Jakonen 2014, 111). Jatkuva kuormittuneisuus aiheuttaa vastaajien joukossa väsymystä. Henkilöiltä vaaditaan kokonaisvaltaista kontrollia, koska työstä tulee ihmisen kokonaisvaltaisesti elämään liittyvä tekijä. Kokonaisvaltainen kontrolli yleistää prekaaria mielentilaa eli henkistä loppuun palamista, masentuneisuutta ja epämääräisyyden tunnetta. Tämä on kytkeytynyt uuden työn muotoihin ja siihen, kuinka työprosessi käyttää ja kuluttaa ihmisen koko persoonaa. (Jakonen 2014, 111.) Seuraava vastaaja kuvailee, kuinka väsyttävältä tuntuu elää jatkuvassa epävarmuudessa:

Väsymys on yleistä ja stressi joka aiheutuu siitä että täytyy koko ajan olla joka suuntaan tyrkyllä että löytäisi töitä, keikkoja, produktion jolla voisi turvata toimeentuloaan. (V12.)

Ansiotyön ja sosiaalietuuksien saajat kuvailevat olevansa tilanteessa, joissa heillä ei ole vaihtoehtoa. Tässä korostuu uudelleen Standingin (2011) mukaan yleinen tunne vieraan-tumisesta, jossa prekaarit tekevät työtä ja hakevat etuuksia muiden ihmisten ohjeistusten ja päätösten sanelemana. Henkilöt kokevat olevansa tilanteessa, joissa he tekisivät enemmän työtunteja ja olisivat valmiita ottamaan kokoaikatyötä vastaan, mutta sitä ei ole tarjolla. Heidän on tyydyttävä siihen tilanteessa, joissa he ovat ja tämän kerrotaan aiheuttavan uupumuksen tunnetta:

Haluaisin sellaisen vakiintumisen tuloihin (mm. vaikkapa osa-aikaeläke tois- taiseksi), jotta voisin jotenkin kaiken tämän väsymyksen sekä epätoivon kes- kellä suunnitella jäljelle olevalle elämälleni järkevää ja henkisesti antoisaa tekemistä. Taloudellinen vakaus on mielestäni kaiken ok. Se kannustaisi huolehtimaan itsestään. (V33.)

Henkilöiden vastauksissa korostuu se, etteivät he ole tyytyväisiä tilanteeseensa ja väsymys liitetään epävakaaseen työmarkkina-asemaan. Väsymys koetaan myös turhautumisen kaltaisena tunteena etenkin niissä tilanteissa, joissa vastaajia turhauttaa työttömänä oleminen tai vain osa-aikaisessa työsuhteessa oleminen, kun olisi halukkuutta päästä kokoaikaiseen työsuhteeseen. Vaikka uuden työn muodot ja prekaari työ yleistyy, se koetaan kuitenkin

henkisesti kuormittavaksi, koska jatkuvan toimeentuloon liittyvän epävarmuuden keskellä eläminen väsyttää.

6.4 Häpeä

Riittämättömyyden tunne ja häpeä ovat läsnä kirjoittajien arjessa. Köyhyyteen liitetään suomalaisessa yhteiskunnassa häpeää ja siitä puhuminen on tietynlainen tabu (Jakonen 2019, 110). Riittämättömyys ja häpeän tunne kulkee rinnakkain ja häpeä yleensä liitetään yhteen muiden negatiivisten tunteiden kanssa riittämättömyyden tunteeseen. Riittämättömyyden voidaan nähdä olevan tunnetta, joka on sidoksissa psyykeen epävarmentumiseen, jatkuvaan kilpailuun, epävarmaan toimeentuloon sekä olosuhteisen jatkuvaan epävakautteen. (Purokuru & Paakkari 2015, 154–155.) Erityisesti aineistosta ilmeni, että korkeakoulutettujen vastaajien tekstissä tuli esiin häpeä siitä, etteivät vastaajat tule toimeen ansiotulollaan ja pysty näin elättämään itseään ja perhettään. Korkeakoulutettujen teksteissä ilmeni katkeruus omasta valinnasta kouluttaa itsensä korkeasti eikä kouluttaa itseään suoraan ammattiin, jolloin mahdollisesti tulisi paremmin taloudellisesti toimeen. Häpeään liitetty kokemus on niin suuri, että osa vastaajista kertoo olevan liian nöyryyttävää asioida Kelassa ja sosiaalitoimessa, että he eivät aio hakea etuuksia, joihin heillä muodostuisi pienistä tuloista johtuen oikeus. Yksi vastaajista kuvailee tunteitaan seuraavanlaisesti:

Raskaimpana tilanteessa koen riittämättömyyden tunteen ja byrokratian. On noloa, ettei 35-vuotias korkeakoulutettu ihminen elätä itseään. On rasittavaa ja nöyryyttävää täyttää työttömyysruudukkoja Kelan hakemuksiin ja toimittaa palkkakuitteja useammalta eri työnantajalta, jotka saattavat maksaa palkan aivan eri aikoihin, mikä taas viivästyttää työmarkkinatuen maksua. (V8.)

Kirjoittajat kokevat riittämättömyyden ja häpeän tunnetta omaa tilannettaan kohtaan, mutta myös yhteiskunnassa vallitsevaa tilannetta kohtaan. Riittämättömyyden tunteesta on tullut hyvin arkinen kokemus prekaarien tilanteessa (Purokuru & Paakkari 2015, 155). Yhteiskunnallista tilannetta kuvaillaan vastauksissa epäoikeudenmukaiseksi. Häpeä tulee vastauksissa esiin myös siten, että henkilöt eivät välttämättä hae sosiaaliturvaa, vaikka olisivat siihen oikeutettuja. Edellä oleva vastaaja kuvaileekin, että on nöyryyttävää asioida Kelalla ja sosiaalitoimessa asioimiseen liittyvän häpeän takia, osa saattaa jättää hakematta etuutta tai muita sosiaalisia avustuksia. Vastauksissa korostuu se, kuinka kirjoittajat ovat pyrkineet omalla toiminnallaan, etenkin kouluttautumalla ja työnteolla takaamaan itselleen mahdolli-

suudet selviytyä taloudellisesti, mutta yhteiskunnan työmarkkinoiden rakenne ei anna siihen mahdollisuutta:

Eikö jokin ole jo valmiiksi perustavanlaisesti pielessä kun palkalla ei elä ja jatkuva köyhyys kulkee häpeänä vierellä? Se häpeä hiipii niin työpaikan kahvipöytään kun on se ainoa joka ei matkustele, lapsen vanhempainiltaan kun oma poika on ainoa kaveriporukasta kuka ei harrasta fudista, pyöräkellarin läpi kävellessä muistaa ettei tänäkään keväänä ollut varaa ostaa pyöriä lapsille niiden varastettujen tilalle, autohalliin jossa oma romu seisoo likaisena audien ja uusien perhefarkkujen keskellä, kauppaan jossa laskee ennen tili-päivää tarkasti riittääkö kate maksamaan loppuviikon ruoat. (V22.)

Henkilöt kuvailevat häpeävänsä omaa tilannettaan ja sitä, etteivät ansiotyöt tuota tarvittavaa toimeentuloa ja he joutuvat turvautumaan sosiaaliturvaan. Häpeä tunnetaan yksilöllisesti, koska nähdään, että muut yhteiskunnassa ympäröivät ihmiset pystyvät tulemaan toimeen ansiotuloillaan ja omien tulojen ollessa niukat vieraannutaan muista ihmisistä, koska joudutaan karsimaan omia menoja taloudellisen tilanteen vuoksi. Ihmisiä hävettää, että he ovat suhteellisen köyhiä, eikä koe olevansa yhteiskunnallisesti hyväksyttävässä asemassa, kun ansiotyöstä saatavilla tuloilla ei tulla toimeen. Häpeän tunne saattaa muodostua myös vihaksi, kun yksilöt kokevat etteivät pysty saavuttamaan samanlaista merkityksellistä elämää kuin muut (Standing 2011, 19.) Yksi vastaajista kokee häpeää siitä, ettei pysty hankkimaan välttämättömiä silmälasia ja antamaan lapsilleen mitään:

Silmälasit kaipaisivat kummallakin vaihtoa ja minua itseäni suorastaan hävettää, etten pysty antamaan omille lapsillekkaan juuri mitään, saati sitten maksamaan heidän junamatkojaan vanhemman luokse yli 300 km päässä olevasta kaupungista. [...] Ja kaikkein pahinta on se, ettei elämässä ole enää toivoa. On vaan kituuttamista, päivästä toiseen selviämistä ja miettimistä, miten ihmeessä saisi rahansa riittämään ja laskut maksetuksi. Oman elämäni koossa vahva parisuhde ja rakas valokuvaharrastus, mistä saan voimaa ja energiaa. [...] Köyhyys tuntuu pahalta. Sitä välttelee jo ihmisten ilmoille menemistä. (V116.)

Ajatukseen työsuhteiden välitiloista, työttömyydestä tai mahdollisesti työttömäksi jäämisestä kytkeytyy usein häpeän tunteita (Åkerblad 2014, 114). Kirjoituksesta ilmenee turhautuminen itsemääräämisoikeuden puuttumiseen, koska ei ole mahdollisuuksia vaikuttaa asioihin tai tehdä valintoja oman tahdon mukaisesti ja on vain jaksettava päivästä toiseen. Riittämättömyyden tunne on yksilöllisen ja kokonaisvaltaisen johtamisen sekä henkilökohtaisen kehittymisen vaatimuksen toinen ääripää, jonka kuvaillaan puuttuvan (Purokuru &

Paakkari 2015, 155). Vastaajien päätökset pohjautuvat siihen, että on jaksettava työssä, jos haluaa työsuhteen jatkuvan ja tilanteessa ei nähdä olevan muita vaihtoehtoja.

6.5 Toivo

Vastauksissa korostuu, että ne henkilöt, jotka yhdistelevät ansiotyötä ja sosiaaliturvaa, kokevat negatiivisia tunteita, joita edellä on mainittu. Mielenkiintoinen havainto aineistosta oli se, että useat kokivat kuitenkin myös positiivisia tunteita negatiivisten tunteiden ohella. Kirjoituksissa korostui se, että henkilöt kuvailevat usein kokevansa tilanteissa epävarmuuden tunnetta, ahdistusta ja uupumusta, mutta kuitenkin lopussa kertovat olevansa toiveikkaita tulevaisuuden suhteen tai muuten onnellisia esimerkiksi perheen ja läheisten takia. Osa kuvailee, että tiedostavat sen, ettei raha tuo täyttä onnellisuutta ja sen takia he kokevansa olevansa muilla elämän osa-alueilla rikkaita. Useat vastaajat kuvailevat olevansa onnellisia tai toiveikkaita tulevaisuuden suhteen. Osalla toiveikkaus on hyvin vähäistä, osalla toiveikkaus on suurempaa:

On helpompi uskoa "kohtalon voimiin" ja uskoa että kyllä kaikki vielä. Voi olla että tästä uskosta tulee itse itseään toteuttava ennuste. Että selviääkin aina, osaa ottaa kiinni tilaisuuksista koska on niin "ohjelmoinut" itsensä: kohta tapahtuu jotain hyvää, tämä huono vaihe menee kohta ohi... Toivo on elämää ylläpitävä voima. Mutta köyhyys on niin raskasta että toivo on helppo menettää. Silloin ei ole enää mitään. (V6.)

Mielikuvituksen ja haaveiden nähdään olevan tärkeitä positiivisuutta ylläpitävinä voimina. Haaveilemalla ja toivomalla parempaa tulevaisuutta voidaan luoda uskoa ja näin pystytään jaksamaan paremmin sen hetkessä tilanteessa. Åkerbladin (2014) mukaan toiveikkaus auttaa prekaareita jaksamaan arjessa, etenkin kun katsotaan että epävarma tilanne tulee jatkumaan vain rajallisen ajan. Kirjoituksista ilmeni se, kuinka halutaan vahvasti uskoa siihen, että sen hetkinen elämäntilanne on väliaikainen ja menossa ohitse, jonka jälkeen koittaa paremmat ajat. Aineistosta ilmeni, että niiden henkilöiden kirjoituksissa, jotka olivat pitkään olleet epämääräisissä työsuhteissa ja yhdistäneet sitä sosiaaliturvaan eivät enää olleet niin toiveikkaita, kuin he jotka olivat lyhyemmän aikaa olleet tilanteessa, jossa tulot koostuvat ansiotulojen ja sosiaaliturvan yhdistelmästä. Elämästä luodaan positiivista haaveilemalla paremmasta tulevaisuudesta ja luomalla uskoa siihen, että muutos tapahtuu. Onnellisuuden ja tietynlaisen elämän ilon kuvataan katoavan, mikäli menettää toivon. Kir-

joitusten mukaan pidetään tärkeänä sitä, että mieli pysyisi positiivisena ja vahvistetaan mielensisäistä hyvinvointia:

Loppuelämäni en usko ravintola-alalla työskenteleväni, mutta ei minulla ole mitään järkyttävää hinkua pyrkiä maksimoimaan tulotasoani, koska tulen vähemmälläkin paremmin kuin hyvin toimeen. Ja tämä on varmaan ollut paras opetus, mitä elämä on antanut. Onnellisuus tulee jostain aivan muusta kuin tilin saldosta. (V100.)

Vaikka vastauksista ilmenee se, että tilanne kuvataan epäoikeudenmukaiseksi ovat tilanteessa olevat oppineet elämään asian kanssa ja tulemaan onnelliseksi muista kuin materiaalisista asioista. Useissa kertomuksissa korostuu se, että mikäli jonain kuukausina jää ylimääräistä rahaa ja pystyy ostamaan jotain suunnittelematonta, se kuvataan luksukseksi. Tämä on vahvistanut kuitenkin sitä, että osataan tulla pienemmällä rahalla toimeen. Vaikka vastaajat kokevat häpeää tilanteestaan ja ahdistusta, ovat he tietyllä tapaa myös ylpeitä siitä, kuinka ovat oppineet pärjäämään elämässä pienistä tuloista huolimatta. Erityisesti sinnikkyys ja ihmisten kekseliäisyys korostuu taloudellisesti epävarmoissa tilanteissa. Perhesuhteiden kuvataan myös tuovan onnellisuutta ja sen avulla jaksetaan eteenpäin epävaakaasta tilanteesta huolimatta:

Kun lapset lähtevät, jää jäljelle loppuun kulutettu, velkaantunut ja vammautunut raato, joka on antanut kaikkensa. Miksi pitäisi olla näin? Toivon, että sinnikkyys ja taloudellisuus antavat lapsilleni ne siivet joita en voinut heille ostaa! Rakkautta ja välittämistä olen aina halunnut välittää sekä uskoa ja toivoa sittenkin tulevaisuuteen <3 (V157.)

Elämäntilanteet kuvataan usein hyvin uuvuttavaksi ja ahdistavaksi ja henkilöt kokevat, että he ovat antaneet kaikkensa tilanteensa voimissa. Vaikka vastaajat olisivat henkisesti hyvin väsyneitä, he kokevat ja toivovat, että ovat voineet jotain positiivista luoda asiasta. Lisäksi vastauksista korostuu henkilöiden sisukkuus ja kekseliäisyys, jonka avulla he selviytyvät haastavista taloudellisista tilanteista. Etenkin niiden henkilöiden vastauksissa, joilla oli lapsia, korostui se, että heillä oli toivoa siitä, että vaikka he eivät ole pystyneet materiaalista onnea tarjoamaan, on perheissä välitettyä eteenpäin rakkautta ja toisista välittämistä.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tutkimuksen tuloksia voidaan esitellä tutkielman otsikolla, joka on lainaus kirjoituspyyntöön vastanneen tekstistä eli *“Eikö jokin ole jo valmiiksi perustavanlaatuisesti pielessä kun palkalla ei elä ja jatkuva köyhyys kulkee häpeänä vierellä?”* Voidaan siis todeta, että ansiotyössä olevat joutuvat yhdistämään sosiaalietuuksia ansiotulojen rinnalle, eikä aiemmin oletetusti palkkatyö ole enää yksiselitteisesti suoja köyhyyttä vastaan (vrt. Penttilä 2005, 35). Ansiotuloja yhdistetään eri sosiaalietuuksiin, jotta tarvittava toimeentulo saadaan kerättyä kasaan. Prekaarissa asemassa olevat joutuvat yhdistelemään eri toimeentulon lähteitä. Lisäksi tutkielman otsikossa ilmenee se, kuinka köyhyys liitetään yhä häpeän tunteeseen ja sen kuvaillaan olevan yleinen tunne, jota aineiston vastaajat kokevat. Lisäksi vastaajat kokevat myös ihmetystä siitä, miten suomalaisessa yhteiskunnassa palkkatyö ei ole niin kannattavaa, että se kattaisi riittävän tulotason ihmisille.

Tässä tutkimuksessa selvitin, miten ansiotyötä ja sosiaaliturvaa käytännössä yhdistetään työssäkäyvän köyhän arjessa ja mitä ongelmia tuloyhdistelmiin liitetään. Lisäksi selvitin mitä tunteita ansiotyön ja sosiaaliturvan yhdistämiseen liitetään. Analysoin teoriaohjaavan sisällönanalyysin keinoin aineistoani ja hain vastauksia tutkimuskysymyksiini. Esittelin miten aineistossa ansiotyötä ja sosiaaliturvaa yhdistetään ja mitä ongelmia niiden yhdistämiseen liitetään neljän eri tuloyhdistelmän kautta. Aineiston vastaajat kertoivat yhdistävänsä ansiotuloja työttömyysetuuksiin, asumisen tukiin, toimeentulotukeen ja sosiaalitoimen avustuksiin sekä opintotukeen. Osa kirjoittajista kuvailee taloudellisen tilanteen vaihtelevan suuresti työttömyyden takia pelkästä toimeentulotuesta tai työttömyysetuuksista maksettavasta etuudesta suurempiin kuukausittain maksettaviin ansiotuloihin.

Tutkimustulosten mukaan ansiotyön ja sosiaaliturvan yhdistämiseen liitettiin erilaisia ongelmia, riippuen siitä mitä etuutta vastaaja sai. Työttömyysetuutta saavat kertoivat jatkuvan tulojen ja työsuhteiden raportoinnin eri laitoksille ongelmallisena. Asumistuen ja ansiotulojen yhdistämisessä ongelmaksi koettiin tulojen vaikutus maksettavan etuuden määrään sekä ruokakunnan yhteenlaskettujen tulojen huomiointi asumistuen määräytymisperusteissa. Tutkimustulosten mukaan toimeentulotukea tai muita sosiaalitoimen avustuksia saavat kokivat haastavaksi asioinnin sosiaalitoimessa. Opiskelijat kokivat opintotuen vuositulorajat ongelmallisina.

Sosiaalietuuksien ja ansiotyön yhdistämiseen liitetyt tunteet jaoin viiteen eri luokkaan, jotka ovat: pelko ja epävarmuus, stressi ja ahdistus, väsymys, häpeä sekä toivo. Vastaajat kuvailivat kokemiaan tunteita laajasti ja monet kokivat usein eri luokkaan kuuluvia tunteita samaan aikaan. Vastaajat saattoivat siis kokea esimerkiksi pelkoa, ahdistusta, häpeää ja toivoa samaan aikaan. Koetut tunteet olivat pääosin negatiivisen sävyisiä, mutta osalla negatiivisten tunteiden lisäksi oli havaittavissa positiivisia tunteita, kuten toiveikkuutta paremmasta tulevaisuudesta, sekä onnellisuudesta muista aineettomista tekijöistä, kuten perheestä. Eniten ansiotyön ja sosiaaliturvan yhteensovittamisessa koettiin epävarmuutta, mikä tukee aiempaa prekarisaatiotutkimusta liittyen prekaarien jatkuvan epävarmuuden kokemiseen (Standing 2011; Jokinen & Venäläinen ym. 2015; Åkerblad 2014).

Tutkimustulokset osoittavat, että epävarmuuden lisäksi ansiotyön ja sosiaaliturvan yhteensovittamiseen liitettiin myös ahdistuksen ja stressin tunnetta. Standingin (2011) mukaan ahdistuksen tunne on yleinen prekaarissa asemassa olevan kokemus ja olotila, joka aiheutuu kroonisesta epävarmuuden ja menettämisen pelosta. Tutkimuksen tulokset vahvistavat Standingin (2011) ajatusta siitä, että prekaarissa asemassa olevien on yleistä kokea ahdistuksen tunnetta. Tutkimustulokset vahvistavat myös Pyörälän ja Ojalan (2016) ajatuksia siitä, että prekaarissa asemassa tuntevat pelkoa työttömyydestä sekä toimeentulon menettamisestä.

Väsymyksen kokeminen on tutkimustulosten perusteella yleistä niiden henkilöiden keskuudessa, jotka yhdistävät sosiaalietuuksia ja ansiotyötä toimeentulonsa kattamiseksi. Vastaajat kokevat sekä henkistä että fyysistä väsymystä. Tämän tutkimuksen taustalla vaikuttavissa tutkimuksissa, joissa tarkastellaan prekarisaatioon liittyviä affekteja ja tunteita (Standing 2011; Åkerblad 2014; Jokinen ym. 2015) ei olla eritelty väsymyksen tunnetta yleisenä kokemuksena, jota prekaarissa asemassa olevat ihmiset kokisivat. Aiemmin mainittujen tunteiden lisäksi jatkuva häpeän ja riittämättömyyden tunne on läsnä vastaajilla. Tutkimustulokset osoittavatkin, että häpeä on yhä edelleen tunne, joka liitetään ihmisen köyhyyden kokemukseen. Tutkimuksen tuloksista voidaan päätellä, että ansiotyöhön ja sosiaaliturvan yhdistämiseen liitetään samaa riittämättömyyden tunnetta, kuin mitä prekaarit yhdistävät Purokurun ja Paakkarin (2015) mukaan. Yleinen arkinen kokemus riittämättömyydestä on se, ettei koeta olevan tarpeeksi kykeneväisiä yhteiskunnan odottamalla tavalla (Jokinen ym. 2015, 29).

Aiemmin kuvailtujen negatiiviseksi koettujen tunteiden lisäksi tutkimustulokset osoittivat, että ansiotyötä ja sosiaaliturvaa yhdistävät kokevat myös positiivisia tunteita, kuten toiveikkuutta. Vaikka toimeentuloon liittyvät epävarmuudet kasautuvat vastaajille, pyrkivät he selviytymään taloudellisesti vaikeasta tilanteesta huolimatta. Tulokset osoittavat, että osa vastaajista on toiveikkaita tulevaisuuden suhteen. Tulokset vahvistavat myös Åkerbladnin (2014) ajatusta siitä, että toiveikkuus auttaa haastavassa tilanteessa olevaa prekaaria jaksamaan paremmin. Henkilöt kokevat, että epävarma tilanne on ohimenevä, ja tulevaisuudessa heille koittaa taloudellisesti paremmat ajat ja heidän asemansa työmarkkinoilla kohenee. Aiempi tieto työssäkäyvän köyhän tilanteen väliaikaisuudesta tukee vastaajien ajatusta siitä, että tilanne on ohimenevä. Työssäkäyvien köyhien tilanne ei yleensä ole siis pysyvä vaikka tosin yksinhuoltajilla on suurempi riski ajautua pitkittyneeseen köyhyteen (Jakonen 2019, 111).

Hain vastauksia tutkimuskysymyksiini laadullista *Töissä ja Köyhä!* -aineistoa analysoimalla. Käyttämäni aineistoa on hyvä tarkastella kriittisesti. Aineisto koostuu kirjoituspyynnöistä, joten vastaajat ovat saaneet vapaasti kertoa kokemuksistaan. Vastaajat ovat omaehtoisesti kertoneet, että saavat tiettyä sosiaalietuutta. Tämä mahdollistaa sen, että osa vastaajista on saattanut jättää kertomatta jonkun etuuden saannin. Tämä tarkoittaa sitä, että tutkimustulokset sekä laadullisen aineiston pohjalta tehdyt luokittelut saattaisivat hieman muuttua, mikäli vastaajia oltaisiin pyydetty ilmaisemaan mitä sosiaalietuuksia he saavat sekä mitä ongelmia he tulojen yhdistämiseen liittävät.

Aineistoa on hyvä tarkastella kriittisesti lisäksi, koska se on kerätty vuonna 2015, jonka jälkeen suomalainen sosiaaliturvajärjestelmä on kokenut merkittäviä uudistuksia. Perustoimeentulotuen Kela-siirron lisäksi esimerkiksi yleinen asumistuki on kokenut merkittäviä lakimuutoksia, jonka myötä etuoikeutetun tulon takia yleistä asumistukea on helpompaa yhdistää nykypäivänä pieniin ansiotuloihin. Perustoimeentulotuen Kela-siirron takia tutkimuksen tulokset eivät ole täysin yleistettävissä koskemaan nykypäivää toimeentulotuen osalta, koska aineistoon vastaajat korostivat sitä, että suurimpana ongelmana on sosiaalitoimen kanssa asiointi.

Tuloksista ilmeni turhautuminen suomalaisen sosiaaliturvajärjestelmään ja vastauksissa mainittiin, että tukea ei välttämättä haettu, vaikka niihin saattaisi muodostua oikeus, koska jatkuva 'paperisota' eri toimijoiden kuten Kelan, työttömyyskassojen ja sosiaalitoimen kanssa koettiin raskaaksi. Aineiston keruun jälkeen Verohallinnon ylläpitämä tulorekisteri on otettu käyttöön esimerkiksi Kelalla ja työttömyyskassoissa. Tulorekisteristä eri laitokset saavat tarvittavat tiedot työsuhteista ja kuukausittaisista palkkatuloista. Kelalla tulorekisterin käyttöönotolla on pyritty parantamaan asiakaspalvelua ja etenkin haettu helpotusta henkilöasiakkaiden asioimiseen Kelalla, kun asiakkaiden tiedot on saatu suoraan rekisteristä. Tällöin heidän ei ole tarvinnut enää toimittaa aiemmin tarvittavia liitteitä ja lisäselvityksiä liittyen työsuhteisiin ja palkkoihin. (Kela 2020.)

Mikäli *Töissä ja köyhä!* –aineistosta kerättäisiin seuranta-aineisto, muodostaisi se hyvän mahdollisuuden jatkotutkimukselle. Jatkotutkimuksessa voitaisiin selvittää, kuinka sosiaaliturvajärjestelmässä tapahtuneet muutokset ovat vaikuttaneet työssäkävien köyhien kokemuksiin ja kertomuksiin. Jatkotutkimuksessa voitaisiin tarkastella onko vastaajien tuloyhdistelmiin liitetyt ongelmat vähentyneet sosiaaliturvauudistuksen myötä vai onko rinnalle tai tilalle noussut uusia ongelmia, joita vastaajat kokevat. Lisäksi tulorekisterin käyttöönotto on saattanut myös muuttaa työssäkävien köyhien suhtautumista ansiotyön ja sosiaaliturvan yhdistämiseen, koska tulorekisterin tarkoituksena on ollut helpottaa asiointia sekä Kelassa että työttömyyskassoilla.

Tutkimustulokset osoittavat, kuinka vastaajat kokevat olevansa vastentahtoisesti prekaarisessa asemassa. Vastauksissa korostuu heidän tahto olla yhteiskunnallisesti enemmän hyödyksi, mutta mielestään heidän potentiaalinsa valuu hukkaan:

Suren usein sitä etten ole 'tavallinen työssäkäyvä'. Pidän itseäni mukavana tyyppinä, opiskelen mielelläni uusia asioita ja pyrin olemaan mieleltäni avoin – välillä tuntuu kuin valuisin hukkaan. (V94.)

Edellä mainitulla aineisto-otteella kuvataan hyvin mielestäni työssäkävien köyhien asemaan liittyvää ongelmaa. Tutkimuksen tulokset osoittavat, että ansiotyötä ja sosiaaliturvaa yhdistävät kokevat kuulumattomuuden tunnetta ja sitä, että he poikkeavat perinteisenä pidetyn kokoaikatyöntekijän normista. Prekaarin työn yleistyessä tulisi kiinnittää huomiota siihen, että ihmisten yhteenkuuluvuutta lisätään. Lisäksi tulee kiinnittää huomiota siihen, kuinka paljon Suomessa on ihmisiä, jotka ovat prekaarissa työmarkkinapositionsa tahto-

mattaa ja näin kokevat osallisuuden puutetta. Etenkin vastoin tahtoaan prekaarissa työmarkkinapositionsa olevia tulisi osallistaa, jotta mahdollisen syrjäytymisen riskit eivät kasvaisi.

Prekaarien kokemusten esiin tuominen julkisiin keskusteluihin on tärkeää, jotta voidaan ratkaista yhteiskunnallisia ongelmia liittyen epävarmassa työmarkkina-asemassa olevien pahoinvointiin. Aihetta on tärkeä käsitellä, koska aiemman tiedon valossa pitkittyneellä köyhyydellä on vaikutuksia ihmisten yksinäisyyteen ja syrjäytymiseen (Jakonen 2019, 106). Lisäksi tällä voidaan pyrkiä tuomaan työssäkäyvien köyhien ilmiötä arkisemmaksi ja samaistuttavammaksi ilmiöksi. Suomessa eurooppalaisesta työn prekarisaatiosta ja matalapalkka-alojen lisääntymisestä on kehittymässä kasvava ilmiö (Jakonen 2019, 111). Tämän vuoksi on tärkeää, että aihetta tuodaan esille.

Tämä tutkimus osoittaa, että tulonsiirrot, etenkin sosiaalietuudet, ovat keskeisiä työssäkäyvien köyhien toimeentulon kasaamisessa. Aineistosta ilmenee, että useat henkilöt joutuvat kompensoimaan riittämättömiä palkkatuloja sosiaalisilla tulonsiirroilla. Hyvinvointivaltio mahdollistaa sen, että työssäkäyvät saavat täydennettyä toimeentuloaan sosiaalietuuksilla ja näin voidaan vähentää merkittävästi köyhyyttä ja eriarvoisuutta. Sosiaalietuuksia ja ansiotyötä yhdistelevät kuitenkin kokevat ansiotyön ja sosiaaliturvan yhdistämisen ongelmalliseksi ja heidän tilanteensa haastavaksi. Tämän vuoksi olisi hyvä pohtia, miten sosiaaliturvaa voidaan kehittää, jotta työtä ja sosiaaliturvaa on helpompi sovittaa yhteen. Julkisissa keskusteluissa on ollut puhetta paljon myös perustulosta, joka voisi myös tässä tapauksessa yksinkertaistaa työn ja sosiaaliturvan yhteensovittamisen.

Vaikka työssäkäyvät saavat taloudellista tukea hyvinvointivaltion mahdollistamasta sosiaaliturvasta, tulisi sosiaalietuuksien ja ansiotyön yhdistämistä pyrkiä helpottamaan. Osittain tätä on jo toteutettu, mutta sosiaaliturvan ja ansiotyön yhteensovittamisen helpottamiseen liittyviä poliittisia päätöksiä tulisi tehdä myös jatkossa. Työmarkkinoiden ja sosiaaliturvan suhde on työelämän prekarisaation takia muuttunut ja yhä useampi joutuu turvautumaan työsuhteesta saatavan palkan lisäksi tulonsiirtoihin (Jakonen 2019, 110). Tämän vuoksi prekaarin työn ja työssäkäyvien köyhien ilmiön yleistyessä tulisi poliittisten päättäjien keskittää huomio muuttuneeseen työelämään ja siihen, kuinka suomalaista sosiaaliturvajärjestelmää voitaisiin muokata joustavammaksi, jotta se palvelisi paremmin epätyypillisissä

työsuhteissa olevia. Nykyistä sosiaaliturvajärjestelmää kehittämällä pystyttäisiin myös mahdollisesti estämään nykyisten prekaariansojen ja kannustinloukkujen syntyminen.

Tämän tutkimus toimii alustavana katsauksena epävarmassa työmarkkinapositionsa oleviin henkilöihin, jotka joutuvat kasaamaan toimeentulonsa useista eri lähteitä. Tutkimuksesta ilmenee ne ongelmat, jota prekaarissa asemassa olevat henkilöt liittävät ansiotyön ja sosiaaliturvan yhdistämiseen. Lisäksi tutkimuksesta ilmenee, mitä tunteita henkilöt liittävät ansiotyön ja sosiaaliturvan yhteensovittamiseen. Tämän tutkimuksen tulokset osoittavat, että työssäkäyvien köyhien ilmiön laajempaan tutkimiseen on edelleen tarvetta ja työssäkäyvien köyhien ilmiötä tulisi nostaa merkittävämmiin yhteiskunnallisiin ja poliittisiin keskusteluihin, jotta ilmiön yleisyys ymmärrettäisiin paremmin.

AINEISTO

Töissä ja köyhä! –aineisto. (2015): Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto.

LÄHTEET

Ahola, E. & Hiilamo, H. (2013): Toimeentulotuki ja perusturvan aukkokohtat. Tuen käyttö, saajaryhmät ja uudet asiakkaat Helsingissä 2008–2010. Teoksessa Airio, I. (toim.): Toimeentuloturvan verkkoa kokemassa: Kansalaisten käsitykset ja odotukset. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 79–92.

Airio, I. (2013): Toimeentuloturva osana sosiaaliturvaa. Teoksessa Airio, I. (toim.): Toimeentuloturvan verkkoa kokeilemassa: Kansalaisten käsitykset ja odotukset. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 8–23.

Airio, I. (2008): Change of Norm? In-Work Poverty in a Comparative Perspective. *Studies in Social Security and Health* 92. Helsinki: Kela.

Airio, I. (2007): Työssäkäyvien köyhyyden taustatekijät EU-maissa. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 103 (2), 172–185.

Airio, I. (2006): Työssä mutta köyhä. Työn ja toimeentulon sidos kuudessa OECD-maassa 1970–2000. *Janus*, 14 (3), 294–311.

Airio, I. & Niemelä, M. (2004): Turvaako työ köyhyydeltä? Tutkimus työssä olevien köyhyydestä vuosina 1995 ja 2000. *Janus*, 12 (1), 64–79.

Della Porta, D., Hänninen, S., Siisiäinen, M. & Silvasti, T. (2015): The Precarization Effect. Teoksessa della Porta, D., Hänninen, S., Siisiäinen, M. & Silvasti, T. (toim.): *The New Social Division: Making and Unmaking Precariousness*. Basingstoke ; New York, NY: Palgrave Macmillan, 1–23.

Doogan, K. (2015): Precarity – Minority Condition or Majority Experience. Teoksessa della Porta, D., Hänninen, S., Siisiäinen, M. & Silvasti, T. (toim.): *The New Social Division: Making and Unmaking Precariousness*. Basingstoke ; New York, NY: Palgrave Macmillan, 43–62.

EAPN-FIN (27.10.2017): Saarinen, E. Palkkatyö on paras rokotus köyhyyttä vastaan – Vai onko? Ajankohtaista. Saatavilla <<http://www.eapn.fi/tag/tyossakayvien-koyhyys/>>, luettu 1.3.2019.

Ervasti, H. (2018): Poistavatko kannustimet ja sanktiot työttömyyttä? Teoksessa Kajanoja, J. (toim.): *Työllisyyskysymys*. Helsinki: Into, 151–166.

Eskola, J. & Suoranta, J. (2014): Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

- Haapala, L. (2016): *Joustava työ, epävarma elämä*. Helsinki: Like.
- Heikkilä, M. (1990): *Köyhyys ja huono-osaisuus hyvinvointivaltiossa. Tutkimus köyhyydestä ja hyvinvoinnin puutteiden kasautumisesta Suomessa*. Helsinki: Sosiaalihuolto.
- Hiilamo, H. (2014): Voisiko osallistava sosiaaliturva lisätä osallisuutta? *Yhteiskuntapolitiikka*, 79 (1), 82–86.
- Hiilamo, H., Komp, K., Moisio, P., Sama, T., Lauronen, J-P., Karimo, A., Mäntyneva, P., Parpo, A. & Aaltonen, H. (2017): *Neljä osallistavan sosiaaliturvan mallia*. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Hiilamo, H. & Lehmus-Sun, A. (2019): Toimeentulotuen ja työnteon yhdistäminen. Teoksessa Jauhiainen, S. & Korpela, T. (toim.): *Toimeentulotuen saajien elämäntilanne, asuminen ja työnteko*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:28. Helsinki: Valtioneuvoston Kanslia, 55–69.
- Jakonen, M. (2020): *Konflikti: Talous ja politiikka*. Helsinki. Into.
- Jakonen, M. (2019): Työssäkäyvän köyhän elämä vaatii jokapäiväistä rohkeutta. Teoksessa Hetemäki, I., Koskinen, H., Pulkkinen, T. & Väliverronen, E. (toim.): *Kaikenlaista rohkeutta*. Helsinki: Gaudeamus, 97–114.
- Jakonen, M. (2018): Työn muutoksen suuret linjat. Teoksessa Kajanoja, J. (toim.): *Työllisyyskysymys*. Helsinki: Into kustannus, 345–382.
- Jakonen, M. (2014): Uusi työ ja prekarisaatio – Työn muutosten vaikutukset suomalaiseen hyvinvointivaltioon ja poliittisen järjestäytymiseen. *Tiede ja edistys*. 39 (4), 287–320.
- Jokinen, E., Venäläinen, J. & Vähämäki, J. (2015): Johdatus prekaarien affektien tutkimukseen. Teoksessa Jokinen, E. & Venäläinen, J. (toim.): *Prekarisaatio ja affekti*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 7–30.
- Julkunen, R. (2017): *Muuttuvat hyvinvointivaltiot: Eurooppalaiset hyvinvointivaltiot reformoitavina*. Jyväskylä, Jyväskylän yliopisto. Saatavilla <<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/55748/978-951-39-7146-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>, luettu 3.4.2020.
- Julkunen, R. (2008): *Uuden työn paradoksit: Keskusteluja 2000-luvun Työprosess(e)ista*. Tampere: Vastapaino.
- Kainulainen, V. (2013): *Työssäkäyvät köyhät: Katsaus aiheeseen tutkimuskirjallisuuden valossa*. Palvelualojen ammattiliitto PAM.
- Kallio, M. (2004): Mitä köyhyys on? Köyhyyden kulttuurisista jäsennyksistä subjektiivisiin merkityksiin. *Katsauksia* 2004:2. Tilastokeskus.
- Kangas, O. & Niemelä, M. (2017): Riskit, vakuutus ja sosiaalivakuutus. Teoksessa Havakka, P., Niemelä, M. & Uusitalo, T. (toim.): *Sosiaalivakuutus*. Helsinki: Finva, 10–56.

Kangas, O. & Ritakallio, V-M. (2005): Köyhyyden teoria ja käytöntö. Teoksessa Saari, J. (toim.): Köyhyyspolitiikka – johdatus sosiaalipolitiikan ytimeen. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto, 28–62.

Kangas, O. & Ritakallio, V-M. (1996): Eri menetelmät – eri tulokset? Köyhyyden monimuotoisuus. Teoksessa Kangas, O. & Ritakallio, V-M. (toim.): Kuka on köyhä? Köyhyys 1990-luvun puolivälin Suomessa. Helsinki: Stakes, 11–67.

Kauhanen, M., Nätti, J. & Ojala, S. (2017): Määräaikaisen työn vaikutus myöhempään palkkakehitykseen. *Talous ja yhteiskunta* 2/2017, 48–53.

Kiander, J. (2018): Työllisyys talouspolitiikan tavoitteena itsenäisyyden ajan Suomessa. Teoksessa Kajanoja, J. (toim.): Työllisyyskysymys. Helsinki: Into, 49–60.

Kela (2020): Tulorekisteri on täällä – mitä se merkitsee Kelan asiakkaille? Saatavilla <<https://www.kela.fi/tietoa-kelasta-tulorekisteri>>, luettu 14.5.2020.

Kela (2019a): Suomen sosiaaliturva. Saatavilla <<https://www.kela.fi/suomen-sosiaaliturva>>, luettu 24.4.2019.

Kela (2019b): Kelan asumistukitilasto 2018. Saatavilla <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/303464/Kelan_asumistukitilasto_2018.pdf?sequence=10&isAllowed=y>, luettu 23.5.2020.

Kela (2019c): Tilasto Suomen työttömyysturvasta 2018. Saatavilla <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/306012/Tilasto_Suomen_tyottomyysturva_2018.pdf?sequence=11&isAllowed=y>, luettu 23.5.2020.

Kela (2019d): Osa-aikatyötä tekevä ei joudu enää odottamaan työttömyysetuutta. Verkkójulkaisu 20.3.2019. Saatavilla <<https://www.kela.fi/-/osa-aikatyota-tekeva-ei-joudu-ena-odottamaan-tyottomyyssetuutta>>, luettu 30.3.2020.

Kela (2019e): Asumistukimenot uuteen ennätykseen vuonna 2018. Verkkójulkaisu 28.2.2019. Saatavilla <https://www.kela.fi/ajankohtaista-henkiloasiakkaat/-/asset_publisher/kg5xtoqDw6Wf/content/asumistukimenot-uuteen-ennatykseen-vuonna-2018>, luettu 6.4.2020.

Kela (2017): Perustoimeentulotuen siirto Kelaan: Kelan sisäinen arviointi 2017. Saatavilla <<https://www.kela.fi/documents/10180/3571044/toturaportti0806.pdf/06f4fd6b-50de-4302-b6ea-ac5c2adb0ae9>>, luettu 24.4.2019.

Kela (2016a): Tilasto Suomen työttömyysturvasta 2015. Saatavilla <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/167547/Tilasto_Suomen_tyottomyysturva_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, luettu 7.4.2020.

Kela (2016b): Kelan asumistukitilasto 2015. Saatavilla <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/164573/Kelan_asumistukitilasto_2015.pdf?sequence=6&isAllowed=y>, luettu 7.4.2020.

Kela (2015a): Hallitus esittää perustoimeentulotukea Kelan hoidettavaksi. Verkkojulkaisu 23.1.2015. Saatavilla <https://www.kela.fi/ajankohtaista-henkiloasiakkaat/-/asset_publisher/kg5xtoqDw6Wf/content/hallitus-esittaa-perustoimeentulotukea-kelan-hoidettavaksi>, luettu 24.4.2019.

Kela (2015b): Suomen sosiaaliturva ja Kela. Kelan tilastollinen vuosikirja. Saatavilla <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/169373/01_SuomenSosiaaliturva_Kelan_tilastollinen_vuosikirja_2015.pdf?sequence=5&isAllowed=y>, luettu 7.4.2020.

Kela (2015c): Kelan opintoetuustilasto 2014/15. Saatavilla <https://www.kela.fi/documents/10180/1630858/Kelan_opintoetuustilasto_2014_15.pdf>, luettu 7.4.2020.

Kela (2014): Muutoksia Kelan etuuksiin vuonna 2015. Verkkojulkaisu 18.12.2014. Saatavilla <https://www.kela.fi/ajankohtaista-henkiloasiakkaat/-/asset_publisher/kg5xtoqDw6Wf/content/muutoksia-kelan-etuuksiin-vuonna-2015>, luettu 22.6.2020.

Kettunen, T., Ihalainen, J. & Heikkinen, H. (2001): Monimuotoinen sosiaaliturva. Helsinki: WSOY.

Koistinen, P. (2014): Työ, työvoima & politiikka. Tampere: Vastapaino.

Koivisto, K., Sandelin, P. & Perttula, J. (2014): Hyvinvointi subjektiivisena kokemuksena – fenomenologisen erityistieteen näkökulmasta. Teoksessa Nieminen, A., Tarkiainen, A. & Vuorio, E. (toim.): Kokemustieto, hyvinvointi ja paikallisuus. Tampere: Suomen Yliopistopaino, 42–54.

Koivunen, T. (2016): Täyttä päivää työttömänä: Työn ja ei-työn rajalla. Helsinki. Kansanvalistusseura, Aikuiskasvatuksen tutkimusseura 2016. Saatavilla <<https://journal.fi/aikuiskasvatus/article/view/88512/47688>>, luettu 4.5.2020.

Koivunen T., Otonkorpi-Lehtoranta K., Leinonen M., Heiskanen T. & Korvajärvi P. (2018): Uuden työn sukupuolistavat käytännöt ja sopimisen muodot. Työraportteja 100/2018. Saatavilla <<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/104162/978-952-03-0847-6.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>, luettu 4.5.2020.

Korhonen, A., Peltokoski, J. & Saukkonen, M. (2009): Paskaduunista barrikadille: Prekariatien julistus. Helsinki: Like: Into.

Melin, H. (2007): Yhteiskuntatieteellinen työelämän tutkimus Suomessa. Teoksessa Kasvio, A. & Tjäder J. (toim.): Työ murroksessa. Artikkelikokoelma. Helsinki: Työterveyslaitos, 17–30.

Moisio, P. (2006): Suhteellinen köyhyys Suomessa. Yhteiskuntapolitiikka, 71 (6), 639–645.

Mukkila, S., Ilmakunnas, I., Moisio, P. & Saikkonen, P. (2019): Köyhyys ja perusturvan riittävyys. Teoksessa Kestilä, L. & Karvonen, S. (toim.): Suomalaisten hyvinvointi 2018. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 79–93.

- Nätti, J. & Pyöriä, P. (2017): Epätyypilliset työsuhteet, epävarmuus ja liikkuvuus. Teoksessa Pyöriä, P. (toim.): Työelämän myytit ja todellisuus. Helsinki: Gaudeamus, 24–35.
- OECD (2009): In-Work Poverty: What Can Governments Do? Policy Brief 9/2009. Saatavilla <<https://www.oecd.org/els/43650040.pdf>>, luettu 20.3.2019
- Ojala, S., Nätti, J. & Kauhanen, M. (2015): Määräaikaisen työn monet muodot ja laatu. Hallinnon Tutkimus, 34 (4), 341-355.
- Peña-Casas, R. & Latta, M. (2004): Working poor in the European Union. Dublin: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. Saatavilla <https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef0467en.pdf>, luettu 5.5.2020.
- Penttilä, I. (2005): Työtätekevät köyhät ja tulonsiirrot. Talous ja yhteiskunta 2/2005, 35–41.
- Perkiö, J. (2014): Perustulo: Uuden tulojaon perusta. Helsinki: Kansan sivistystyön liitto.
- Perustuslaki 731/11.6.1999, 19 §: Oikeus sosiaaliturvaan. Viitattu 24.4.2019.
- Poutanen, V. (2010): Sosiaaliturvapolitiikka. Teoksessa Niemelä, P. (toim.): Hyvinvointipolitiikka. Helsinki: WSOYPro, 177–198.
- Purokuru, P. & Paakkari, A. (2015): Riittämättömyys. Teoksessa Jokinen, E. & Venäläinen, J. (toim.): Prekarisaatio ja Affekti. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 153–179.
- Pyöriä, P. (2017): Johdanto: työelämän kielteinen julkisuuskuva ja tutkimus. Teoksessa Pyöriä, P. (toim.): Työelämän myytit ja todellisuus. Helsinki: Gaudeamus, 7–25.
- Pyöriä, P. & Ojala, S. (2017): Työn prekarisaatio. Teoksessa Pyöriä, P. (toim.): Työelämän myytit ja todellisuus. Helsinki: Gaudeamus, 36–55.
- Pyöriä, P. & Ojala S. (2016): Prekaarin palkkatyön yleisyys: liioitellaanko työelämän epävarmuutta? Sosiologia 53, 45–63.
- Pöllänen, P. (2015): Tunneseitti. Teoksessa Jokinen, E. & Venäläinen, J. (toim.): Prekarisaatio & Affekti. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 95–111.
- Räsänen, P. (2010): Suomalaisten hyvinvointikokemukset 2004–2009. Teoksessa Ervasti H., Kuivalainen, S. & Nyqvist, L. (toim.): Köyhyys, tulonjako ja eriarvoisuus: Juhlakirja Veli-Matti Ritakallion täyttäessä 50 Vuotta 21.10.2010. Turku: Turun Yliopisto, 1–16.
- Saikkonen, P. (2019): Palkkatyön, sosiaaliturvan ja yrittäjyyden yhteensovittamisen nykytila. Teoksessa Kananen, J. (toim.): Sosiaaliturva työn murroksessa – palkkatyö, yrittäjyys ja toimeentulon riskit. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:22. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia, 7–33.
- Silvasti, T. (2014): Sisällönanalyysi. Teoksessa Massa, I. (toim.): Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen. Helsinki: Gaudeamus, 33–48.

Sironen, J. & Saastamoinen, U. (2014): Köyhyys: syitä ja seurauksia. Helsinki: EAPN-Fin.

Sosiaali- ja Terveysministeriö. (2020): Toimeentulo. Saatavilla <<https://stm.fi/toimeentulo>>, luettu 2.3.2020.

Sosiaali- ja Terveysministeriö (2015): Toimeentulotuen uudistamista selvittäneen työryhmän loppuraportti. Helsinki. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2015:28. Saatavilla http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74538/URN_ISBN_978-952-00-3591-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y, luettu 2.4.2020.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2014): Toimeentulotuen etuoikeutettu ansiotulo muutetaan pysyväksi ja tulonsaajakohtaiseksi. Verkkojulkaisu 13.11.2014. Saatavilla <https://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/toimeentulotuen-etuoikeutettu-ansiotulo-muutetaan-pysyvaksi-ja-tulonsaajakohtaiseksi>, luettu 28.4.2020

Standing, G. (2014): The Precariat: The New Dangerous Class. London: Bloomsbury Academic.

Suomen virallinen tilasto: Käsitteet: Saadut tulonsiirrot. Saatavilla <https://www.stat.fi/meta/kas/saatu_tulonsiir.html>, luettu 3.3.2020.

Suomen virallinen tilasto (2020a): Työvoimatutkimus. Helsinki: Tilastokeskus. Verkkojulkaisu 23.4.2020. Saatavilla <http://www.stat.fi/til/tyti/2020/03/tyti_2020_03_2020-04-23_tie_001_fi.html>, luettu 5.5.2020.

Suomen virallinen tilasto (2020b): Tulonjakotilasto. Väestöryhmittäiset Tuloerot Ja Pienituloisuus 2018. Helsinki: Tilastokeskus. Verkkojulkaisu. Saatavilla <http://www.stat.fi/til/tjt/2018/06/tjt_2018_06_2020-03-12_tie_001_fi.html>, luettu 16.5.2020.

Suomen virallinen tilasto (2020c): Opiskelijoiden työssäkäynti. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavilla <http://www.stat.fi/til/opty/2018/opty_2018_2020-03-12_tie_001_fi.html?fbclid=IwAR3ZPXdcAzJiKs6cYESYArrlggXc13xfhAULIVzVKSH5LEVXw566ZE_8ZBU>, luettu 7.4.2020.

Suomen virallinen tilasto (2019a): Työvoimatutkimus. Työllisyys ja työttömyys vuonna 2018. Helsinki: Tilastokeskus. Verkkojulkaisu. Saatavilla <http://www.stat.fi/til/tyti/2018/13/tyti_2018_13_2019-04-11_kat_002_fi.html>, luettu 26.2.2020.

Suomen virallinen tilasto (2019b): Elinolotilasto. Helsinki: Tilastokeskus. Verkkojulkaisu 27.3.2020. Saatavilla <https://www.stat.fi/til/eot/2019/01/eot_2019_01_2020-03-27_tie_001_fi.html>, luettu 22.5.2020.

Suomen virallinen tilasto (2017): Opiskelijoiden työssäkäynti 2015. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavilla <http://www.stat.fi/til/opty/2015/opty_2015_2017-03-17_fi.pdf>, luettu 7.4.2020.

- Taloustaito (1.11.2018) Oikeasti ihana asumistuki. Kirjoittaja: Mia Koro-Kanerva. Saatavilla <<https://www.taloustaito.fi/blogit/mia-koro-kanerva/oikeasti-ihana-asumistuki/#79ab86a0>>, luettu 28.4.2020.
- Tanhua, H. & Kiuru, S. (2019): Toimeentulotuki 2018. THL Tilastoraportti. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138191/Tr20_19.pdf?sequence=5&isAllowed=y>, luettu 23.5.2020.
- Tanhua, H. & Kiuru, S. (2016): Toimeentulotuki 2015. THL Tilastoraportti. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131612/Tr19_16.pdf?sequence=4&isAllowed=y>, luettu 7.4.2020.
- Tanner, N. (2019): Töissä, mutta köyhä – palkkatyököyhyys ja sen kustannukset ravintola- ja kiinteistöpalvelualueilla. Palvelualuejen ammattiliitto PAM, julkaisuja 3/2019.
- Tanner, N. (2017): ”Mulle, mulle – ja sosiaaliluokulle” Palkkatyököyhyys ja sen taloudelliset kustannukset veronmaksajille. Palvelualuejen ammattiliitto PAM, julkaisuja 1/2017.
- THL (2020): Osallistavan sosiaaliturvan kokeilu. Saatavilla <<https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/osallistavan-sosiaaliturvan-kokeilu>>, luettu 15.5.2020.
- THL (2019): Perustoimeentulotuen siirto Kelaan kasvatti odotetusti toimeentulotuen saajien määrää. Saatavilla <<https://thl.fi/fi/-/perustoimeentulotuen-siirto-kelaan-kasvatti-odotetusti-toimeentulotuen-saajien-maaraa>>, luettu 15.5.2020.
- Townsend, P. (1979): Poverty in the United Kingdom: a survey of household resources and standards of living. Harmondsworth: Penguin.
- Tuomi, J. & Sarajarvi, A. (2018): Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2009): Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käytäntötieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakkoarvioinnin järjestelmäiseksi. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Saatavilla <<https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/eettisetperiaatteet.pdf>>, luettu 15.5.2020.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2019): Työ- ja elinkeinoministeriön näkemys Suomen työmarkkinoista: Työmarkkinoiden nykytila, kehitysnäkymät ja tavoitetila. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Saatavilla <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161398/TEM_4_2019_TEM_nakemus_Suomen_tyomarkkinoista.pdf?sequence=9&isAllowed=y>, luettu 22.4.2020.
- Viitamäki, H. (2019): Perustulo Suomessa. Valtiovarainministeriön julkaisuja 2019:46. Saatavilla <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161733/VM_46_2019_PerustuloSuomessa_080819.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, luettu 7.4.2020.

Viitamäki, H. (2015): Työnteon kannustimet – mitä jää käteen? Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. Saatavilla <https://vatt.fi/documents/2956369/3012213/muistio_50.pdf>, luettu 7.4.2020.

Åkerblad, L. (2014): Epävarmuuden tuolla puolen: Muuttuvat työmarkkinat ja prekaari toimijuus. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.

YLE (6.7.2018) Yhä useampi työtön keikkailee ja tekee osa-aikatöitä – sitä ei selitä työttömyysturvan suojaosa, vaan soviteltu päiväraha. Kirjoittaja: Robert Sundman. Saatavilla <<https://yle.fi/uutiset/3-10290514>>, luettu 7.4.2020.